

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

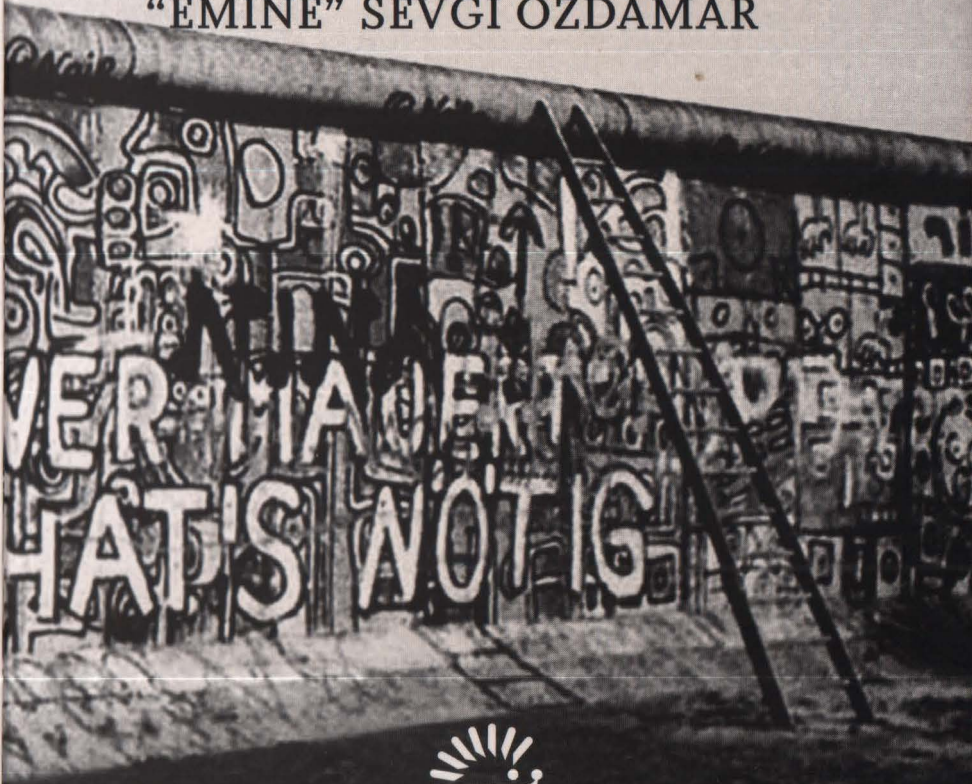
* * * * *

* * * * *

* * * * *

* Tuhaş Yıldızlar Dünyaya Bakıyorlar
Gözlerini Kırpmadan

“EMİNE” SEVGİ ÖZDAMAR

iletisim

“EMİNE” SEVGİ ÖZDAMAR 12
Tuhaf Yıldızlar Dünyaya Bakıyorlar
Gözlerini Kırpmadan

Seltsame Sterne starren zur Erde

© 2003, 2004 Verlag Kiepenheuer & Witsch, Köln

İletişim Yayınları 1732 • Edebiyat 240

ISBN-13: 978-975-05-1026-7

© 2012 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2012, İstanbul

EDİTÖR Tanıl Bora - Müge Karahan

KAPAK Özge Güven

UYGULAMA Nurgül Şimşek

DÜZELTİ Leyla İnci Çakır

BASKI ve CİLT Sena Ofset • SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi B Blok 6. Kat No. 4NB 7-9-11

Topkapı 34010 İstanbul Tel: 212.613 03 21

İletişim Yayınları • SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak İletişim Han No. 7 Cağaloğlu 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

“EMİNE” SEVGİ ÖZDAMAR

Tuhaf Yıldızlar Dünyaya Bakıyorlar Gözlerini Kırpmadan

Wedding - Pankow 1976/77

Seltsame Sterne starren zur Erde

ÇEVİREN Fikret Doğan

“EMİNE” SEVGİ ÖZDAMAR 1946’da doğdu. Muhsin Ertuğrul, Beklan Algan, Ayla Algan, Haldun Taner, Melih Cevdet Anday ve Nurettin Sevin’den tiyatro eğitimi aldı. 1976’da Almanya’ya gitti. Brecht’in öğrencisi Benno Besson ve Matthias Langhoff’la başasistan, dramaturg ve oyuncu olarak Berlin, Paris, Avignon, Lyon, Münih, Frankfurt, Bochum şehir tiyatrolarında çalıştı. Çalışmalarından dolayı Paris Vincennes Üniversitesi tarafından kendisine doktora yapma hakkı tanındı. Kitapları 17 dile çevrildi.

Yapıtları: *Karagöz Almanya’da* (oyun, 1982), *Bir Temizlikçi Kadının Kariyeri* (oyun, 1984), *Annedili* (öykü, 1990), *Keloğlan Almanya’da* (oyun, 1991), *Hayat Bir Kervansaray* (roman, 1992), *Haliçli Köprü* (roman, 1998), *Nuh’un Gemisi* (oyun, 2000), *Aynadaki Avlu* (öykü, 2001), *Tuhaf Yıldızlar Dünyaya Bakıyorlar Gözlerini Kırpmadan* (roman, 2003), *Kendi Kendinin Terzisi Bir Kambur* (anlatı, 2007), *Peri Kızı* (oyun, 2010), *Yabanda Ölmek* (oyun, 2011).

Ödülleri: 1991 Ingeborg Bachmann Ödülü (*Hayat Bir Kervansaray*), 1993 Walter Hasenclever Ödülü (*Hayat Bir Kervansaray*), 1994 New York Yılın En İyi 20 Kitabı (*Annedili*), 1994 London Times En İyi Kitap (*Hayat Bir Kervansaray*), 1998 Kuzey Ren Westfalya Yılın Sanatçısı Ödülü, 1998 Almanya Kuzey Şehirleri Literatür Ödülü, 2003 Frankfurt Şehir Yazarı Ödülü, 2004 Kleist Ödülü, 2007 Ölmeden Önce Okunması Gereken 1001 Kitap Ödülü, ABD (*Hayat Bir Kervansaray*), 2009 Berlin Sanat Ödülü, 2010 Carl Zuckmeyer Madalyası, 2012 Alice Salomon Poetik Ödülü, Darmstadt Dil ve Şiir Akademisi Üyeliği.

BİRİNCİ BÖLÜM

Köpek hiç susmadan ha bire havlıyordu. Bazen ikinci ya da üçüncü avluya koşunca sesi uzaklaşıyor ama sonra yeniden yaklaşıyordu. Artık gözümü uyku tutmuyordu. Else Lasker-Schüler'in kitabı ikinci baş yastığının üzerindeydi. Uykuya dalmadan önce birkaç dize ezberlemiştim.

Demir renkli hasret kuyruklu

Alev alev kollarla sevgiyi arayan...

*Tuhaf yıldızlar dünyaya bakıyorlar gözlerini kırpmadan**

Dizeleri tekrarladım durdum, sanki Else'nin sözleriyle benim sesim avludaki köpek havlamasını dindirecekmiş gibi. Ama köpek daha gür havlıyordu, o yüzden daha yüksek sesle konuşmaya başladım, hani neredeyse cümleleri haykırıyordum. Nereden geldi bu köpek? Şimdiye dek avluda hiç köpek yoktu. Çaresizce kitaba bakıyordum gözümü kırpmadan, sanki o bana yardım edecekmiş gibi. Bu eski fabrika katında kaloriferlerin hiçbiri yanmıyordu, her tatil günü, her cumartesi pazar olduğu gibi. Alt katımızdaki dikişçi ve ütücü

(*) Else Lasker-Schüler, *Toplu Şiirleri*, Friedhelm Kemp, Münih, 1977, s. 57.

kadınların evlerine gittikleri hafta sonlarında evin her yerinde soğuk başlardı, yedi kişinin oturduğu bu en üst katta da.

Eğer ötekiler şimdi burada olsaydı, insan soğuğu görebilirdi. Peter belki yıkanırđı, sıcak suyla dolu küvetten çıkarken vücudunun etrafı buhar tüterdi.

Kaloriferlerin kesik olduğu böylesi soğuk günlerde yedi arkadaşı, upuzun büyük odanın içinden geçip mutfığa gelirken, sıcak nefesleri yarım metre önlerinden giderdi; sanki bir uçak semada uzun bir çizgi çizermiş, bir gökyüzü yolu yaparmış gibi. Bizden iki kişi karşı karşıya bakan oda kapılarının önünde dikilip soğukta çene çalarken, koridorda iki nefesin konuştuğunu görürdüm, biri bunların arasından geçti mi bir an için konuşan her iki nefesi de dağıtır, kendi nefesini hohlaya hohlaya mutfığa giderdi. Hepimiz mutfaktaki büyük yuvarlak masaya oturup yemek yerken ve bu arada laflarken masanın üzerinde yedi nefes yolu görürdüm, tıpkı zifiri bir gecede yedi el fenerinden yayılan ışık huzmeleri gibi.

Bu yedi kişiden önce burada başka insanlar oturuyordu, AA-Komünü.* Avusturya'ya Otto Mühl'ün kendini tanıma üzerine bir seminerine gitmişler, oradan saçlarını kökünden kazıtmış bir halde geri dönmüşlerdi, kadınlar da çocuklar da. Şöyle diyorlardı: Bütün farklılıkların ortadan kaldırılması gerekir, özel mülk yok, evlilik, nişanlılık, sevgililik yok. Bütün kadınlar bütün erkeklerle yatmalı, çocuklarının babası kimdir bilmemeliydi. Dil de ortadan kaldırılmalıydı, çünkü sınıf ayrımını körüklüyordu. Madem dil bir iktidar enstrümanıydı, o halde ilk çığlığa geri dönülmeliydi. Sadece bedenî zaruretler ve sıkıntılar çığlıklarla duyurulmalıydı, tıpkı çocuklarda olduğu gibi. Evet, çocuklar da sadece bedenî zaruretlerini çığlıklarla duyururlardı, dediler. Bir

(*) Aktionsanalytische Organisation: Eleştirel Eylem. 1970'te bir bekâr evinden doğan yaklaşık 600 kişilik bir çevreye dönüşen, özgür aşk fikrine ve anti-otritter, anarşist yönelime sahip gençlik hareketi – e.n.

daha da konuşmadılar, sadece çığlık atıyorlardı, bu yüzden bizden önceki saçlarını kökünden kazıtmış kiracıların sesleri sürekli kısıktı. Böylece soğuk cumartesi pazar günleri eski fabrika katında onların çığlık atan nefesleri benim şimdi beraber oturduğum yedi arkadaşımınkinden daha uzun süre havada asılı kalırdı. Onlar öyle çığlıklar atarken AA-Komününde her yöne doğru roketler uçardı ve bunlar arkalarında izler bırakırdı.

AA-Komünündeki insanlarla tanışmamıştım, çünkü ben buraya gelmeden önce onları bir temiz dövüp dışarı atmışlardı. Büyük odadaki tenis masasının üzerinde asılı avize de o gün darbelerden nasibini almıştı; beş lambadan üçü kırılmıştı, avize tavandan hâlâ eğri büğrü bir şekilde sarkıyordu, AA-Komünü zamanından kalma bir anıt gibi. Hiçbirimiz bu lambayı tamir etmiyorduk. Altında masa tenisi oynanıyordu, bazen toplar isabet edince sallanıyordu. İki kişi soğukta masa tenisi oynarken öyle bir görüntü vardı ki, sanki iki nefes bir topu oradan oraya atıyordu.

AA-Komünü'nü kapı dışarı eden Reiner'di. Eski fabrika katını tutmuş, duvarları ince kartondan yedi oda kurmuş, bunları öğrencilere kiraya vermişti, kendi de orada oturuyordu. Derken öğrenciler günün birinde saçları kazıtmış bir halde Otto Mühl'ün kendini tanıma seminerinden dönüp ha bire çığlıklar attıklarında, Reiner Frankfurt'tan, insanları dilencilige ya da bir şeyler satmaya zorlayan tanıdık bir çeteyi alıp getirdi, çok büyük bir dövüş tertipledi. Çeteciler VW-minibüsler içinde paltolarının altındaki sopalarla geldiler, hemen çığlıklar atarak kahvaltı eden AA-Komünü ahalisine saldırdılar, çeteciler ve çocuklar da çığlıklar atıyorlardı. Alt katta çığlıkları duyan ve cam kırıklarının pencerelelerinin önünden şangır şungur aşağı düştüğünü gören dikişçi ve ütücü kadınlar da çığlıklar atmaya başladılar, bazıları ağır ütülerini o sırada ütülerdikleri pantolonların üzerinde unu-

tup sokağa kaçıstılar. Pantolonlar ütü masalarında yandı, ta ki usta –ütücü kadınlar arasındaki tek erkek, topaç göbekli, ufak tefek, sağır bir adam– ütülerini kaldırıp dikine koyuncaya dek. Dövüşü Reiner kazandı, AA-Komünü evi boşalttı, dolaplarda Amerikan iç çamaşırları ve askerî mağazada tanesi bir marktan satılan, soğuktan birkaçını kat kat üstüme giydiğim tişörtler bıraktı. Dolaplarda yeşil postallar bile vardı, soğuk günlerde çoğu zaman bunları ayağımıza geçirirdik.

Köpek gene havladı. Neden böyle uluyordu ki? Yoksa biri onun ayağına mı basmıştı? Su içmeliyim, tekrar uykuya dalmama yardım eder. Uzun koridoru, büyük odayı geçip mutfığa gittim. Bu yol o kadar uzundu ki, Inga soğuk günlerde tuvalete bisikletle giderdi, nefesi de onunla beraber. Bütün odaların ışıklarını yaktım. Jens'in odasında yatakta bir oyuncak ayı yatıyordu, cam gözleri buzlanmıştı. Susanne'nin odasında daktilonun yanında donmuş izmaritlerle tıka basa dolu bir kül tablası duruyordu, Inga'nın odasında ağzı açık bir su şişesi vardı, su donmuştu. Janos'un daktilosunun tuşları üzerinde donmuş bir çikolata duruyordu, ısırılmıştı, çikolatada onun diş izlerini gördüm, bana gülümsediğini düşündüm. Reiner'in odasının kapısını açtığımda birden radyo çalmaya başladı. O anda konuşan adamın sesi ne kadar sıcaktı! Ellerimi radyonun üzerine koydum, ama metalin soğukluğu el yakıyordu. Bir tabakta üzeri donmuş ketçaplı, ısırılmış bir sosis vardı, bir pop sanat eseri gibi görünüyordu. Barbara'nın odasında daktilosunun yanında donup yapışmış bonbon şekerleri ve çikolatalarla dolu büyük bir kutu duruyordu, bonbonlar soğuktan sırtıyorlarmış gibi geldi bana. Bütün oda kapılarının önünde Barbara'nın çikolata ve bonbonlarıyla dolu ayakkabılar vardı. Geçerken Peter'in çizmesinden ufak bir çikolata aldım.

Büyük odada tenis masasının ve topallayan kırık koltuğun yanında renkli ampullerin ışıldadığı bir Noel ağacıyla bir pi-

yano duruyordu. Her ampule tek tek dokundum, hızlıca bir do re mi fa so la si çaldım.

Yuvarlak mutfak masasının üzerindeki plastik folyoya sarılı çavdar çörekleri buz tutmuştu. Bu çörekleri Inga'nın annesi getirmişti. Inga babasının yüzünü bile görmek istemiyordu, çünkü Nazi'nin tekiydi, onu sadece annesi görmeye gelebilirdi. Beş musluklu uzun fabrika lavabosu buz tutmuş bulaşıklarla tıka basa doluydu. Mutfaktan banyoya geçiliyordu, arada bir kapı yoktu, içi suyla dolu üç ayaklı bir küvet duruyordu. Parmağımı soğuk suyun içine soktum ve "Peter," dedim. Ötekiler ailelerine gitmeden önce en son o yıkanmıştı. Küvetin kenarında açık bir kitap duruyordu: Karl Marx, *Das Kapital*. Kitap da kaskatı donmuştu, tıpkı orada çengele asılı havlular gibi. Çatı penceresinin dışarsında buz saçakları gördüm. Klozetin halkasına oturmak mümkün değildi, aksi takdirde soğuk derinizi yırtardı. Tuvaletin zemininde geçen haftanın ve ayın gazeteleri vardı. Manşetler de donmuştu sanki.

FRANCO'NUN ÖLÜMÜ'NDEN SONRA I. JUAN
CARLOS İSPANYA KRALI OLACAK

ANGOLA'DA İÇ SAVAŞ DEVAM EDİYOR

VIETNAM TEKRAR BİRLEŞMEK ÜZERE

YÖNETMEN PASOLINI KATLEDİLDİ

BAŞBAKANIN YANINA SIZAN CASUS
GUILLAUME'YE 13 YIL HAPİS CEZASI

KISSINGER'IN FÜRTH ZİYARETİ

Pasolini resimli gazeteyi soğuğa karşı kazağımın içine tıktırdım, dam bahçesinin kapısını açtım, kafamı buz saçak-

larına vurdum, Berlin'in üzerindeki ayı, soğukta sakince ışıldayan birkaç yıldızı gördüm. Dişlerim takırdıyordu. *Tuhaf yıldızlar dünyaya bakıyorlar gözlerini kırpmadan.*

Avludaki köpek havlaması şiddetini arttırmıştı. Dam bahçesinin kapısını kapatmadan önce ayın ve yıldızların altında Doğu Berlin'deki televizyon kulesini gördüm. Yönetmen yardımcılığı yaptığım Doğu Berlin'deki Volksbühne* tiyatrosu Noel boyunca kapalıydı. Köpek havlamaya devam ediyordu, bunu odamdan da duydum. Derdi neydi acaba? Kimindi bu köpek? Belki yeni ölmüş bir kadınındı? Belki cecedi çoktan donmuştu? Belki zavallı köpek bu yüzden saatlerdir havlıyordu. Yalnız yaşayan birçok yaşlı insan özellikle Noel'de öldüğü için Berlin'de her sokakta bir cenaze şirketinin olduğu söylenirdi.

Else'nin şiir kitabını elime aldım, tanıtım yazısını yüksek sesle okudum. Ellerim, sesim ve kitap titriyordu. "Almanya'nın şimdiye dek gördüğü en büyük kadın şairdi. Temaları çok defa Yahudi, hayal gücü Şarklı, ama dili Almancaydı, bereketli, görkemli, duyarlı bir Almanca..." Köpek havladı ve okumamı engelledi, bir şiir bağırdım:

*Neden arıyorsun beni gecelerimizde
Kötü yıldızlardaki nefret bulutlarında
Bırak beni tek başıma çarpışayım hayaletlerle***

Belki köpek yolunu şaşırmıştı sadece, ama bir Doğu Berlin köpeği değildi. Köpekler de duvarın ötesine geçemezlerdi. Köpek gene havlıyordu, hem de boğazını yırtarcasına. Artık dayanamıyordum. Sabah zaten Doğu Berlin'deki tiyatroya gidecektim. Saat sabahın beş buçuğu. Hemen gideceğim, köpek peşimden Doğu'ya gelemesin ya. Hem dışarısı bu evin içersinden daha soğuk değil, Doğu Berlin'e giderim, Noel'in

(*) Halk sahnesi – e.n.

(**) A.g.e., 107.

son saatlerini orada geçiririm. Ne giysem acaba? İstanbul'da bir mantoya hiç ihtiyaç duymamıştım. Bütün odalara, dolaplara baktım, Reiner'in odasında yatağın üzerinde bir parka buldum. Reiner Batı Berlin'e gelmişti, çünkü askerliğini yapmak istemiyordu. Münihliydi, orada üç yargıç karşısında bir vicdan sınavına girmişti. Üç yargıç Reiner'e şunu sormuştu: "Düşünün, bir ormanda yürüyorsunuz, üzerinizde bomba yüklü bir askerî uçak uçuyor, Bavyera'yı bombalamak ve altı milyon insanı öldürmek isteyen bir askerî uçak. Ormanda bu uçağı vurup düşürecek bir silah buluyorsunuz. Ne yapardınız?" Reiner şöyle demişti: "Münih'i kurtarmak için uçağı ateşe eder, pilotu öldürürdüm." Böylece sınavdan çıkmıştı. Doğru yanıt şuymuş: "Ben bir pasifistim, altı milyon insanın hayatını kurtarmak için bir insanı öldüremem." Ya da: "Ben bir eşcinselim." Bunun üzerine Reiner'in ikinci bir sınava girmesi gerekmişti, bu kez soru şuydu: "Hitler'e karşı düzenlenen Stauffenberg Suikastı'na katılır mıydınız?" "Hayır, ben hiç kimseyi öldürmem," dedi Reiner ve ikinci kez çıktı. "Hitler'e karşı bir şey yapmazdınız yani öyle mi?" Üçüncü kez şöyle dedi: "İlahiyat okumak istiyorum, ben bir pasifistim, asker katil değildir, ayrıca ben bir eşcinselim." Nafile, Reiner gene çıkmıştı.

Batı Berlin'deki soğuk fabrika katından çıkıp Doğu Berlin'e gittim. Köpek hâlâ havlıyordu.

Evin altındaki kerhanenin yanından geçtim, girişinde "Sütçü Dükkanı" tabelası asılıydı. Perdeler hep çekiliydi, Türk erkekleri cirit atardı burada. Şehir trenine doğru yürürken kazağımın içine tıktırdığım gazete hışırdıyordu. Sokak buz tutmuştu. Bugün araba sahiplerinin pencerelerini kazımaları gerekecekti. Bütün şehir bu sesle uyanacaktı. Wedding'deki Gesundbrunnen durağında bindiğimde şehir treni boştu. Tren ağaçların, çalılıkların arasında bir görünüp bir kaybolan

sonra gene görünen bir hayvan gibi hareket ediyordu. Kapısına kilit vurulmuş üç hayalet istasyondan geçti durmaksızın, Humboldthain, Nordbahnhof, Oranienburger Sokağı ve Friedrich Sokağı istasyonundaki sınır geçiş noktasına vardı. Trende korkmuştum. Bir keresinde takma dişlerini takırdatan, Batı Berlinli yaşlı bir kadınla bir vagonda oturuyordum, aniden bir adam karşıma dikilip sağ kolunu benim koltuğun arkalığına koydu. “Hey sen, bir saatte bin mark kazanmak ister misin? Sadece resmini çekeceğiz.” “Bir işe ihtiyacım yok.” Adam karşıma oturup otuz bir çekti. Yaşlı kadın öylece oturuyordu, takma dişlerini kemirerek başını çevirdi. Evlerini savaşta ölmüş kocalarının çerçeveli resimleriyle dolduran ve otuz beş senedeⁿ beri yataklarının sadece yarısını kullanan o kadınlardan biriydi. Bu kadınlar yatak çamaşırlarını yıkarken sadece kendi taraflarını yıkıyorlar diye düşündüm. Birlikte yattıkları ölülerin tarafı kesinlikle hep temizdir.

Bu Noel’in son günü, sabahın köründe benden başka kimsecikler yoktu trende. Kapatılmış Doğu Berlin istasyonlarından geçerken tren gittikçe yavaşlıyordu, dışarının karanlığı içeriye vurunca trende ne kadar çok ışığın yandığına hayret ettim. Wedding’deki “Sütçü Dükkânı” kerhanesinin perdeleri nasıl hep çekiliyse, Friedrich Sokağı istasyonunda sınır geçiş noktasındaki Intershop’un kepenkleri de öyle kapalıydı. Sınır geçiş noktasının merdivenlerini çıkmadan önce kazağımdaki Batı gazetesini çıkardım, Pasolini’nin fotoğrafını yırtıp çantama koydum. Gazeteyi çöpe attım, Doğu Berlin’e götürmem yasaktı. Pasaport işlemlerinin yapıldığı büyük salona girdiğimde o kadar çok ışık yanıyordu ki, bir balo salonundayım diye düşündüm, dans bitmiş, insanlar evlerine gitmişlerdi, yalnızca birkaç kapıcı orada duruyordu, oh en sonunda sıcak. Pasaportumu verdikten sonra altı buçuk mark Batı parasını Doğu parasıyla bozdurdum, beş mark vize harcı ödedim. Sınır geçiş noktasında benden başka hiç

kimse yoktu. Doğu Almanya polisleri görev yerlerinde bir başlarına dikiliyorlardı, tek gürültü damganın vize kağıdına vuruluydu, bu da giriş izni demekti. Çlak. “Mutlu Noeller,” dedim sınır polislerine. Bir Allah’ın kulu da sormadı “Girişinizin nedeni nedir?” diye. Sorsalardı, şöyle demem gerekecekti: “Köpek havlaması.”

* * *

Şimdi Doğu Berlin’deyim, köpek havlamasından yakayı kurtardım. Tıpkı bir masaldaki gibi, devler seni kovalıyor, tarağı fırlatıyorsun, o anda senle devler arasında bir deniz peydahlanıyor. Buraya ne zaman gelsem her seferinde şehrin öteki tarafını unutuyordum, sanki hakikaten büyük bir deniz her iki tarafı birbirinden ayırırmış gibi. Her iki tarafı birlikte hiç düşünemiyor, Batı Berlin’deki yedi arkadaşımın buradan sadece üç istasyon ötede oturduklarını asla gözümün önünde canlandıramıyordum. Yürüsen yirmi dakika tutardı. Her iki tarafı birlikte gözümün önünde canlandırmak Freddy Quinn ile Mozart’ı aynı plakta düşünmek kadar zordu. Bir meydanda gezinen insanlar solgun resimlerdeki gölgelere dönüşmüş figürler gibi görünürdü. Kimi yüzlere Rembrandt’ın otoportresine dikkatlice baktığım gibi bakardım, bu portrede Rembrandt yaşlı bir adamdı, o gün ne düşündüğünü, yüzündeki sırtın ne olduğunu tasavvur edebilmek için resme tekrar tekrar alıcı gözlerle bakmışım. Batı Berlin’deki arkadaşlarım kadınların Doğu Berlin’de çok hüznü göründüklerini söylerlerdi. Ben bu hüznü görmezdim, yüzleri tıpkı Rembrandt’ınki gibi gizemliydi. Doğu Berlin vitrinlerinde duran azıcık mal beni yatıştırırdı, küçük bir çamaşır teknesi, bir bisiklet aynası veya bir bisiklet kilidi, arkaik nesneler gibi görünürlerdi, sanki küçük bir müzede başka bir zamandan kalma nesnelere bakıyormuş gibi hissederdim kendimi. Kimi kahve, fasulye ve tuz paketleri öyle bir görünüyordu ki, sanki çocuklar sokaklar-

da sararmış kâğıt parçalarını veya kartonları toplayıp bunlardan paket yapmışlardı. Daha sonra bunların üzerine IMI* veya *Dondurma Bardağı Seti – Saplı Dondurma Hazırlayıcısı* veya *Buğday Tozu* veya *Jensisal Yemeklik İyotlu Tuz* veya *Putzi*** veya *Doğal Kauçuktan Mondos**** yazmışlardı. Yazılara paketlerden daha çok emek harcamışlardı. DDR****-otomobili Trabant'ta da çocuk resimlerini andıran bir şey vardı, renkleri bebek kıyafeti renkleri idi: mavi, pembe, yeşil. Otomobiller kurulu oyuncak arabalar gibi gidiyorlardı, ama arnavut kaldırım sokaklarda takır tukur peş peşe giderken evlerin bodrumlarındaki kömür yığınlarından siyah yumurtalara benzeyen kömürler aşağıya kayardı. Trabant'ın direksiyonunda oturan insanlar öyle bir görünüyorlardı ki, sanki motor bedenlerinin içindeydi de arabayı götüren bedenleriydi. Oysa Batı'da sürücüler öyle bir görünüyorlardı ki, sanki içinde oturup sigara içerken arabayı süren onlar değildi de arabanın kendisiydi. Sürücünün adı Hans değil, Mercedes'ti.

Friedrich Sokağı boyunca Brecht tiyatrosu, Berliner Ensemble yönünde soldan yukarı doğru yürüdüm. Spree Köprüsü'nün üzerinde durdum, tiyatronun avlusundaki ağaçlara baktım. Batı Berlin'de benim ortak evin penceresindeki gibi dallardan saçak saçak buz sarkıyordu. Köprüden kar topaklarının döküldüğü donmuş Spree Kanalı'nın üzerinde tek başına bir adam, köpeği alıp gelsin diye bir değnek fırlatıyordu. Köpek fırladı, kık üstü kaydı, silkindi. Buzun üzerinde CABINET marka bir DDR sigara paketi vardı. Ben de bu markayı içiyordum, başımı ağrıttı, ama yine de içmeye devam ederdim, çünkü Volksbühne'deki birçok oyuncu bu markayı içerdi. Böylece hepimiz aynı baş ağrısına yakalanırdık.

(*) Doğu Almanya'da bir çamaşır tozu markası – ç.n.

(**) Doğu Almanya'da bir çocuk diş macunu markası – ç.n.

(***) Prezervatifin Doğu Almanya'daki ismi – ç.n.

(****) Deutsche Demokratische Republik: Demokratik Almanya Cumhuriyeti – e.n.

Josef üniversitede fizikçi olarak çalışıyordu, Zûrih'te. Sık sık tren istasyonuna gidiyor, orada Yugoslav ve Türk işçilerden dil öğreniyordu. Sonra İstanbul'a gitti, sokakta bana o Türkçesiyle laf atıp ucuz bir otel sordu: "Hişşt avrat, nerede bir otel var?" Güldüm: "Hadi Almanca konuşalım," dedim. O esnada yokuş aşağı yürüyordum, sokak çok dikti, böylece hızlı hızlı adımlarla uçarcasına aşağıya doğru birlikte yürüdük, aynen öyle de hızlı hızlı konuştuk, aşağıya vardığımızda birbirimiz hakkında çok şey öğrenmiştik. Çocukken bir keresinde şizofren ilan edilmişti, bir karısı, bir sevgilisi, bir kedisi, bir hint kertenkelesi ve Zûrih'te yabancı işçiler arasında bir sürü arkadaşı vardı. Annesi şiirler yazıyordu. O da benden, boşandığımı, hâlâ kocamın mıknaısına takılı kaldığımı, bir yıldan beri hiçbir erkekle yatmadığımı, askerî darbe yüzünden tiyatro kariyerimin mahvoldüğünü, en son Brecht'in *Adam Adamdır* oyunundaki dul Begbick'i canlandırdığım tiyatroyu askerlerin kapatmasından bu yana Coca-Cola, Pepsi Cola ve bankalar için reklam yönetmenliği yaptığımı, uçaktan korktuğumu ve babaannemi çok sevdiğimi

duydu. Sonra benimle birlikte otobüse bindi, gene birlikte inip babaannem, kız kardeşim ve ağbimle beraber oturduğum evime gittik. Merdivenlerde konuşmaya devam ettik, ha babam de babam konuşuyorduk, Josef bizde kaldı. İki hafta sonra Zûrih'e geri döndü, artık birbirimize uzun mektuplar yazıyorduk. Mektuplarımı arkadaşı, Yahudi kitapçı Pinkus'a okuyor, Pinkus da "Güzel," diyordu.

Birkaç hafta sonra Josef yine İstanbul'a geldi. Bir gece kocamı ve tiyatromu özledim diye odamda ağlıyordum, babaannem bana bir bardak su getirdi: "Neden ağlıyorsun? Rüyanda öldüğümü mü gördün?" Çok yaşlıydı, tam kaç yaşındaydı bilmiyordum. Suyu içtim, ama daha çok ağlamaya başladım. Babaannem Brecht plağını koydu, çünkü son zamanlarda hep bu plağı dinliyor, Almanca şarkıları birlikte söylüyordum.

Büyük adam büyük kalmaz, küçük adam da küçük.

*Gece on iki saat sürer, sonra güneş yelkenleri fora eder.**

Ama hâlâ ağlıyordum, babaannem doktor çağırır gibi Josef'i çağırırdı. Okuma yazmayı bilen bütün insanların doktor olduğunu düşünürdü. Josef'in bize ilk gelişinde babaannem hemen ondan şunu diledi: "Muayene et beni hele bir!" Babaannem her sabah Josefe çay yapıyor, o da onun nabzını sayıyordu. Birkaç gün sonra babaannem ona "Torunumu alacak mısın?" diye sormuştu. Josef dalga geçti: "Evet, Müslüman da olacağım." Babaannem birçok Müslüman gibi, eğer başka dinden birini İslam'a döndürebilirse, cehennemde yanmaksızın doğrudan cennete gideceğine inanırdı. Hemen abdest aldı, Josef de abdest alıp karşısına oturmalıydı. Babaannem dua etti, "Müslüman olmaya hazır ve razı mısın?" diye sordu. "Evet," dedi Josef. "Artık Müslüman oldun. Halının üze-

(*) Bertolt Brecht, *Toplu Eserleri* 5, "Oyun 5 (*Şvayk İkinci Dünya Savaşı'nda*)", Frankfurt am Main, 1967

rine otur, benimle birlikte kelime-i şahadet getir,” dedi ba-baannem. Mutluluktan tir tir titriyordu: “Cenneti kazandım. Cennete gideceğim.” Sevinçten gözüne uyku girmede, bütün gece balkonda güldük durduk.

Şimdi Josef'i benim için de çağırıyordu. “Doktor, gel yardım et ona.” Josef yatağımın yanındaki bir iskemleye oturdu. “Neden ağlıyorsun?” “Kendi dilimde mutsuzum. Yıllardır ağzımızdan sadece şöyle cümleler çıkıyor: Onları asacaklar! Cesetleri dört bir yana dağılmış! Mezarlarının nerede olduğu bilinmiyor? Polis cesede el koydu, kimseye göstermiyor! Kelimeler hasta. Kelimelerimin bir sanatoryuma yatması lazım, aynı hasta midyeler gibi. Ege Denizi'nde üç akıntının birleştiği bir yer var. Kirli suda hastalanmış midyeleri İstanbul'dan, İzmir'den, İtalya'dan çuval çuval oraya getirirler. Üç akıntının temiz suyu birkaç ay içinde hasta midyeleri iyileştirir. Balıkçılar bu deniz parçasına Midye Sanatoryumu derler. Bir kelimenin yeniden şifa bulması ne kadar sürer? Yabancı ülkelerde insan anadilini yitirir derler. İnsan kendi ülkesinde de anadilini yitiremez mi?”

Josef: “Bence sen bütün gerçeği söylemiyorsun. En büyük derdini benden gizliyorsun. Kocandan ayrıldığın için ıstırap çekiyorsun. Konuş benimle, doğruyu söyle.”

Bu “doğruyu söyle” her tarafıma iğneler batırıp canımı yaktı, sanki bedenimin bir kısmı uzun zamandır uyuşmuştu da şimdi oraya yine kan yürümüştü. Ağzımı bıçak açmıyordu. Gözyaşlarım yorganın üzerine daha hızlı damlıyordu. Dışarda sokak lambasının ışığında yağmuru gördüm, ama benim gözyaşlarım yağmur damlalarından daha hızlıydı. Yarım saat sonra filan yağmur dindi, sanki yağmur gözyaşlarımı yöneten bir orkestra şefiymişçesine benim de ağlamam dindi. Josef beyaz çiçeklerle bezeli kırmızı İsviçre mendilini bana uzattı, burnumu buna sümküldüm. “Neden ayrıldınız?” – “Bilmiyorum. Askerî darbeden sonra çalıştığım

tiyatro kapandı. Kocam artık filmlerini çekemedi, ormanda ahşap bir evde oturuyorduk, ağaçların arasından Marmara Denizi'ni görüyorduk. Ev sahibimiz bir kimyagerdi, bir cam fabrikasında çalışırken bir grevde işçileri desteklemişti. İşten kovulduktan sonra bahçesine on yedi çeşit gül dikti, bir daha da siyasetten hiç söz etmedi. O bahçede kabakların boy attığını duyardım. Geceleri çıt çıt diye ses çıkarırlardı. Patlıcanlar mor kadife bezler giydirilmiş bebeklere benzerdi. Akşamları kirpi ailesi dut ağacının altında dolanırdı, biz ihlamur ağacının altındaki masada otururken ateş böcekleri gövdelerimizin, kafalarımızın etrafında uçuşurdu. Bir kere sinde gündüz, balıkçılar aşağıda denizde grev yapıyorlardı, aniden deniz balıkçı takalarıyla doldu. Kôr bir köpek, ağacın gölgesine uzanmış eniklerini emziriyordu.

Evlenmeye mecburduk. O dönemde evlilik cüzdanı yoksa insan ev tutamazdı. Ev sahipleri bütün genç insanların anarşist olup yeraltına indiklerinden kuşkuluyorlardı, ama evlilik cüzdanı seni legal kılıyordu. Bu, askerî darbe yapan subayların bir düşüncesi idi. Ama bir şair şöyle diyordu: 'Evlilik sıhate mugayirdir.' Ben onun bu cümlesine inanırdım."

"Bu muydu neden?"

"Bilmiyorum.

Sevişirken hapishanelerde yatan insanları düşünüyordum hep. Hiç kimseyi öpemezler, yatakta iki kaşık gibi yatacakları hiç kimseleri yok. Pişirdiğimiz her et, ısırdığım her elma bana hapishanede yatanlara bir ihanetmiş gibi geliyordu. Kôr bir avukat Marmara Denizi'nin kıyısındaki bir hapishanede daracık bir hücrede bir ay boyunca ayakta dikilmek zorunda kalmıştı. Çömelemiyordu, uzanamıyordu, hücre zeminini kendisinden önceki tutukluların kurumuş boklarıyla kaplıydı. Ancak ayakta işeyebiliyor, sıçabiliyordu, deniz dalgalandı mı su hapishane duvarlarındaki yarıklardan içeri girip kôr avukatın dizine kadar yükseliyordu.

Josef, şimdi, sabahın sabaha benzemediği, sadece yıldızların yıldızlarla konuşabildiği, ama insanların insanlarla konuşamadığı benim ülkemde, yirmi yaşında olduğu halde gazetede ki resminde on beşinde görünen o genç kiminle konuşuyordu? O genç hapishanede gazeteden bir resim kesti. Bir kız. Köylü bir kız. İşkenceden sonra bu delikanlıyı hücre sine taşıdılar mı yatağının üzerine değil, tam tersine altına uzanıyor, kızın resmiyle konuşuyordu. 'Bugün bana şunları... şunları yaptılar.' Kaç ay boyunca? Çaresiz geceleri kâğıttan bir kızla geçirmek?

Ormandaki evimizde akşamları güzel rüzgâr lodos denizden gelip gömleğimi şişirirken veya güneş yorgunu yaprakları kımıldatırken bu rüzgârın öldürülmüş insanlardan bir mektup olduğunu düşünürdüm. Öldürülmüş insanlar gömleğimi şişiriyorlar, onların karanlık yataklarını düşünüyüm diye. Geceleri aralarında bir aşağı bir yukarı gezindiğim ağaçların gölgeleri canlanırdı. Onları ezip çiğnememeye çalışırdım. Sabahları saçlarım fırçadan lavaboya döküldü mü, bu benim saçlarım değil diye düşünürdüm, bu lavabo bir hapishane lavabosu, şu aynada, işte bu bir tutuklunun başı, delirmiş bir kuş gibi kendi gövdesinin tüylerini yolan bir baş.

İstanbul'un göbeğinde öylesine dolanıyordum, birden insanlar koşmaya başladılar. Nereye? Sokaklardaki meyve tezgâhları bana komik görünüyordular. Ne işi vardı bir narın, bir üzüm salkımının orada? Kim tadacaktı bunları? Sokaklarda insanlar nasıl kurşunlarla yere seriliyorsa, korkudan kaçan bir adamın poşetinden meyveler de öyle patır patır döküldü. İnsanlar aniden ortalıktan kayboluyor, fotoğraf oluyorlardı. Ana babalar ellerinde fotoğraflarla kapı kapı dolaşıp soruyorlardı: 'Çocuklarımız nerede?' Ülke ölüyor, hepimizi gebertecekler diye düşünüyordum. Ama öncesinde bütün insanların resmini çekmeliyim."

Josef ayağa kalktı, odanın ışığını yaktı. Gözlükleri buğulanmıştı, sürekli yüzüme bakıyordu, viski dolu bir bardağı uzatır gibi bir bardak su uzattı bana. Suyu içtim, sonra öteki yarısını o içti. “Josef, askerî darbe sırasında hiçbir şey kıpırdamıyor. Sevgi de. Aniden bir kahveye gidiyorsun, bir de bakıyorsun, artık arkadaşın orada değil, oysa daha dün oradaydı. Evinin önünden geçiyorsun, hiçbir ışık yanmıyor.”

“Peki kocan?”

“Birbirimizi sevmeye devam etmeliyiz dedi. Bu orman evinde oturuyor, yemek yiyor, sevişiyorduk. Bazen doğanın güzelliği neredeyse tehditkârdı. Karınca ısıırığı, gökten yağmur gibi yağın armut çiçekleri, ıhlamur çiçekleri, geceleyin aniden pat diye yere dökülen bir ceviz, ay, geçip giden bulutlar, ani yağmurlar, solucanlar, onların yerde sürünmesi, tavşanların otlanınırken dişleri, kör köpek, onun iyice sarkmış yorgun memeleri, denizin mavisini ve grisi, geceleyin balıkçı takalarının gürültüsü, içinde defne yapraklarının yandığı soba, rüzgârda defne yapraklarının kokusu.”

“Ve iki yitik can.”

“Bazen saklanmış insanları arayan jandarmalar gelirdi. Tüfekler göğüs üzerinde, ev sahibinin diktiği on yedi çeşit gülün arasında yürürlerdi. Gül kokusu başlarını döndürünce adımları duraksardı. ‘Burada oturan biri var mı?’ diye sorarken ağaç yaprakları hışırdardı. Jandarmalar yoksul köylü çocuklarıydı. Gittiklerinde şarkı söylerdim.

*Büyük adam büyük kalmaz, küçük adam da küçük
Gece on iki saat sürer, sonra güneş yelkenleri fora eder.**

Sarnıcın içine eğilirdim, kelimeler evin her yerinde yan-kılanırdı. Yunan dostlarımız askerî cunta döneminde birçok kişinin bir yere kakılıp kalmadığını anlatırlardı: Köylere ve adalara gidip yaşlılardan halk türküleri derlemişlerdi. Ben

de gitmeliyim diye düşündüm. Bir ikindi vakti ağacın altındaki masada oturuyorduk, çiçekler tabaklara dökülüyordu. Aniden elimden bıçak düştü. ‘Berlin’e gidip tiyatroyla uğraşmak istiyorum, artık uyumak istemiyorum.’ Üzerimde dekolte bir elbise vardı, kocam bana baktı, kendi kendine söylendi: ‘Gitmek istiyor.’ Geceleyin seviştiğimizde beni uyardı: ‘Bak ne güzel sevişiyoruz, biz ayrılamayız.’

Birkaç kez daha uyardı beni, suskunlukla, sevişmeyle, baş ağrısıyla, mum gibi erimekle, böbrek ağrısıyla. Gideceğim dedim. Ertesi gün orman evine gelmedi. Gece kabakların çıtçıtını duydum, hah dedim işte geliyor. Kör köpek havlıyordu. Birkaç gün Boğaz’ın Avrupa yakasındaki arkadaşlarımda yattım. Asya yakasındaki orman evi oradan görünüyordu. Orada evimizin bahçesindeki lambanın yanıp yanmadığına baktım, ama ev karanlık kaldı.

Babaannemin yanına taşındım. Bazen geceleyin ağlardım. Babaannem uyanır, bana bir bardak su getirirdi. O vakit bana sorardı: ‘Rüyanda öldüğümü mü gördün?’” Josef benim yatağımın üzerinde oturuyordu: “Peki ya Berlin’de Brecht tiyatrosu öğrenmek hayalin?” diye sordu.

“Sadece bu hayal bana yardım edebilir. Bir ülkede zaman gece karanlığına girdi mi taşlar bile yeni bir dil ararlar.”

“Tamam, Doğu Berlin’e gidiyorsun. Ben hallederim.”

* * *

Akşam Berlin trenine bineceğim gün ayrıldığım kocam geldi, beni Boğaz’da bir gemi gezintisine davet etti. Bir nar satın aldı, yiyeyim diye yarısını bana verdi. Gemide konuşmadık. Bazen suratına bakıyordum. Küçük bir hayvan olup onun yüzüne oturmak istiyordum, orada nehirler, ovalar, dağlar, kuyular, tarlalar vardı. Bütün o yerleri gezip dolaşmak sonra da uzun saçlarına uzanıp uyumak istiyordum. Yanımızdan geçen bir Çingene kadın bize baktı: “Otuz lira

ver bana, aşkı şekere dönüştüren bir tılsım vereyim sana.” Kocam ona parayı verdi, Çingene kadın elimi tuttu: “Çok efkârlısın.” Bana verdiği küçük taşı denize atmamı söyledi, efkârımı. Taş battığında suyun üzerindeki halkalara baktık. Kocam Konstantinos Kavafis’in dizelerini okudu:

*‘Bir başka ÷lkeye, bir başka denize giderim’ dedin
bundan daha iyi başka bir şehir bulunur elbet.
Her çabam kaderin olumsuz bir yargısıyla karşı karşıya
Bir...**

Bavulumu almak için eve döndüğümüzde babaannem onun iki yakasına yapıştı: “Senin yüzünden gidiyor,” dedi. Kocam onu öptü, bana dört hediye verdi: bir bardak zeytin, bir şişe rakı, bir elbise ve Kavafis’in şiir kitabı.

Tren İstanbul evlerinin arasından kıvrılarak usulca giderken yağmur yağıyordu. Evlerin birinde bir masanın üzerinde içi meyveyle dolu bir kâse gördüm. Yanında ısırılmış bir elma duruyordu. Başka bir odada ihtiyar bir adam gazete okuyor, yağmur eski ahşap evleri ıslatıyordu, tren daha da yavaşladığında bu ahşap evler konuşamıyorlar diye düşündüm.

Trende kendi kendime yemin ettim, bir daha asla evlenmeyeceğim. Bir daha asla ayrılık yaşamak istemiyorum, bundan böyle tek atım yalnızlık. Josef’in bana gönderdiği kitabı elime alıp okumaya başladım, Brecht’in öğrencisi ve yönetmen Benno Besson hakkındaydı.

Elbette Besson’un bugünkü sanatı Brechtsiz düşünülemez, elbette Besson’un bugünkü sanatı Brechtsiz bambaşka bir görünüme sahip olurdu. Besson’un sahnelediği oyunların birçok anı bu akrabalığı açıkça itiraf eder. Ama Besson için ‘Brecht’in öğrencisi’ kavramı asla ‘köle gibi taklit’ veya “kayıtsız şartsız” biat kav-

(*) Konstantinos Kavafis, *Toplu Eserleri*, Zürih, 1997, s. 87. (Çeviri Cevat Çapan’a aittir.)

ramlarıyla bağlantılı değildir. Besson'un sahneye koyduğu bütün oyunların aynı şekilde sahip oldukları an, oyuncuların oynayı-
sındaki olgunluktur. İnsan oyuncunların onun yönetiminde geliştirebildikleri ifade derecesine hep hayran kalır... *

İstanbul-Berlin treni üç gün üç gece gitti, kitabı döne döne okudum. Bir Türk: "Güzel kız, bu kitapla sevişiyor musun?" diye sordu bana, "Kitabı okurken gözlerin parlıyor, göğsün kabarıyor." Yevgeniy Schwarz'ın *Ejderha*'sının provaları esnasında çekilmiş Besson'un fotoğrafına bakıyordum sürekli. Sağ yanağında bir beni vardı. Dışardaki manzaraya bakarken tepelerin üzerinde bu yüzü görüyordum ya da bir ağaç ona benziyordu. Bazen kocamın yüzü sökün ediyor, bir tepenin üstüne oturuyordu, o zaman gene burnumu kitabıma daldırıyordum. Avusturya'dan itibaren yağmur yağmaya başladı, yağmur trenin penceresini dövüyor, dışarda dağların eteklerindeki yapayalnız evleri ıslatıyor, eve dönen ineklerin sırtına vuruyordu. Şu andan itibaren Alman dilindeyiz diye düşündüm, inekler Almanca anlıyor, kediler, köpekler Almanca anlıyor, Avusturya tek bir pulla memlekete gönderilemeyecek bir kartpostal gibi.

Gece benimle aynı kompartımanda uyuyan Türk kadın beni uyandırdı. "Aç ellerini, polis geliyor." Avuçlarıma bir şişeden kolonya döktü ve "trak" kompartımanın ışığı yandı.

"DDR Sınır Kontrolü, seyahat belgeleriniz lütfen."

"Doğu Almanya'da mıyız?"

"Demokratik Almanya Cumhuriyeti'nde," dedi genç polis. Çok hızlı çalışıyordu, şimdi bütün tren uyanmış, bütün ışıklar yanmıştı. Tren ıslak pencereleriyle yavaşça yoluna devam ediyordu. Her şey ağır çekimdeki gibiydi, manzara, yanımızdan akıp giden ışıklar, yolcuların hareketleri. DDR sınır memurlarının elbiseleri ıslak yün kokuyordu. Bir memura

(*) André Müller (yayınca), *Yönetmen Benno Besson*, Berlin, 1967, s. 10.
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rante.org>

“Brecht’i seviyorum,” dedim. Hiçbir şey demedi, sadece dışlerinin arasında tuttuğu kurşun kalemini kısa bir süreliğine çıkardı, cümlemi dinledi, sonra kurşun kalemi gene dışlerinin arasına sıkıştırdı, böylece damgalamak için elleri boşaldı. “Çlak çlak.” Elime kolonya döken kadına sordum: “Niye bana kolonya döktünüz?”

“Bilmem, çok heyecanlanmıştım.”

Tren bir Doğu Alman istasyonundan geçtiğinde küçük bir evden bir DDR demiryolu memuresi çıktı, öylece dikilip durdu. Demin uyanmış olan tren ahalişi dikkatle pencereden bu kadına baktılar, sanki sabah, açık televizyonlarının karşısında, koltukta aniden uyanmışlar gibi. Sınır memurları sonraki vagona geçtiler, tren geniş kırlar arasında yol alıyordu, işte o anda koridorda iki adam gördüm. Biri pencereyi açtı, çantadan bir gazete çıkardı, kafasını dışarı uzattı, bir sağa bir sola baktı ve bağırdı: “Hadi bakalım BILD gazetesi, seni düşman topraklarına gönderiyorum, yolun açık olsun dostum.” Gazete uçtu, ama yağmurdan ve trenin rüzgârından anında paramparça oldu. Arkadaşı sordu: “Ne havadis vardı?” “Curd Jürgens. Altmış yaşına girmiş ama gıdım akıllanmamış.”

* * *

Hemen Doğu Berlin’e Besson’un yanına gidebilmek için bavulumu Batı Berlin’de Zoo tren istasyonunda bir kasaya koydum.

Kasım göğü Berlin üzerinde bir gökyüzünün kirli bir fotokopisi gibi asılıydı, bir Batı Berlin sinemasında *Katharina Blum’un Çiğnenmiş Onuru* oynuyordu. Şehir treninde Batı Berlinliler hapsiriyorlardı. Şehir grip olmuştu. Friedrich Sokağı istasyonunda sınır geçiş noktasındaki Doğu Berlinli sınır memuru da hapsirdi, tam da pasaportumu eline alıp yüzümü pasaportumdaki resimle karşılaştırdığı anda. Besson gibi yanagında bir beni vardı, ama sol tarafında. “Lütfen saçlarınızı ar-

kaya doğru atar mısınız?” Fotoğrafta saçlarım topluydu. Bütün sınır polislerine “Besson’a gidiyorum,” dedim. Batı parasını bozdurdum, beş Doğu markının üzerinde şapkali bir adamın resmi vardı, adı Thomas Müntzer’di. Altında şu yazılıydı:

DDR Devlet Bankası. Beş Mark
Demokratik Almanya Cumhuriyeti.
1975
TB 937012

Besson Volksbühne’nin genel müdürüydü. Kapıcı hapşır-
dı, sonra binadaki birine telefon açtı, bana aşağıdaki fuaye
salonunda beklememi söyledi. Sonra gene hapşırdı.

Dört saat boyunca bekledim, yanımda okuyacak bir şey
yoktu, o yüzden ha bire beş markın üzerindeki TB 937012
numarasını okudum durdum, ta ki gözüme mutlaka ara-
mam gereken bir telefon numarası gibi görünene kadar. Te-
lefon numarasını kaybetmeyeyim diye kahve almadım, hiç-
bir şey almadım, parayı küçük masanın üzerindeki tavsiye
mektubunun yanına koydum, bu mektup Zürih’ten Yahudi
sahaf Pinkus tarafından Besson’a yazılmıştı. Pinkus burada
Besson’a kesin bir dille tam da benim ondan feyiz almamın
Türkiye ve Türk tiyatrosu için ne kadar önemli olduğunu
söylüyordu. Oysa Pinkus beni sadece Josef’e gönderdiğim,
onun da kendisine okuduğu mektuplardan tanıyordu. Kâ-
ğıt parada Thomas Müntzer’in sol kaşı sağ kaşına göre daha
kalkıktı. Besson birden karşımda bitiverdiğinde mektubu ve
beş markı ona uzattım. Besson parayı bana geri verdi, kalın
kaşlarını kaldırıp bana baktı. O mektubu okurken ben açık
mavi Gauloises paketimden bir sigara çıkarıp içtim. Sonra
Besson tekrar bana baktı, mavi Gauloises paketine de. “Bay
Besson,” dedim, “buraya sizden Brecht tiyatrosu öğrenmeye
geldim.” Besson sakince yanıtladı: “Hoş geldiniz. Sizi sekre-
terime götürüyüm. Pek yakında bir Heiner Müller oyununda

misafir asistanlık yapabilirsiniz. Söyleyin sekreterime, sizi *Uluslararası Tiyatro Enstitüsü*'ne göndersin, ki DDR için bir vize alabilesiniz." "Yarından itibaren arşivde Brecht'in *Sezu-an'ın İyi İnsanı* oyununa dair eski prova notlarınızı inceleyebilir ve İstanbul'daki arkadaşlarım için Türkçeye çevirebilir miyim?" "Çevirebilirsiniz, ama şimdi evinize gidin, daha sınırı geçeceksiniz. İyi geceler."

Friedrich Sokağı istasyonundaki sınır geçiş noktasına geri döndüğümde kuş gibi hafiflemiştim, kollarım kanatlara dönüşmüştü, Doğu Berlin üzerinde uçacak, Brecht'in ve Beson'un şimdiye dek geçtiği bütün sokaklara bakıp sevinçten gülecek bir kuştum ben. Cık cık cık cık. Sonra tekrar yere kondum, Batı Berlin'e götürmem yasak olan beş mark hâlâ cebimdeydi. Sınır geçiş noktasındaki istasyon meyhanesine oturup bir bira ısmarladım, beş markımla ödedim, para üstünü aldım, gazoz kapağı gibi hafif bozuk paralardı bunlar. Sevinçten bu bozuk paraları ısırardım, hatta hatıra olarak Berlin'e götürebilmek için bir tanesini yuttum.

Meyhane karanlıktı, şişman bir kız siyah bir köpekla oturuyordu, köpek sürekli kızın suratını yalıyordu. Benim gibi peş peşe fosur fosur sigara içiyor, izmaritini metal kavanoz küllüğe bastırıyordu. Hırç. Kız orada oturuyor, köpek onu yalıyor ve ben Çin'de bir afyon tekkesindeyim, bir yatakta uzanmışım, afyon içiyor ve kızı seyrediyorum diye düşünüyordum. İşte bu ülkede karşılaştığım ilk insan, sizin ülkeniz benim ülkem olacak, burada kalıp onu ve köpeğini bütün gece seyretmek istiyorum. Bunlar benim ilk arkadaşlarım, onunla ve köpeğiyle birlikte yağmur yağarken kanal boyunca yürüyeceğim, üçümüz el ele tutuşup bir kıydan diğerine uçacağız, sigara içeceğiz, köpek de içecek ve köpeğin sigarasını yakacağım.

Arkamda oturan uzun sarı saçlı bir gence, "Ateşiniz var mı?" diye sordum. Yerinden kalkıp yanıma geldi, üç kez bir

kibrit çakmaya çalıştı, kibrit kutusu gene bir çocuğun eli-
ne benziyordu. “Kibrit kutusunu görebilir miyim?” Kutunun
üzerinde bir kertenkele resmi vardı. Üst sol tarafta bir yazı:

Yanıcı madde

VEB Yanıcı madde fabrikası Riesa.*

“Ne güzel bir kibrit kutusu!”

“Buyrun hediyem olsun.”

Benim masamdan kalkmadı, kısık mavi gözleriyle kafasını
arkaya atıp ellerini saçlarında gezdirdi, kalem gibi uzun par-
maklarıyla. Albrecht Dürer, Genç Adamın Otoportresi. Bu
resmin karşısında duruyorum, Dürer’in elleri sigaramı yak-
tı. Albrecht ne düşünüyordu o zamanlar? Annesi nasıl biriy-
di? Ne yer, ne içerlerdi o zamanlar? Çocuklarla nasıl konu-
şulurdu o zamanlar? Ve Dürer’in büyükannesi – pencereden
bakarken ne görürdü o zamanlar? Gözleri neye takılır kalır-
dı? “Batı Berlin’e dönmeniz mi gerekiyor?” diye sordu Alb-
recht Dürer. “Evet, ama yarın sabah erkenden buraya gene
geleceğim, Volksbühne’nin arşivinde Besson’un eski çalışma
notlarını inceleyeceğim.”

Eşcinseldi, sevgilisi Batı Almanyalıydı, onu sıkça ziyaret
edemiyordu. Ona gitmek istiyor ama gidemiyordu, sınır ge-
çiş noktasındaki meyhanede oturuyor, bir paketten küçük
siyah pipileri andıran ince purolar içiyordu. Küçük purola-
rın ismi şuydu:

*“Sprachlos**” 20 tane*

HSL 1873330 EVP. 2,40 M

Ben numarayı gene bir telefon numarası gibi incelemeye
başlayınca, “Al senin olsun,” dedi. Tıpkı babam gibiydi. Ba-
bam öksüzdü, hayatı boyunca insanlara hediyeler verdi. Pa-

(*) Volkseigener Betrieb: Kamu mülkiyetine ait işletme – e.n.

(**) Sprachlos: Dilsiz – y.n.

ketten bir puro aldım, o bir kibrit çaktı, ateşi yüzüme tuttu. “Gözlerinde büyük yıldızlar taşıyorsun. Eğer istersen ben-de kalabilirsin.”

“Ama benim vizemin süresi gece yarısı bitiyor. Batı Berlin’e dönmek zorundayım.”

“Hemen gene giriş yapabilirsin.”

Sınır geçiş noktasının önünde bekledi. Yaktığım puroyu ona verip sınır geçiş noktasından geçtim. Sınır polisi hâlâ üstümde DDR parası olup olmadığını sordu. “Hayır.” Sınır dışına çıktım, yeni bir altı buçuk markı Doğu parasıyla bozdurdum, beş mark vize harcı ödedim, gene beş markın üzerindeki sol kaşı kalkık Thomas Müntzer’i gördüm ve tekrar giriş yaptım. Öte tarafta Albrecht Dürer benim hâlâ dumanı tüten küçük puroyu elinde tutuyordu, gece otobüsü gelene dek içmeye devam ettim onu. Lichtenberg’deki evine gittik. Karanlık bir sokak, cılız bir sokak ışığı, öyle karanlıktı ki, sarı saçları siyah görünüyordu. İki katlı bir evde bir diğer eşcinsel André ile birlikte oturuyordu, André Volksbühne yakınlarında bir lokantada garsonluk yapıyordu. Albrecht Dürer bana sevgilisinden bir mektup okurken pijamalı André mutfakta da bir garson gibi duruyordu. André kahve pişirdi, ceviz getirdi, çürük bir cevizden küçük bir kurt çıktığında bu kurt bana, hangi zamanda yaşadıklarını ve sırlarını tam çözemediğim buradaki insanlar gibi gerçekdışı göründü. Yine de onları sevdim, tıpkı küçük bir çocukken babaannemi sevdiğim gibi, onun da bir zamanlar bir çocuk olduğunu kafam almadığı halde. Babaannem “Hadi uyuyalım,” dedi mi hemen tıpış tıpış peşinden giderdim. Yine öyle Doğu Berlin’deki bu ilk gecede Albrecht Dürer ile aynı yatakta uyudum, yatağı Doğu Berlin vitrinlerdeki şeyler gibi beni sakinleştirdi. “Adım Armin,” dedi.

“İyi geceler, Armin.” İstanbul’da bir yıldan beri hiçbir erkekle aynı yatakta uyumamıştım. Armin’in de benim gibi gönül yarası vardı. Böylece iki gönül yarası aynı yatakta uyudu.

André çoktandır mutfakta duruyordu, bana kahve pişirdi. “DDR’de ilk sabahın! Önce kahveni iç!” Çalıştığı lokantanın ismini yazdı bana. İkisine de sarıldım, dışarı çıktım, sonra hemen geri dönüp zili çaldım, bir daha sarıldım.

Volksbühne’de Besson’un sekreteri Bayan Kermbach beni dinlerken gülümsüyordu, uzun bir koridordan geçirip küçük bir odaya götürdü beni ve çalışma notlarını önüme koydu. Sezuan’ın *İyi İnsanı*, sahneleyen Benno Besson.

İlk çalışma konuşması, Sezuan’ın *İyi İnsanı*, 9 Ekim, 1969. Katılanlar: Besson, Freyer, Blank, Galfert, Gassauer, Grund, Milis, Müller. Küçük masa lambasını açtım ve okudum.

Bu oyunda geçen her şeyin kişilere oranla büyük olduğu belirtildi. “Çevrenin üstünlüğü, çevreyle başa çıkamama hali”nin ifade edilmesi gerektiği söylendi.

Besson: Brecht’in anlattığı hikâye gerçek bir olaya dayanır, bir kadın ekonomik sıkıntılardan dolayı yıllarca erkek kılığında yaşamıştır. “Kadınlığı nüksettiğinde” baltayı taşa vurur. Sezuan bir erkek dünyasıdır ve erkek dünyası yok edilmemiştir. Bazı şeyler yok edilmiştir, ama bu edilmemiştir. Kadınların lehine olan yürürlükteki ilerici yasalar, onların toplumsal hayatta eşit haklara sahip olması sadece küçük bir ilerleme sağlar. Ama bunlar hâlâ kusursuz işleyen bir erkek dünyası içinde ilerlemelerdir. Bir kadının sırf iyi olduğu için tutunamaması ana noktalardan biri. Bunu anlatmamız lazım. Orospular sokağını –ki oyunda Brecht’in Amerika’daki sürgünlük yıllarının ve Hollywood civarında yaşamışlığının etkisi vardır– görmezlikten gelmeli ya da başka türlü ele almalıyız. Ne de olsa kurtizanlar kapitalist toplumun gerçi en düşük ama aynı zamanda en özgür kadın tabakasıdır.”

Freyer: Bu durum hep erkeğe göre yontulan karmaşık reklam sorununu nasıl çözeceğim konusunda işime yarayabilir.

Besson: Shui Ta kılığında kendine tam zıt bir şekilde yenden dünyaya gelen Shen The çok katı ahlakçıdır, şehri kötülük-

lerden temizlemek istiyordur bir şekilde. Bu şehre katı adetler yerleştirmelidir, yani ahlak açısından şehri daha şimdiden düzeltmiştir, ama:

Soru – Nasıl türden bir ahlaktır bu? Erillikle kendini kabul ettiren bir kadın ahlakı mı yoksa...?

Tamı dördüncü sayfayı çeviriyordum ki loş arşiv odasına bir adam girdi. Zar zor nefes alıyordu, biraz şişmandı, bir sandalyeye oturup bana baktı. “Öğrenmek için mi buraya geldin?” “Bu oyunun nasıl sahnelendiğine dair her şeyi okumak ve çevirmek istiyorum, daha sonra bunu Türkiye’deki arkadaşlarıma göndereceğim, bunlardan bazıları hapishanede yatıyorlar. Tekrar özgürlüklerine kavuşurlarsa bu oyunu İstanbul’da sahnelemek niyetindeler.” “Seni de hapse attılar mı?” “Hayır, sadece üç hafta tutuklu kaldım.” “Neden seni serbest bıraktılar?” “Ben sadece açlık çeken köylüler üzerine bir röportaj yayımladım.” O anda çevirdiğim sayfa hâlâ havadaydı, teksir çok inceydi, parmaklarımin arasında hışırdıyordu. Artık başka soru sormadı, şüpheli bir öğrenciyi gözetleyen bir öğretmen gibi orada öylece oturdu. Ona bir küçük puro uzattım: “İçmek ister misiniz?” “Aa *Sprachlos*,” dedi, küçük puroyu yaktı ve kalkıp gitti. Ben öylece kala kaldım, üzerimde önemli bir şeyi unuttuğum duygusu vardı, hatırlamaya çalıştım, ama aklıma hiçbir şey gelmedi. Ayağa kalktum, koridorda onun küçük puro kokusunun peşinden gittim yavaşça. Birden koridor bana çok uzun gözüksü, ama yarı açık bir kapının arasından Benno Besson’u görünce tekrar rahatladım. Sırtı bana dönüktü, elinde açık mavi bir Gauloises paketi vardı, diğer elini saçlarında gezdiriyordu. Durup onu seyrettim, tıpkı çocukken babamı tıraş olurken seyrettiğim gibi. Besson filtresiz Gauloises içiyordu, aynı benim gibi. Friedrich Sokağı istasyonundaki geçiş noktasında sınır memuru: “Üzerinizde hâlâ DDR parası var mı?” diye sordu bana. “Hayır,” dedim ve karnımdaki 20 kuruşu düşündüm. “Yarın gene geleceğim,” dedim sınır polisine.

Batı Berlin’de şehir treninden indiğimde hayret ettim: “Aa burada da aynı Doğu’daki gibi yağmur yağıyor.” Kasadan bavulumu aldım. Batı Berlinli arkadaşlarım Hanna’yla Dirk’e telefon açtım, en son on yıl önce görmüştüm onları. Şimdi Batı Berlin takma diş takmış gibi görünüyordu. Bütün delikler kapatılmıştı. O zamanlar rüzgâr soğuk gecelerde sahipsiz gazete sayfalarını havada sürüklerdi, bunlar kafa kafaya tokuşur sonra birlikte döne döne uçuşurlardı, sanki bu şehrin hayaletleri onlardı. Tüm bu hayaletler nereye gitmişlerdi, nerede toplanmışlardı? O zamanlar ortalıkta çok az erkek vardı. Bazen bisiklete binmiş ihtiyar bir adam geçerdi de ışıktan yapılmış gibi görünürdü. Işıktan bir bisiklet, ışıktan bir adam. Ona dokunamazdınız, arkasından seslenemezsiniz, karşılıklı gülümseyemezsiniz.

Batı Berlinli arkadaşlarım Hanna’yla Dirk benim için birkaç misafir çağırmışlardı. Misafirler SPD* milletvekili bir kadın, onun Kürt sevgilisi ve bir FDP** milletvekiliydi, hepsi de Hanna ve Dirk gibi *Uluslararası Af Örgütü* için çalışıyorlardı. Dirk beni takdim etti: “İşte Batı Berlin’e değil de tam tersine Doğu Berlin’e giden ilk Türk kadın.” FDP milletvekili: “Umarım, bizim burada, kötü Almanların yanında kendinizi iyi hissederseniz,” dedi.

“Kürtsün değil mi?” diye sordu Kürt. “Bilmiyorum. Neden Kürt olduğumu düşünüyorsun, belki de Ermeni ya da Yunanım.” “Hayır, Ermeni olamazsın, orada kadınlar bıyıklıdır. Sen bir Kürtsün, bizim Kürt kadınları gibi çok güzelsin.”

“Bir keresinde İstanbul’da eski bir kafede bir Türk faşist bana dedi ki ‘Siz mutlaka Türkmensiniz ya da Çerkez. Topuk-

(*) Sozialdemokratische Partei Deutschlands: Almanya Sosyal Demokrat Partisi – e.n.

(**) Freie Demokratische Partei: Hür Demokrat Parti – liberaller – e.n.

larınızdan belli.” Dirk araya girdi: “Müslüman erkeklerin sorunu şu, kendilerini Muhammed peygamberle özdeşleştirip her kadını kendi haremlerine kapatmak istiyorlar, ama yine de politik sorular soruyorlar. Kürt müsün, Türkmen misin?”

Kürt bana Türkçe: “Almanya kum gibi eşcinsel kaynıyor, buna ne kadar seviniyorum anlatamam. İnşallah sayıları daha artar da bize düdükleme için daha çok Alman kadın kalır,” dedi. “Ne dedin sen ona Türkçe, belki bana da söyler sin ha?” diye sordu Dirk. “Berlin’deki ikinci kuşak Türklerin asimilasyon sorunlarını anlattım,” diye yanıtladı Kürt.

Hanna’nın annesi aşağıda villada oturuyordu, ama o sırada tedavi için kaplıcalardaydı, o yüzden orada uyuyabilirdim. Hanna dedi ki: “Yarın çini sobayı yakarız. Annem hâlâ Ruslardan korkuyor. Ruslar nasıl olsa yakında gene gelecekler, bir de onlar için kalorifer mi yaptıracağım diyor.” Babaannemin yerleştirdiği bavulu açtım, kocamın dört hediyesini bavuldan alıp yatağın yanındaki sandalyenin üzerine koydum. Kavafis’in şiir kitabında sayfalar arasında bir kirpik buldum ve o şiiri okudum.

Ne çabuk kaybettim onu, bir daha da bulamadım...

Şiir gibi gözler, solgun

Yüz... sokak seherinde...

Tesadüfen kazandım onun kalbini, bir daha da bulamadım

Ah ne de kafasızım, onu yarı yolda bıraktım

Sonra endişeyle aradım

Şiir gibi gözler, solgun yüz,

*Ah o dudaklar, onu bir daha bulamadım.**

Kitabı tekrar kapatıp babaannemin bavuluma koyduğu kaysılardan birini yedim. Yola çıkarken bana şöyle demişti: “Bir dahaki yıkanma günümde gelirsin artık, değil mi?” Bu-

(*) Kavafis, a.g.e., s. 147.

gün arşivde okuduğum son cümlelerle uykuya daldım: *Meseler hep olduklarından daha karmaşık sanılıyor. Oysa Brecht her şeyin hakikaten de çok basit ve reel olduğu düşüncesinde.*

* * *

Her gün öbür tarafa geçiyordum. Tanımadığım sınır memuru yoktu, biri hapşırıdı mı “Çok yaşa,” diyor, metroyla üç durak ötedeki Volksbühne’ye gidiyordum.

309 numaralı karanlık arşiv odasında Sezuan’ın *İyi İnsanı* hakkındaki çalışma notları beni bekliyordu. Volksbühne’de benden başka yabancılar da vardı, bir Japon ve bir Güney Amerikalı. Besson’un sekreteri beni DDR’nin *Uluslararası Tiyatro Enstitüsü*’ne gönderdi, orada bir görevli bana her şeyi bir bir açıkladı: “DDR vizenizi üç ay içinde alacaksınız, böylece provalar başladığında her gün giriş çıkış yapmanıza ve para bozdurmanıza gerek kalmayacak. Çok paranız yoktur muhakkak.” Son bir şey daha: “Tiyatroyla konuşun, size bir ev bulsunlar.”

Alexanderplatz’da *Alextreff* adında bir lokanta vardı, yemekleri sudan ucuzdu, o kadar ki, akşamları tiyatroya gitmek için altı buçuk marktan yeterince para kalıyordu bana. *Alextreff*’te Batı’dan gelmiş birçok Türk erkeği, içi hediye dolu plastik torbalarla oturuyor, Doğu Berlinli kadınları tavlamaya çalışıyorlardı. Anladığımı bilmedikleri için sesli sesli kadınlar ve seks üzerine konuşuyorlardı. Saatlerce orada oturup ha babam de babam kadın arıyorlardı.

Sezuan’ın İyi İnsanı’na ilişkin arşiv notlarında Besson, Sezuan şehrinde iyi bir insan arayan üç Tanrı üzerine kafa yoruyor. Ayrıca onlara bu işte yardımcı olan sucu Wang üzerine. Tanrıları misafir eden ana figür orospu Shen Te hakkında Besson şunları diyor: *Son kertede Shen Te de tanrıların gelişine inanmıyor. Hatta ben, Shen Te’nin sınıfını terk eden büyük bir proleter figür olduğu düşüncesindeyim. Başlangıçta o proleter-*

ya konumuna düşmüş bir köylü. Oyunda, özellikle de onda, insanların proletaryalaşma süreci görülüyor. Fakat proletaryanın bir teşkilatı yok. O burada var, DDR'de, tiyatro salonunda. Seyircilerin tecrübesini sahnede olup bitenlere karşı harekete geçirmek gerekiyor. Bu üçüncü boyutu çok güçlü bir biçimde vurgulamalıyız. Tiyatro salonunda bu gidişata bir dur demek gerektiği, ayrıca başka yolların olduğu dürtüsünü uyandırmak lazım, seyirciler bunu düşünerek kavramalılar. Arşivdeki çalışmadan sonra Doğu Berlin sokaklarında insanları gördüm mü her yüze bakıyor ve düşünüyordum: İşte bunlar başka yolların olduğunu bilen seyirciler. Doğu Berlin sokaklarında Rusları görünce Batı Berlinli arkadaşımın Ruslardan korkup viladaki evine kalorifer taktırmayan annesini düşünüyordum.

Doğu Berlin'de akşam Berliner Ensemble'ye gidip Ruth Berghaus'un sahneye koyduğu Brecht'in *Ana* oyununu seyrettim. Bir anne, devrimci oğlundan dolayı değişiyor ve militan oluyor. Sahnede annenin odası görünüyordu, arka planda fabrika bacaları. Ana öylece durup seyircilere sulu çorbadan yakınıyor. Masada oturan oğluna bir tabak çorba verir, oğlu tabağı alıp dışarı çıkar, ana oğlunun ceketini alıp fırçalar. Sahneye koro girer, şarkı söyler:

*Fırçala ceketi
Fırçala iki kez!
Onu bir güzel fırçaladın mı
Tertemiz bir paçavradır artık.*

...
*Çalış, daha çok çalış
Dışinden tırnağından arttır, iyi idare et
Hesapla, milimi milimine hesapla!
Tek bir kuruş eksikse
Avucunu yalarsın.**

(*) Bertolt Brecht, *Toplu Eserleri 2, "Oyun 2, (Ana)"*, Frankfurt am Main, 1967.
Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://rantey.org>

Sahne de gördüklerimi hemen çabucak küçük bir deftere çiziyordum. Yanımda oturan seyirci, bir sahneye bir bana bakıyordu. Oyun ara verdiğinde seyirci: “Ne çiziyorsunuz?” diye sordu bana. “Oyunun nasıl sahnelendiğini çiziyorum. Burada gördüğüm her şeyi Türkiye’deki arkadaşlarıma göstermek istiyorum.” “Ben Hindistan’dan geliyorum,” dedi. “Brechtçiyim. Ben ve karım Bombay’da üniversitede Brecht sahneledik. Karım sahne dekorunu hazırladı.” Perde tekrar açıldığında sahnenin solundaki Kayser locasının balkonunu gösterdi. Orada üzeri boyayla çizilmiş bir kartal kabartması vardı. Komşum dedi ki: “Brecht fırça ve boyayı almış, locadan aşağı sarkıp kartalın üzerine bir çarpı atmış, bana öyle anlattılar.” Oyundan sonra sınır geçiş noktasına giderken Spree’nin üzerine kurulmuş köprüde bir kez daha arkama dönüp baktığımda bir de ne görsem beğenirsiniz, Hintli Brechtçi tam arkamda durmuyor mu! “Bombay’da sahnelediğim oyunun fotoğraflarını görmek ister misiniz?”

Adamın arkasında Berliner Ensemble’nin kendi etrafında dönen halka amblemini görüyordum. Batı Berlin’e gittik, Spandau’ya kadar giden ve o saatlerde boş olan şehir trenine bindik. İndiğimizde sokaklarda tek insan yoktu, çok kısık bir sesle şöyle dedi: “Nazi Hess’in savaşın bitiminden beri yattığı hapisane işte burada, Spandau’da.” Ben de çok kısık bir sesle konuştum: “Nazi Almanyası’ndan kaçan birçok oyuncu o dönemde *Schauspielhaus Zürich*’te sahneye çıkıyorlardı. Wolfgang Langhoff, Wolfgang Heinz. Brecht 1945’te Amerika sürgününden geri döndüğünde Zürich’e de uğradı ve orada Benno Besson’la buluştu.” “Ne zaman bu hapishaneyi düşünsem her seferinde tüylerim ürperiyor,” dedi Hintli Brechtçi, ha bire etrafına bakınıyordu.

Sokak bomboştu, ağaçlarda artık yaprak kalmamıştı, İstanbul’un kaldırım taşları pabuçlarımin topuklarını iyice eskitmişti. “Bu saatlerde İstanbul’da köpek çeteleri bir sokak-

tan diğerine koşarlar. Müezzîn minarede ezan okurken köpekler koro halinde ulurlar,” dedim. Evde hemen fotoğrafları çıkarıp uzun bir masanın üzerine yaydı, divana oturdu, evdeki tek mobilyaydı bu. Yanına oturdum, Brecht’ten bahsettik, onun ülkelerimiz için ne kadar önemli olduğunu konuştuk. Sonra sustuk. Sanki orada bir şey okuyormuş gibi elimi alıp uzun uzun avuçlarıma baktı.

“El falı bilir misiniz?” “Evet,” diye başını salladı. “Ne gördünüz?” “Hayır.” “Lütfen söyleyin.” Tekrar elimi alıp baktı, sonra yeniden bıraktı. Elimde ne görmüş olabileceğini düşündüm, belki Doğu Berlin’deki geleceğimi görmüştü. Neden bir şey demiyor? Sonra sağ elini enseme koydu. “Ense falı da biliyor musunuz?” Başıyla evetledi ve elini enseme de tuttu. Sustuk. Bir Gauloises içtim, sigaramı kül tablasına bastırmadan önce aniden niyetini anladım ve gülmeye başladım, ama ona değil kendime. Yerinden sıçrayıp bana kapıyı gösterdi, bütün gövdesi titriyordu: “Çık dışarı, çık. Yoksa elimden bir kaza çıkacak.” İssiz sokaklarda koştum, gölgem de yanımda koştu. Takside bugün Doğu Berlin’de aldığım su şişesini kafama diktim. Göbekli küçük şişenin üzerinde mavi-beyaz bir etiket vardı, etiketin üzerinde de eğik bir kadın el yazısı.

Spre

Quell

Selterswasser

VEP

0,33l 0,12M

0,5l 018M

Yolculuk sırasında tekrarlayıp durdum 0,33l 0,12M, 05l 0,18M. Arkadaşlarımdan villası karanlıktı. Sol elimle ev kapısını açıp merdivenlerden yukarı çıktım. Yukarıda daire kapısını açmak istedim ama içeride kilidin üzerinde anahtar var-

dı. Köpek havlıyordu, ama Hanna'yla Dirk uyanmadılar. Ben de ne yapayım, daire kapısının önüne uzandım. Ertesi sabah Dirk'in ayağı bana takıldı. "Hanna daire kapısını mı kilitledin gene?" Hanna  z r diledi: "Bilinçli yapmadım, bazen ben de Ruslardan korkuyorum, annem gibi, uykudan kalkıp anahtarı kilide sokuyorum."

Josef bana yedi kişinin oturduğu bir ortak evin adresini verdi, DDR vizesi alıncaya dek belki burada başımı sokacağım bir oda bulabilirmişim. Josef gülerek kulağımı bükte: “Orada feminist kontroller var, öyle oje filan istemezler. Ama bunu dert etme kendine, tut ki orası bir tiyatro sahnesi.”

“Ev Berlin’in eski işçi semtlerinden birinde,” demişti Josef bana, “orada Berlinli komünistler barikatlarda çarpıştılar.” Sokak büyük eski apartmanlarla doluydu, insanların o zamanlar pencereden çarpışmaları seyrettiğini ya da yukardan sokağa ateş ettiklerini gözümün önünde canlandırdım. Soğuk rüzgâr kulaklarımda uğulduyor, duyduğum gürültüler o zamankiler gibi tınlıyordu. Evlerin yüzü siyahtı, içine girdiğim apartmanın önünde üç VW tosbağa duruyordu. Daire en üst kattaydı. Sondan bir önceki katta beyaz önlüklü bir kadın kapıdan çıktı, koridora bir karton kutu bıraktı. Saçlarından iplikler salınıyordu, üst kolunda bir iğne yastığı bağlıydı. Kapı tabelasında *Kubicki Terzihanesi* yazıyordu. En üst kattaki dairenin demir kapısı açıktı. İçeri girdim, kapı birdenbire gümbürtüyle arkamdan kapandı. Bir odadan daktilo sesle-

ri geliyordu, bu sesler bir an durdu, sonra gene devam etti. İnsan sesleri duydum: “Klak klak, servis sende, hassiktir, ağ, klak klak.” Koridor boyunca seslerin geldiği yöne doğru yürüdüm, çamaşırların salkım saçak döküldüğü dolapların yanından geçtim. Büyük bir odada bir kadınla bir erkek masa tenisi oynuyordu. Topa vurmak isteyen adam tam o anda beni görünce hedefini şaşırdı, topun çarptığı tavan lambası sallanmaya başladı. Geri dönen top masada sekti ve adam: “Merhaba, ben Peter,” dedi. Kadın: “Merhaba, ben Susanne,” dedi. Benimle birlikte mutfığa gittiler, oradan kapısız banyonun içerisi görülebiliyordu. Üç ayaklı bir küvetin içinde iki kadın oturuyordu. “Merhaba, ben İnga.” “Merhaba, ben Barbara.” İki tuvaletten sifon sesleri duydum, sonra iki çıplak genç adam çıktı: “Merhaba, ben Jens.” “Merhaba, ben Reiner.” En son daktilo sesleri duyduğum odadan bir adam geldi: “Merhaba, ben Janoš.” Hepimiz mutfaktaki büyük yuvarlak masaya oturduk. Reiner’in dışında herkes öğrenciydi, psikoloji, sosyoloji ve mimarlık öğrencileri. Mutfak penceresinden, aşağıdaki *Kubicki Terzihanesi*’nin odalarını görüyordum. Saçlarından iplikler salınan kadın o esnada önlüğünü çıkarıyordu. Aşağıda paydos edilmişti, yukarda millet şimdi kahvaltuya başlıyordu. Bir yumurta pişiricide altı yumurta pişiyordu. Üç tost makinesi durmaksızın tost ekmeği fırlatıyor, bıçaklar sıcak tost ekmeğine yağ sürüyor, müsliler çanaklara boşaltılıyor, yedi ağız şapır şupur tost ekmeği çiğniyor, masaya süt dökülüyordu, bazıları çıplaktı, herkes bana bakıyordu, tıpkı anaokulunda yeni çocuğa bakan çocuklar gibi. Lavabonun üzerinde bir ayna asılıydı, aynanın içinde de yedi kişinin kahvaltı ettiğini gördüm. Eski fabrika katı insanların eski mobilyalarını, tabağını çanağını, elbiselerini atmış oldukları bir sokağa benziyordu. Yarıyı yenmiş rafadan yumurtaların üzerinde sigara sarılıyor, kırntılar fincanların içine dökülüyor, ekmek kırntıları elle yere silkeleniyor, bu yüzden de

pabuçlarını mutfak zemininde gıcırdıyordu. Yatakların kırıntı kaynadığını gözümün önüne getirdim. Tütün keseleri neredeyse boştu, birçok keseden son kırıntıları toplayıp bir sigara kağıdına serpmeye çalıştılar, ama reçel bulaşmış parmaklar yüzünden kâğıt yırtıldı ve tütün yumurta kabuklarının içine döküldü. Yediler parmaklarını yaladıklarında ağızlarına dalan yetmiş parmak gördüm, yetmiş yalama sesi duydum. “Ama şimdi gene yazı masasına dönmeliyim,” dedi Barbara, fakat yerinden kalkmadı. Babaannemi anlatmaya başladım, sanki DDR vizesi alıncaya dek burada oturabilmek için kendimi değil de babaannemi tanıtmak zorundaymışım gibi. “Babaannem üç kez evlenmişti. Kocaları genç ölmüştü, daha sonra cennette hangi kocasıyla yaşamak istediğini bilemiyordu. Sıkça sorardık ona: ‘Hangi kocanla cennette yaşamak istiyorsun babaanne?’ Şöyle derdi: ‘İlkinin güzel bir sesi vardı, ikincisi iyi bir insandı, üçüncüsü iş aramak için İstanbul’a göç etti. Orada orospulara gitti, ona bir kadının nasıl üstte oturduğunu öğrettiler. Bu yüzden o andan itibaren benim de onun karnının üzerine oturmamı istedi. Sevişirken bütün vücudumda bir ateş dolanırdı.’ O zaman şöyle derdik: ‘Cennette buluşmak istediğin koca o, öyle değil mi babaanne?’”

Susanne pişiriciden yeni bir yumurta aldı, bıçakla üstünü kesti, yumurtayı elinde tuttu: “Onunla orgazm yaşamış. Hiç fena değil. Hiç fena değil.” Şöyle dedim: “Ağbim İstanbul’da kız arkadaşıyla beraber yatakta uzanmış öpüşürlerken babaannem kafasını kapıdan içeri uzatıp gördüğü sahneden coşmuş bir tiyatro seyircisi gibi alkışladı ve şöyle dedi: ‘Benim için bir kez daha öp.’” Yediler babaannemim hikâyesini dinlediler ve gülümsediler. Susanne: “Ya neden benim seninki gibi bir büyükanne yok?” diye hayıflandı. Psikoloji okuyan Barbara şöyle dedi Susanne’ye: “Bu söylediğin tipik bir Alman davranışı. Komşunun tavuğu Alman’a hep kaz görünür.” “Ya insanın tipik Alman diye damgalanmadan kendi-

sine başka bir büyükanne istemeye hakkı yok mu? Bu çok moral bozucu bir şey ya,” diye isyan etti Susanne.

Moral bozucu lafı sanki karanlık bir salonda biri ışığı yakmış gibi bir etki yarattı. Ansızın hepsi Sokrates’in bir dersindeymiş gibi oturdular; yarı çıplak, bazıları havluları bir toga gibi omuzlarına atmıştı. İzmaritleri yardılar, bundan yeni cigaralar sarıp tellendirdiler, ta ki suratları dumandan kayboluncaya dek. Dışarda hava kararmıştı, rüzgârda hışırdayan ağaçları duyuyordum. Şimdi biri kalkıp pencereyi açsa, rüzgâr masadaki ekmek ve tütün kırıntılarını yere süpürür, banyoda karman çorman duran gazetelerin ve dergilerin sayfalarını karıştırırdı. Susanne dört tane mum yaktı, yedi seminerci *moral bozucu* lafını tartışmaya başladı:

“Biz depresifiz, çünkü Batı Berlin depresif.”

“Batı Berlin’de soğuk savaş var.”

“Batı Berlin’e kaçıp gelen genç nesil Soğuk Savaş’la kendini özdeşleştiremiyor.”

“Biz bunun için Berlin’e gelmedik.”

“Bizim burada etrafımız kuşatılmış.”

“Batı Berlin bir gençler otelidir.”

“Genç insanlar muhalefet etmek için buraya geldi.”

“Burada genç insanlar ya solcudur ya da psiko hareketinden biridir.”

“Biz bire bir yaşamak istiyoruz. Bizim kariyer düşüncelerimiz yok. Biz deneysel yaşamak istiyoruz.”

“Biz dünyayı iyileştirmek istiyoruz, oysa yaptığımız şey bön radikalizmi.”

Mumlar yandı, suratlar mum ışığında daha da büyüdü. Onlar konuşurken sofrayı topladım, beş musluklu büyük lavaboda bulaşığı yıkadım. Şimdi onlar sağcı politikacılar hakkında konuşurlarken yüzlerini lavabonun üzerindeki aynada görüyordum.

“Batı Berlin Strauß için bir dış görev.”

“Onlar için Batı Berlin pamuk ipliğine bağlı.”

“Revizyonistler Batı Berlin için diyor ki, bir eli yağda bir eli balda, gene de hiçbir halta yaramıyor.”

“Kohl için biz hepimiz kaçtık, çünkü Berlin’e geliş nede-nimiz kariyer değil. Berlin’de binlerce ortak ev var ve bir Al-lah’ın kulu da çocuk yapmıyor.”

Mumlar eriyip söndüğünde biri ışığı açtı. Herkes hayret etti, bulaşıklar çoktan yıkanmıştı.

Jens: “Yıkadığını görmedim,” dedi. Janos: “Tabii ya, biz yedi cüceyiz o da pamuk presnes. Hemen şimdi burada otu-rabilirsin, benim için hava hoş, ama bulaşığı yıkadığın için değil, filtresiz Gauloises içtiğin için.”

Benim Gauloises paketinden bir sigara alıp odasına git-ti. Ötekiler masaya tık tık vurdular, “Burada bedava otu-rabilirsin. Josef bizim arkadaşımız. Gerçi boş odamız yok ama tenis masasının yanındaki divanda uyuyabilirsin, ay-rıca biri uzağa gitti mi onun odasına geçebilirsin,” dediler. AA-Komünü’nü evden dayak zoruyla atan Reiner: “Yarın bir haftalığına Frankfurt’a gideceğim, benim odamda uyu-yabilirsin,” dedi. “Ama benim DDR vizesinin çıkması üç ay sürebilir,” dedim. Reiner bir seferinde kız arkadaşı Anet-te ile birlikte Batı’ya çıkış için Bornholmer Sokağı’ndaki sı-nır geçiş noktasına beş dakika geciktiklerini anlattı. DDR sınır polisleri bariyeri indiriyorlar, bir kasım gecesi. Rei-ner’in mutlaka çişini yapması lazımdı, çünkü DDR parası-nı harcayabilmek için çok şişe devirmişti. Gelgelelim sınır geçiş noktasında tuvalet yoktu, mecburen o da sınır ağacı-nı suladı. “Ne yaptınız?” diye bağırdı bir gümrük memuru. “İşedim.” “Ne?” “Altıma edecektim yoksa.” “Ne?” “İşedim, çiş ettim, su döktüm.” Reiner ile Anette sınır geçiş nokta-sında beklemek zorunda kalmışlardı, ta ki sabah saat dörtte bir polis arabası sökün edinceye dek. “Şehir sınırını kirlet-mekten dolayı size 10 Batı markı ceza kesmek zorundayız.”

Ötekilere ense falıma bakmak isteyen Hintli Brechtçıyı anlattım. Peter güldü.

Bir süre sonra Susanne ile Barbara gene üç ayaklı küvette oturuyorlardı, Türk kadınlarının aksine tıraşsız olan bacakları küvetin üzerinde salınıyordu. Birlikte *Spiegel* okuyorlardı, bense Baader, Ensslin, Raspe isimlerini duyuyordum.

Sonra dergi ıslandı, bir kâğıt suda yüzmeye başladı. “Hadi kız,” dediler, ben de onlarla beraber küvetin içine oturdum, su küvetten dışarı sıçradı. O sırada oradan geçen Peter küvetin önündeki havluya basıp zemini sildi. “Babaannenden biraz daha bahsetsene,” dedi, tıraş olmaya başladı. Aynadan bize bakıyordu, bakışları benimkiyle buluştu, sonra o dışarı çıktı. Barbara ve Susanne burada hiç kimseyle yatmadıklarını anlattılar. “Burada çiftlere izin yok,” dediler, “ikili ilişkiler yasak”. Susanne ile Barbara’nın kocaları yoktu. Sadece Inga’nın başka bir ortak evde oturan bir erkek arkadaşı vardı, buradaki erkeklerin Batı Almanya’da üniversiteye giden ve arada sırada Berlin’e gelen kız arkadaşları vardı. “Almanya’da yedi kıza bir erkek düşüyor,” dedi Susanne ve Barbara ekledi: “Ve en güzelleri de ibne. Yani on dört kadına bir erkek düşüyor.” Barbara Susanne’nin saçlarını şampuanla yıkadı. “Erkekler daha bilinçli, daha yumuşak olmalı. Erkekler çocuk doğuramıyor, bunu politika, bilim ve iktidarla telafi ediyorlar.” Barbara şöyle dedi: “Susanne’nin erkekleri korkutup kaçırmak için müthiş bir yöntemi var. Bir erkek ona yanaşmak isteyince hemen zort zort osurmaya başlıyor. Biriyle yattı mı da adama bağlanmamak için kasten orgazm olmuyor.” Küvetten çıkıp birbirimizi kuruladık. Aynanın karşısında saçlarımızı tararken Jens geldi, içinde hâlâ derginin yüzdüğü küvete girdi... Sonra herkes yatmaya gitti.

Üç ayaklı küvete, bir market arabasının içindeki kirli çamaşırlara, ıslak dergiye baktım, mutfığa gidip bir sandalyeye oturdum. Buzdolabı bir çıtırtıyla homurdanıyor, gene bir çı-

turtıyla susuyordu. Eskiden burada kimler çalışmıştı? Burası nasıl bir fabrikaydı? İşçiler yukardan barikatları desteklemişler miydi? İşten sonra burada saçlarını taramışlar mıydı? Taraklarını nereye sokmuşlardı, gömlek cebine mi yoksa pantolon cebine mi? Onlardan biri hiç Rosa Luxemburg'la karşılaşmış mıydı? Avludaki yüksek ağaç yağmurda kımıldıyor, rüzgâr dallarını mutfak penceresine vuruyordu. İstanbul'da kocamla beraber yaşadığım orman evinin yanında da böyle bir ağaç vardı. Bir dut ağacı. Marmara Denizi'nden esen rüzgâr onun dallarını gene böyle pencereme vururdu. Akşamları kirpi ailesi bu ağacın altında dolanırdı. Kirpilere dokundum mu hemen tostoparlak olurlardı. İşte o zaman bir tencereye vururdum, çünkü böyle yapınca kirpilerin tekrar kafalarını çıkaracaklarını duymuştum. En küçük kirpiyi severdim. Muhakkak hâlâ orada orman evinin bahçesinde yaşıyordur, ben-se buradayım. Bu kirpiyi bir daha hiç göremeyeceğim. Kirpi beni arayacak. Beni artık bulamaz. Işığını Avrupa yakasından görebildiğim lamba artık hiç yanmayacak, kirpilerin ayıla bayıla yedikleri dut yapraklarını aydınlatmayacak.

Kocam şöyle demişti:

*'Bir başka ülkeye, bir başka denize giderim' dedin
bundan daha iyi başka bir şehir bulunur elbet.
Her çabam kaderin olumsuz bir yargısıyla karşı karşıya
Bir...*

*Yeni bir ülke bulamazsın, başka bir deniz bulamazsın.
Bu şehir arkandan gelecektir.
Sen gene aynı sokaklarda dolaşacaksın,
aynı mahallede kocayacaksın.**

Şimdi ne yapıyordur? Böbrek ağırsı var mıdır? Bir defasında bir gece böbrek sancısı  yle Őiddetliydi ki, yorganı bir kâğıt gibi cart diye yırtmıŐtı. Başımı Berlin'deki mutfak penceresine yasladım ve ağıladım. Ağıacın dalları ha bire pencereye vuruyordu, avludaki tek ağıa oydu. Mutfak penceresini açıp ellerimi dıŐarıya uzattım, Şimdi dallar ellerime vuruyordu. Ansızın benimkilerin yanında başka eller gördüm. Peter sessizce mutfağı gelmişti. Güldü: "Pabularını çıkar lütfen, ayak falına bakmak istiyorum." Güldüm, kolunu belime doladı, beraber büyük oturma odasını ve yedi kapılı koridoru geçip odasına gittik. Geçerken Janoş'un odasından daktilo sesi geliyordu. Peter'le onun döŐeğinde sevişirken yatağın baş tarafındaki kalorifer borusundan sesler duydum, apaçık bir Şekilde kelimeler. "Sesler aşağı kattaki kerhaneden geliyor," dedi Peter. Sabah yatakta küçük k pelerimi aradım. Peter'in odasından çırılçıplak koridora çıktığımda ötekiler odalarından çırılçıplak döküldüler. Peter de Şimdi odadan çıplak geliyordu, "Saraydan Kız Kaçırma," dedi. Janoş ıŐlıkla "Türk MarŐı"nı çaldı. Üç kız ıŐlıkla ona eşlik etti. Susanne bana terliğini verdi, fincanıma kahve doldurdu, banyodaki aynanın karşısında dudaklarımı boyarken aynada Susanne, Inga ve Barbara'nın yüzleri belirdi. "Nasıl becerdin bu işi kız?" diye sordular. "Güldüm sadece." Onların da dudaklarını boyadım. "İki yıldan beri hiçbir erkekle yatmadım," dedi Barbara. "Peter sana Batı Almanya'da bir kız arkadaşının olduğunu söyledi mi?" diye sordu Susanne.

Inga bana parkasını ve kendi ev anahtarını verdi, bu ortak ev eskiden bir fabrika olduğı için kocaman bir anahtar. Peter benimle birlikte Bernauer Sokağı'na geldi, duvarın Batı Berlin tarafındaki bir manzara platformuna çıktık, burada birden Doğı Berlin sokaklarını gördüm. Bir adam Trabant'ının buz tutmuş camlarını kazıyor, çıkan sesler bize kadar geliyordu. "Senin tiyatro Volksbühne buradan uzak de-

gil. Bugün saat dörtte şu sokağa git, ben de burada manzara platformunda duracağım, o zaman birbirimize el sallayabiliriz. Sen Doğu'da ben Batı'da." Bugün Doğu Berlin'de arşivde çalıştıktan sonra Alexanderplatz'da Türk erkeklerinin gene tezgâhın kenarındaki taburelere tünedikleri o lokantaya gittim. Garson kız onların yanından geçerken biri ona Türkçe "Sikiş?" diye sordu. Parkamı arkamdaki kancaya asıp tezgâhın kenarına oturdum, herkes herkesi görebiliyordu. Arı kovarı gibi sürekli insanlar girip çıkıyor, şamatalı sohbetler yapıyordu, dışarda sokaklar bomboştu, ama içerisi hıncahınc doluydu. Birçok kişi gazetesinin arkasında sigara içiyor ya da etrafı seyrediyordu. Yemekten sonra parkamı aradım. Çalınmıştı. Garson beni lokantanın dedektifine götürdü. "Parkanızı bulma şansımız hiç yok," dedi. Böylece Peter ile randevuma gidemedim, çünkü üşüyordum. Sınır geçiş noktasındaki memur, böyle soğuk bir günde ne kadar ince giyindiğime hayret etti. Garson bana hiçbir şey söylemememi tembihlemişti, yoksa sınır memuru parkayı Doğu Berlin'de sattığımı düşünebilirdi. "Parkalar ve mavi kot pantolonlar gençler tarafından çok aranan giysiler." Böylece soğuktan titreye titreye eve gittim. "Kız," dedi İnga, "titriyorsun sen." Peter hemen üç ayaklı küvete sıcak su doldurdu, beni içine oturtup bir şiir kitabı okudu. "Else Lasker-Schüler'i tanıyor musun? Berlin'de yaşadı, Dışavurumculuk. 1945'te Kudüs'te öldü. Nazilerden kaçmıştı."

Sen konuşurken

Alaca bulaca kalbim uyanır.

Bütün kuşlar alıştırma yaparlar

Dudaklarında.

Sesin hepmavi serper

Yola; Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Nerede anlatsan, orası artık cennet.

*Sözlerinin mayasında şarkı var
Sen susarken ben yas tutarım.*

*Her yerinden şarkı söylemek akar –
Kim bilir rüya görüyorsundur belki?**

Yatakta gene kerhaneden gelen sesleri duyunca Benno Besson'un çalışma notlarında aynı zamanda bir orospu olan Shen Tee üzerine sarf ettiği cümleleri düşündüm: *Ne de olsa kurtizanlar kapitalist toplumun gerçi en düşük ama aynı zamanda en özgür kadın tabakasıdır.* Annem orospular hakkında bana şöyle demişti: "Bizi aç erkeklerden koruyorlar, onlar bizim evliyelerimiz."

Sonraları kerhanenin önünde iki orospuyla tanıştım. Aşağıda sokakta Peter'in bisikletinde bisiklet sürmeyi öğreniyordum, o ikisi arabalarına giderken ha bire bisikletten düştüğümü gördü. Topallayan yaşlı bir orospu ve kalkık memeli bir sarışın. Topal orospu: "Bisiklete nasıl binilir, gel sana göstereyim," dedi, bisikletimi aldı ve kahkahalardan kırılarak bir aşağı bir yukarı sürdü. Sarışın bana konyak ve bir sigara verdi.

Daha sonra geceleri Peter'le yatakta yatarken o sırada arkadaşlarımla aşağıda kerhanede çalıştıklarını düşünürdüm.

Evde masanın üzerinde hiç kahve eksik olmazdı, peynir, ekmek, düdük makarna, reçel, portakal suyu, kapı hep açıktı, aşağıdaki kerhane gibi isteyen elini kolunu sallaya sallaya girip çıkabiliyor, çıplak dolaşabiliyordu, kahvaltıya çıplak oturuyorduk, göğüslerimiz güzeldi, ekmek makinesi hamarattı, sürekli biri banyo yapıyordu.

Beni sınır geçiş noktasına götüren şehir treni hep gazetelerle doluydu, çünkü akrabalarını ziyaret etmek için Doğu

(*) Schüler, a.g.e., s. 107.

Berlin'e giden Batı Berlinliler sınırı geçmeden önce gazetelerini mecburen şehir treninde bırakıyorlardı, şehir treni sınırı geçiş noktasından tekrar geri döndüğünde bu gazeteler de onunla beraber gidiyordu, gün boyunca bir oraya bir buraya, ta ki temizlikçi kadın hepsini toplayıncaya kadar. Her seferinde bakalım gazeteler ne yazıyor derdim.

5 OCAK 76, KASIRGA. BİNLERCE İNSAN
TELEVİZYON SEYREDEMİYOR

DALLI DALLI YARIŞMA PROGRAMININ ŞEFİ HANS
ROSENTHAL

KARAJAN BEL FITİĞİ

ROMY SCHNEIDER BEBEĞİNİ KAYBETTİ

MAO ESKİ BAŞKAN NIXON'U KABUL ETTİ

ÇOU EN-LAI KANSERE YENİK DÜŞTÜ. ÇİN
MAO'NUN EN YAKIN ÇALIŞMA ARKADAŞI İÇİN
YASTA

AŞIFTE GENÇLER DAHA ERKEN KANSERE
YAKALANIYOR

HILDEGARD KNEF: BERLİN BENİM İÇİN
ALMANYA'NIN BAŞKENTİDİR, ÖYLE DE KALACAK

CDU* SPD'Yİ DEVİRDİ. AŞAĞI SAKSONYA'DA SPD/
FDP KOALİSYONU DEVRİLDİ

KOHL'E BİÇAK SUİKASTI

DÜNYANIN EN PAHALI KONSERİ. BEATLES'İN
SAHNEYE ÇIKMASI İÇİN 78 MİLYON MARK

(*) (Alm.) Christlich Demokratische Union: Hristiyan Demokrat Birliği – e.n.

SIYAM İKİZLERİ BUGÜN AYRILDI

HOVARDA SACHS 33 MİLYON MARK VERMEK
ZORUNDA

YÜZSÜZLÜĞE BAKIN HELE, BREJNEV KISSINGER'IN
BAŞ DANIŞMANI HELMUT SONNENFELD'IN
SAATİNİ ÇALDI

KALİFORNİYA. NEFRET CİNAYETİ. ANNESİNİ
BABASINI PARÇA PARÇA DOĞRADI VE MANGALDA
PIŞIRDI

UGANDA'NIN BAŞKANI IDI AMIN'IN ÖLÜM KADAR
KESİN BİR YÖNTEMİ VAR

FUTBOL YILDIZI PELE BOŞANIYOR

Kış Berlin'in iki tarafında da çok sertti. Sokaklar bir ayna gibi kaygandı, sabahları Mercedeslerin ve Trabantların camları kazınıyordu. Şehrin her iki kısmında da aynı sesleri duyuyordum. Doğu ve Batı Berlinlilerin kirpikleri karla kaplıydı, her iki Berlin'de de insanlar hapşırıyor, Batı Berlin'in donmuş gölleri ve Doğu Berlin'in Spree Nehri üzerinde ördekler yürüyor, soğuktan dolayı tek ayak üzerinde duruyorlardı. Evde sürekli üç ayaklı sıcak küvete giriyorduk. Alt katımızdaki ütücü ve dikişçi kadınlar soğuktan uzun mantolarını giyip öyle çalışıyorlardı. AA-Komününü dayak zoruyla dışarı atan Reiner AA-Komününü ilk çığlık alıştırması yaptığı günlerde dikişçi ve ütücü kadınların sürekli kafalarını kaldırıp yukarı baktıklarını anlattı bana. Şimdi artık yukarı bakmıyorlardı. Yedi arkadaşım büyük yuvarlak masaya oturup konuşurken ben aşağıya bakıyordum, ütücü ve dikişçi kadınlara. Başlarını işlerinin üzerine eğmiş bir halde dikiş dikiyor, ütüyüyorlardı, mola saatinde fazla konuşmuyor,

kahve içiyor, tereyağı ekmeklerini çıkarıp yiyorlardı. Hep aynı sahneydi. Hiç kimse onlar için yeni diyaloglar yazmıyordu. “Eski Berlin endüstrisi yakında iflas edecek,” dedi Janoš. Sahibi küçük dikiş firmasını sürekli modernize ediyordu, ancak devlet Batı Berlin’e yatırım yapmak istemediği için adamın çok borcu vardı. Dikişçi ve ütücü kadınlar bunu biliyorlardı, ama buna rağmen kumaşları kesen makinelerinin başında çalışıyorlardı, yukardan bunun sesini duyuyorduk. Pumm-pumm. Bizde sürekli telefon çalıyordu, aşağıda ise nâdiren. Burada telefon sürekli meşguldü. Kimin canı yazı masasına oturmak istemiyorsa telefona gidip saatlerce konuşuyordu. Peter şöyle dedi: “Ortak ev ailenin eksikliğini kapatıyor. Ama mahzuru şu, ağız tadıyla dinlenemiyorsun, ders çalışmaya yoğunlaşamıyorsun. Annem buraya gelince hep şunu diyor: ‘Peter, ben buraya gömülmek istemiyorum.’ Huzur olmadığı için insan sürekli soluğu mutfakta alıyor, kahve demliğine uzanıyor, tost makinesine bir tost ekmeği koyuyor, ekmek kesme makinesinde bir dilim ekmek kesiyor, üzerine çiğ sucuk sürüyor. Sonra sohbet başlıyor ve insan suçluluk duyuyor. Suçluluk duygusuyla yatağa giriyor, suçluluk duygusuyla kalkıyorsun. Sonra üç kişi küvette hep beraber Karl Marx okuyor ya da psiko hareketine gidiyorsun.”

Peter Berlin’de kendisinin de katılmış olduğu bir psiko hareketinden bahsetti. Konuştu diye dayak yemişti. Hareketin adı “Uçan Baykuşlar Evi”ydi. Burada maraton toplantılar yapıyor, üç gün üç gece bir araya geliyorlardı, kesinlikle konuşmak yasaktı. Dil insanı kısıtlar, dar kalıplar içinde düşünmeye iterdi. “Artık kalbimizi her şeye kapatıyoruz. Ruhumuza artık el değmeyecek. Dil iktidardır, dil bilgidir, dil hakimiyettir.” Bu toplantılarda işte bütün bunların defteri dürülmeliydi, kim konuşursa şaplağı yiyordu. Yiyecek çok az, uyku dirhemleydi. Yönetici bir Afrikalıydı. Bir gün bir gece süren sessizlik ve oturma eyleminden sonra doğum

simûlasyonu yapıliyordu; birisi yere uzanıyordu, diğeri de onun üzerine. Altta yatan kişi aynı bir doğumdaki gibi kendisini kurtarmaya çalışıyordu. Bir katılımcı bir doğum simûlasyonunda başkalarının altında havasız kalıp boğulunca Afrikalı sınır dışı edilmişti.

Mutfakta bakkal kasası gibi metalden küçük bir ev kasamız vardı, herkes oraya para koymakla yükümlüydü, sonra hep birlikte alışverişe giderdik. Süper marketlerde gördüm ilk Punkları. Ceketlerinin altında fareleri vardı, fareler göğüslerine, omuzlarına tırmanıyor, müşteriler hayret ediyordu. Alışveriş torbalarını zar zor eve taşımak herkesin gözde işiydi, ama bulaşıkları yıkamak değil. Mutfaktaki kara tah-tada kimin hangi gün bulaşık yıkayacağı yazılıydı. Biri vazifesini yapmadı mı erkek ve kadın rolleri, iyi ve kötü üzerine tartışmalar yapıliyordu.

Her gün Türkçeye çevirdiğim Sezuan'ın *İyi İnsanı*'na ilişkin arşiv notlarında yoksulluk içinde yaşayan Shen Te iyi bir insan arayan üç tanrıdan para alır. Tanrılar için o iyi bir insandır, çünkü gece onları evinde misafir etmiştir. Besson: *Ama Shen Te tanrılardan aldığı parayı insanlara dağıtmaz. İlk yaptığı iş hemen kendisine bir tütüncü dükkânı satın almaktır, hem de açgözlülükle. Shen Te işsiz güçsüz bir adama sigara verir, bunun üzerine başkaları onun dükkânına gelirler, yatacak yer ve yiyecek isterler. Shui Ta kılığında kendine tam zıt bir şekilde yeniden dünyaya gelen Shen The çok katı ahlakçıdır, şehri kötülüklerden temizlemek istiyordur bir şekilde... İnsanlar "iyi" ve "kötü" kavramlarına kolayca bire bir inanırlar. Ama bu kavramlar tam da Shen Te/Shui Ta çifte figüründe sorgulanır. Örneğin Shen Te'nin "iyi" olup olmadığı sorusu. Oyndaki çevresi onun "iyi" olduğunu söyler. Aynı şekilde mağdurlar Shui Ta'nın "kötü" olduğunu iddia ederler.*

Öğrenci meyhanelerinde de erkek ve kadın rolleri tartışılıyordu. Oralarda tuvalete gittiğimde duvarlarda şöyle yazılar okuyordum: KADINLAR KENDİNİZİ SAVUNUN, BOK HERİFLER, ERKEKLER Mİ? SAĞ OL KALSIN, ATOM SANTRALLE RİNE HAYIR, PISIRIKLAR Mİ? SAĞ OL KALSIN.

Batı Berlin meyhane tuvaletleri BILD gazetesi manşetleri gibiydi, keçeli kalemle ve dudak boyasıyla yazılmışlardı. Kadın vecizelerinin arasında erkeklerin yazıları da vardı, muhtemelen kadınlar tuvaletine gizlice girip duvarlara telefon numaralarını veya penislerinin kaç santim olduğunu yazıyorlardı. Kadının biri kapıya boyalı dudaklarını bastırıp bir öpücük kondurmuştu. Yanında şöyle yazıyordu: BENİ KADINLAR ÖPSÜN İSTİYORUM. Biri de bu dudağı gösteren bir penis çizmişti, altında şunlar yazılıydı: SENİN AĞZINI TABANCAMLA TIKARIM. Böylesi duvar yazılarını çokça okudum mu kendimi yorgun hissediyordum. “Tuvaletlerde neden bu kadar çok duvar yazısı var?” diye sordum Susanne’ye: “Çünkü birçok genç insan akın akın buraya geliyor, Süebya’dan, Bavyera’dan, Rheinland’dan, varsa yoksa Berlin. Batı Berlin etrafı DDR ile çevrili kocaman bir çadır gibi. İnsanlar bir hapisanede nasıl davranıyorlarsa bu çadırın içinde de öyle davranıyorlar, mahpuslar nasıl hücre duvarlarına yazılar yazıyorlarsa onlar da tuvalet kapılarına öyle vecizeler karalıyorlar. Buradaki hayata hayat denmez. Berlin’den bıktım usandım. New York’a gitmek istiyorum.”

O gece rüyamda yedi arkadaşımın yüze yüze New York’a gitmek istediklerini gördüm. Wannsee’nin kıyısında soyunup üstlerini başlarını sahilde bırakıyorlar, ama sadece meyhaneye gidiyorlardı. Pencere tahtasında plastikten bir John Wayne duruyordu, düğmesine basınca dönüp ateş ediyordu.

Duvarın Batı tarafına bakan yüzü de aynı öğrenci meyhanelerinin tuvalet duvarları gibi silme yazıyla kaplıydı.

NO FUTURE, BIRAKIN DA YAŞAYALIM, BU YAŞADI-
ĞIMIZA HAYAT MI DENİR, SAVAŞ DANSI, BERLİN
YANIYOR, İNSAN OLUN, YALNIZIM, HARALD JUHN-
KE FOR PRESIDENT, DDR: ALMAN PİSLİĞİ, STRAUSS
DEFOL BURADAN! BATI'NIN AYNASIZLARI, BIRAKIN
DUVARI YIKALIM, 1. DÜNYA SAVAŞI: % 5 SIVİL ÖLÜ
– 2. DÜNYA SAVAŞI: % 48 SIVİL ÖLÜ – KORE SAVAŞI:
% 84 SIVİL ÖLÜ – VIETNAM SAVAŞI : % 92 SIVİL ÖLÜ
– 3. DÜNYA SAVAŞI: % 100, BÜTÜN KIZILLAR GAZ
ODASINA, BATI BERLİN DDR'NİN KLİTORİSİ Mİ?

Her yer böyle yazılarla doluydu, bahçe duvarları, eski va-
gonlar, ev duvarları, park alanları, sigara otomatları, reklam
afişleri, kepenkler, kaldırımlar, çöp tenekeleri, inşaat araba-
ları, ev kapıları. Tekmil Batı Berlin laf savaşı içindeydi. Büt-
tün deliklerden laflar fışkırıyordu ve bunların hiçbir etki-
si yoktu. Amatör avcılar bir ormanda mermi sıkıyorlardı,
ama yere tek kuş düşmüyordu. Batı Berlin büyük bir luna-
park atış pavyonuydu, kartondan insanlar ve başka karton-
dan insanlar delikleri kurşunla dolduruyorlardı. Batı Ber-
lin'deki laf savaşı gerçek bir savaşın uzatılmış bir yankısı gi-
biydi. Barbara: “Savaşa katılmış anne babalarımızla köprüle-
ri atmak istiyoruz. Bu nedenle Berlin’e kaçtık geldik, ama sa-
vaş burada da var – birçok savaş dulu, kolsuz ya da elsiz yaşlı
adam. Batı Berlinli köpekler savaş yalnızlığını gidersin diye
alınmış köpekler. Savaş sakinleştirme ilaçları. Erkekler öldü,
köpekler onların yerini aldı.”

Birkaç gün önce Batı Berlin’de bir park bankında iki yaş-
lı kadının yanına oturmuştum, biri köpekli biri köpeksiz.

Birinci kadın: “Benim kocam savaşta erken öldü. Sadece
iki buçuk yıl evli kaldım.”

İkinci kadın: “Buna karşılık bir köpeğiniz var.”

Birinci kadın: “Evet, köpekler insanlardan daha sadık.”

Berlin ev fiyatlarından söz ettiler, sonra Yahudilere sığardılar.

Birinci kadın: "Ben Yahudi dostu değilim."

İkinci kadın: "Ama gaz odalarında yakmak, öldürmek iyi değil. Bunlar korkunç şeyler. Böyle bir ceza doğru değil."

Birinci kadın: "Bilmiyorum, ben orada değildim, eskiden bundan hiç haberim yoktu."

İkinci kadın: "Benim de."

Birinci kadın: "Buna inanmıyorlar hiç. Yahudileri alıp götürdüler diye duydum."

İkinci kadın: "Evet, ama sonra aha şimdi iyice aç bırakacaklar diye düşündüm, aç bırakacaklar bir güzel diye düşündüm, ama hemen böyle bir şey yapacaklarını aklımın ucundan bile geçirmemiştim, hayır."

Birinci kadın: "Evet, biliyor musunuz, bir defasında biri Goebbels'e demiş ki, Yahudiler de insan. O da demiş ki, evet, tahtakuruları da hayvan, hem de epey sevimsiz bir hayvan, işte Goebbels böyle dedi."

Almanca o kelimeyi ilk defa duymuştum. "Nedir tahtakurusu?"

İkinci kadın: "Bit gibi ısırın hayvanlar."

Birinci kadın: "Kan emiyorlar, ama bugün yoklar artık. Savaş onların kökünü kuruttu."

Batı Berlin'in her yerinde köpek boku vardı. Pabuçlarımı temizlemekten başımı alamıyordum. Köpekler Ku'damm'daki Kafe Kranzler'e bile girebiliyorlardı, oraya Alman dul kadınlarını tavlamaya giden genç yabancılar sohbe başlayabilmek için onların köpeklerini okşuyorlardı. "A ne şeker şey!" Dulların köpeksiz gittikleri tek yer sinemaydı, *Cinema Paris*'te 17:00 seansında yaşlı kadınlardan başka seyirciye rastlanmazdı.

Eskici dükkânları da bana savaş anımsatıyordu. Ölülerin giysileri. İnsanın başını döndürecek kadar çok giysi. Eğer

arkadaşlarımla Batı Berlin’de bir eskiciye gitmişsem sonrasında yıkanmadan duramıyordum. Doğu Berlin’de hiç eskici dükkânı görmüyordum, Alexanderplatz’da sadece bir tane alışveriş merkezi vardı. Orada yirmi kuruşa ince resim defterleri satın almak mümkündü. Duvarın Doğu tarafında hiç yazı yoktu, orası bomboştu, sırf betondtu. Sadece bir defa sokakta çocuklar tarafından tebeşirle çizilmiş laleler gördüm. Altında şunlar yazılıydı: *DDR’de bir çiçek yetişiyor.*

Evin içi eşyalar, tabaklar, havlular, boş şişeler, eski daktilolar, yastıklar, dergiler, kül tablaları, boş tütün keseleriy-le tıka basa doluydu. Bazen binlerce şeyin arasında mutfakta bir şey aradım mı gözlerim bakmaktan öyle yorulurdu ki, bir sandalyeye oturmadan edemezdin. Doğu Berlin’e gitmek bu yüzden beni her seferinde sakinleştirirdi. Üç beş dükkân, vitrinlerdeki üç beş şey ve Sezuan’ın *İyi İnsanı*’na ilişkin çalışma notlarındaki tiyatro cümleleri.

Besson: *Öyleyse sahne yükselmek için çaba harcanan bir yer. Ya da tepe taklak düşülecek ve ne kadar aşağı kaydığına dikkat etmen gereken bir yer. Durum böyle. Bu da meseleyi sembolik olandan bir nebze kurtarabilir. Öyle ya, YÜKSELME/SOSYAL DÜŞÜŞ kaygısı kapitalizmde temel ruh hallerinden biridir. Her zaman ve her yerde mükerrer bir şekilde farklı farklı şifreleme.*

Bazen geceleyin evde dam bahçesinin kapısını açardım, komşu evlerin hiçbirinden görülmezdi orası. Sadece ay ve yıldızlar olurdu gökyüzünde, çok uzaklarda Doğu Berlin televizyon kulesinin ışıkları göz kırpardı. Volksbühne burnunun dibindeydi. Peter şöyle dedi bana: “AA-Komünü öncesinde burada fabrika katında RAF* ile bağlantısı olan insanlar otururdu. Horst Mahler ile Ulrike Meinhof bu dam bahçesinde gizlice buluşurlardı. Uzunca bir süre polisin bu fabrika katından zırnık haberi yoktu, ama günün birinde ya-

(*) Kızıl Ordu Fraksiyonu – ç.n.

kınlarda bir yerde aradıkları bir arabayı buldular. O gün bugündür buranın adresi polis listesinde, sürekli uğruyorlar.”

Bir gece saat beşe karşı Peter’le ben yataktaydık, ikimiz de çıplak ve uyanıktık. Yataktan oda kapısına doğru bakıldı mı Peter’in kitap rafları görülüyordu. Önce odada bir polisin olduğunu fark etmedik, çünkü karton kapı sessizce açılıyordu. Birden kitaplar arasında bir tabanca üzerinde bir el gördüm. Polis bizi orada cırlıçıplak yatarken görünce elini silahtan çekti, geri geri gitti ve dışardan seslendi: “Şimdi tekrar içeri giriyorum.” Mecburen giyindik, sonra ötekileri uyandırdık, banyodan dam bahçesine çıktık. Hep erken uyanan Barbara orada o esnada yoga alıştırma-ları yapıyordu. Polisin aklı karışmıştı, hepimiz aşağıya so-kağa indik. Kerhanenin önünde bir polis arabası park et-mişti. Bir Türk adam kerhaneden çıktığında polisler kimliklerimizi kontrol ediyordu. Adam polisleri görür görmez hemen tekrar kerhanenin kapısında kayboldu. Belki onun da benim gibi sadece turist pasaportu vardı. Turist olarak Berlin’de ancak üç ay kalabilirdiniz. Polisler çekip gidince Türk adam dışarı çıktı. Peter ve ötekiler onu kahve içme-ye davet ettiler.

Murat sokak köşesi meyhanelerinden birinde garsonluk yapıyordu, yaşlı adamlar ona şöyle diyorlardı: “Türk, Alman, Birinci Dünya Savaşı’nda arkadaş.” O da şöyle diyordu: “Türkler başka hayvanların topraklarına yabancı hayvanlar olarak geldiler, hayvanlar yabancı hayvanlardan korkarlar.” Murat’ın bir dişi eksikti, kendi söylediklerine uzun uzun gülüyordu, ta ki biz de kendimizi gülmekten alamayınca-ya dek. Karısı yoktu. Ama ev kadınlarıyla seks için bir abon-manı vardı. Para karşılığında onun evine gelen ev kadınları-nı bir firma temin ediyordu. On kerenin parasını peşin ver-diğinde bir keresi beleşti, bir kadın hoşuna gitmedi mi on-dan gitmesini ya da pencereleri temizlemesini, düğmelerini

dikmesini isteyebiliyordu. Katalogdaki fotoğrafların altında ev kadınlarının özellikleri yazılıydı: “İyi masaj yapar, iyi pa-
ça pişirir...” Ama şimdi Doğu Berlin’de bir ev kadını bulmak
istiyordu. “Türk orada Batılı diye bilinir. Batı parası Doğu’da
ideal paradır. Türk erkekleri Batı’da çalışıyor, sonra paydos,
sonra bir bira, bir sigara, saat 19:00’da sınırı geçip ver eli-
ni Doğu Berlin’deki kadın. Çorbasını içiyor, sonra cumbur-
lop yatağa, 23:00 civarında gene sınırı geçip Batı’ya geri dö-
nüyor, sonra 24:00’te gene sınırı geçiyor. Para bozuyor, Do-
ğu Berlin’e giriş yapıyor. Kadın orada sınırda bekliyor, son-
ra gene cumburlop yatağa, sabah saat altıda tekrar sınırı ge-
çip Batı’ya dönüyor, işe gidiyor.” Birçok Türk’ün orada Do-
ğu Berlin’de karısı, çoluk çocuğu vardı, onlar için her gün
gece yarısında kısa bir süre kapanan ve tekrar açılan şehir-
de. Murat Doğu Berlin’de sofı Müslümanlara rastlamadığın-
dan dolayı çok memnundu. “Böyle Türkler kızlarının oku-
ma yazma öğrenmesini engelliyorlar, çünkü kızların bir oğ-
lana aşk mektubu yazmasından tırsıyorlar. Böyle dini bü-
tün bir adam Batı Berlin’de televizyonunu pencereden aşı-
ğı atmıştı. Bu uzun sakallı sofı adamlar insanlara ‘Ben Mek-
ke’ye gidiyorum’ diyorlar, sonra Hannover’e gidip çiçek mo-
tifli kumaşlar satın alıyorlar, Batı Berlin’e geri dönüp Türk-
lerin kapılarını çalıyorlar, “Bakın size Mekke’den kutsal ku-
maşlar getirdim’ diyorlar.”

Peter Murat’a, kerhaneden sesler duyulan kalorifer boru-
sunu gösterdi. “Bu Ute, bu da Renate,” dedi Murat. Sabah
saat yediye doğru Reiner zil zurna sarhoş meyhaneden gel-
di. O soğukta bir evsizi sokakta yatarken görmüş, onu pe-
şine takıp eve getirmişti. Reiner uyumaya gitti, adam yuvar-
lak masaya oturup bize katıldı. Polis baskınından sonra kah-
veyi ucuz brendiyle birlikte içmiştik, herkes sarhoştı. Ulrike
Meinhof’un gizlice Horst Mahler ile buluştuğu dam bahçesi-
ne temiz hava almaya çıktım. Doğu Berlin televizyon kulesi

sallanıyordu. Yuvarlak masaya geri döndüğümde herkes evsiz adama yardım etmeye çalışıyordu. Adam bir yurtta kalan, kavga ettiği kız arkadaşına barışma telgrafi çekmek istiyordu, biz de uzun bir metin taslağı yazdık, bir yandan da brendi içmeye devam ediyorduk. Gitgide telgraf metninden bazı kelimeleri çıkarıyor, sonra bir bardak daha içiyor, başka kelimelerin üzerini çiziyorduk. Brendi şişesinin dibini bulduğumuzda geriye sadece tek bir sözcük kalmıştı: “Yazık.” Bunun üzerine Murat’la evsiz adam divana uzandılar, aşağıda terzihane de dikiş makinelerinin nasıl çalışmaya başladığını duydum.

Doğu Berlin’den geldiğim bir akşam Inga beni bir kenara çekti: “Peter’in kız arkadaşı Corina bir günlüğüne Berlin’de. İkisi yemeğe çıktılar, bu gece benim odamda yat.” Inga’nın kalorifer borusundan kerhaneden gelen sesler duyulmuyordu. Uyandığımda Peter avucuma bir kâğıt tutuşturmuştu, Else Lasker-Schüler’in bir şiiriydi bu.

*Dudaklarını bulamıyorum ...
Neredesin sen, uzak şehir
Mübarek kokularla dolu?**

O sabah ötekilerin yanına mutfağa gitmedim, doğrudan Doğu Berlin’in yolunu tuttum. Besson’un sekreteri beni müjdeli haberlerle karşıladı: “DDR vizeniz üç hafta içinde burada olacak. Bir sonraki oyunda misafir asistan olarak çalışabilirsiniz. Heiner Müller’in Köylüler’i, yönetmen Fritz Marquardt.”

O gece Peter’in odasında gene kerhaneden gelen sesleri duydum. Murat yukarı bağırdı: “Merhaba arkadaşlar.”

Pazar günü Peter bana Wedding’i gezdirdi. Türkler arabalarının altındaydı, tamir ediyorlardı. “Altmışlı yıllarda Almanlar aynı böyle arabalarının altına yatardı. O zamanlar Alman kadınları yatak çarşaflarını pencereden silkelerdi, ay-

(*) Schüler, a.g.e., s. 109.

nı bugün Türk kadınlarının silkelediği gibi.” Uzun zamandır birbirini görmeyen iki Türk adamın sohbetine kulak kabarttım. “En son bir Opel’in yok muydu senin?” “Evet, senin de Audi’n vardı.” Peter: “Türkler Almanlaşıyor,” dedi.

Babaannemin nasıl olduğunu öğrenmek için arada sırada kardeşlerimi arıyordum. Kendisi benimle konuşamıyordu, çünkü telefonda birinin yüzüne bakmadan nasıl konuşulur bilmiyordu. Ağbim: “Masada oturup küçük televizyona bakıyor,” dedi. Televizyon Türkiye’de yeni bir şeydi. Zemin katta oturan komşuların bir televizyonu vardı, onu sokaktan da görülebilecek bir yere koymuşlardı. Dışarda pencerenin önünde kapıcı ve ailesi dikilip televizyon seyrediyorlardı. Ağbim babaannemin televizyon seyrettiği gecelerde şöyle haykırdığını anlattı bana: “Ölülerin ruhları geliyor. Hepimizi öldürecekler.” Bir kadın haber spikeri bana biraz benziyor diye ona eliyle gel işareti yapıp adımı seslenmiş: “Gelsene, gelsene, neden gelmiyorsun?”, daha sonra: “El ettim durdum, ama gelmiyor işte. Neden gelmiyor?” Bu hikâyeyi arkadaşlarıma anlattım. Bunun üzerine Joseph Strauß’u* haberlerde görününce onlar da el edip seslendiler: “Gelsene, gelsene, neden gelmiyorsun?”

Bir hafta sonra Benno Besson’un sekreteri beni idarede çalışan Katrin ile tanıştırdı, 20 DDR markına bana bir oda kiralayacaktı, bir kitap kadar ucuz.

Volksbühne’nin arşivinde Besson’un Sezuan’ın *İyi İnsanı*’na ilişkin son çalışma konuşmalarını Türkçeye çevirdim ve nihayet serbest bırakılan İstanbul’daki tiyatrocu arkadaşlarıma gönderdim. Besson’un arşiv notlarındaki son cümleleri şunlardı: Birinin dünyanın kötü durumuyla ilgilenmesi umudu iyi bir şey, ama bu tanrılar dünyaya ilişkin akıllı bir düşünce üretmeye yanaşmıyorlar. Bu tanrılar bön.

(*) Bavyeralı sağcı politikacı – ç.n.

O günlerde Otto Mühl, müritlerine bir konuşma yapmak için Berlin'e geldi.

İki yıl önce AA-Komünü'nü dayak zoruyla fabrika kâtından dışarı atan Reiner büyük bir hışımla toplantıya gitti. "Öldüreceğim onu," diye bağırıyordu ha bire. Peter daha sonra şunları anlattı: "Otto Mühl karizmatik bir tip. Reiner ilkin onu öldürmek istedi, ama en sonunda büsbütün onun büyüüne kapıldı. Mühl şık bir elbise giymiş bir kadına yumurta ve sebze sıvarken sikiş hareketleri yapıyordu. Şimdi Reiner de bir Otto Mühl müridi."

İnga ve Barbara sıcak küvette otururken Reiner dam bahçesinde ilk çığlık alıştırımları yapıyordu. "Gel kız," dediler, ben de suya girdim. Daha sonra Reiner de bize katılıp küvete oturunca su taşı. Onun saçlarını yıkarken bize çocukluğunu anlattı. Savaş bittiğinde beş yaşındaydı. Bir keresinde yıkıntıların içinde oynarken orada kendisine bir greyfurt hediye eden siyah bir Amerikan askerle karşılaşmıştı. Greyfurtu yatağının altına sakladı ve bundan sonra hep siyahi askerleri aradı. O askeri bir kez daha yıkıntıların orada buldu, tam da bir Alman kızı düdüklelediği sırada. Reiner: "Saat kaç?" diye sordu. Asker durakladı, saatine baktı, "İki," dedi. Sonra devam etti. Reiner'in gerçek babası Rusya'daki esirlikten geri döndüğünde ona "Sen benim babam değilsin," dedi. On dört yaşındayken Reiner evden kaçtı.

Peter bana Batı Berlin'de evlenen herkesin senatodan kredi aldığından bahsetti, "Aile Kurma Kredisi". Saçlarını kökünden kazıtmış AA-Komünü üyeleri bile bunun için evleniyorlardı. Ne var ki, ancak Otto Mühl'ün onlara tahsis ettiği kişiyle evlenmek zorundaydılar. Düğün uyuşturucu çayla dolu bir legenden içki içmekten ibaretti. Peter böyle bir düğüne davet edilmişti, daha sonra bütün gece kustu. Düğünde saçlarını kökünden kazıtmış kadınların işe gitmeden önce peruk taktıklarını fark etmişti.

Reiner bu Mühl deneyiminden sonra kuş uçmaz kervan geçmez bir evde yaşamak ve ilk çığlık alıştırmasını devam ettirmek için evden taşındı. Böylece arkadaşlarım yeni bir kiracı aramaya başladılar. Kendini tanıtmak için 20 kişi geldi, son aday Manfred kabul edildi. Barbara şöyle dedi: “Adam müzisyen, ilginç bir izlenim bıraktı, maço bir edası var, ötekilerden farklı, Malezya’dan uzun bir seyahatten yeni dönmüş. İskandinav karısından boşanmış, DDR’den kaçmış ve piyano çalıyor.” “Piyanomuz zaten vardı, şimdi piyanocumuz da geldi, artık hiçbir eksikimiz kalmadı,” dedi arkadaşlarım. “DDR’den nasıl kaçabilmiş ki?” diye sordum. Peter şöyle cevapladı: “Gerçi müzisyendi ama DDR’de su mühendisliği de okumuştı. Bu yüzden suyun altında Doğu ve Batı Berlin arasındaki sınırın nasıl görüldüğünü biliyordu. Suyun altından nasıl ve nerelerden kaçılabileceğini insanlara göstermek istediğinde enselenip tutuklandı. Ama çok yüksek bir DDR memurunun, bir “Emek Kahramanı”nın*oğlu olduğu için serbest bırakıldı.” Peter sözlerine devam etti: “Günün birinde Doğu Berlin’de bir konserde karısıyla tanıştı, bir İskandinav Rock grubunun vokalisti. Tanışabildi, çünkü DDR ile İsveç arasındaki kültürel ve ekonomik ilişkiler dostaneydi. Örneğin DDR’nin devlet limuzini bir Volvo, Honecker’in bile bir Volvo’su var, İsveç bu arabanın çeliğini DDR’den alıyor. Fakat DDR’den aldıkları çelik o kadar kötü olmalı ki, İsveç’teki arabalar paslanıyor. Bu çeliğin ve belki İsveçli birçok Marksist filozofun da yüzü suyu hürmetine DDR asla İsveç’i eleştirmede, üstelik bir monarşi olduğu halde. Manfred sisli bir gece, bir otoban park yerinde karısıyla buluşup bagaja saklandı. Karısı arabayla onu Batı’ya geçirdi.”

Manfred’i ilkin ertesi sabah gördüm, Barbara’nın odasından çıkıyordu, cırtlacıplaktı, kocaman bir penisi vardı. Mutfaka doğru yürüdü, yanımdan geçerken bir şarkı söylüyor-

(*) DDR’de 1950’den itibaren verilen bir nişan – ç.n.

du: *Gezmeye tozmaya / güneş ışığı yeter / ama Berlin şehri-
ni gezip görmeye / güneş ışığı yetmez. // Nohut oda bakla so-
fa değil / uçsuz bucaksız bir şehir bu / Her şeyi tastamam göre-
bilmek için / Kallavi ışık lazım / Ne sandın ya, ne sandın ya?**

“Kurt Weill,” dedi. Kahvesinin yanında bir votka içti, ba-
na elden bir mektup teslim etmek üzere Doğu Berlin’de an-
nesini ziyaret edip edemeyeceğimi sordu.

“Bugün Doğu Berlin’e gitmiyorum, kendime bir elbise al-
mam lazım.”

Josef, hani şu benim İsviçreli arkadaş, Doğu Berlin’de bir
oyunda misafir asistanlık yapacağımı öğrendiğinde bana te-
lefon açıp “Ben sana ekstra para gönderiyorum,” demişti,
“gözünü seveyim, n’olur kendine güzel bir elbise ve manto
al, bir daha asla o askerî ceketleri veya parkaları giyme. Bu
sana göre değil, lümpen proleterlere göre bir şey. Kitaplar da
lüks.” Barbara hemen kaşla göz arasında Manfred ile yatmış-
tı, bu yüzden şimdi Susanne ile birlikte Manfred’in annesine
mektubu vermek için Doğu Berlin’e gitmek istiyordu.

Akşam Barbara bana arabasının ıçığına cıçığına dek aran-
dığını anlattı. Susanne’nin para cüzdanında bir kâğıt parça-
sı vardı, sigarayı bırakmak istediği için üzerine ne zaman ve
ne kadar sigara içtiğinin tarihlerini ve saatlerini yazmıştı. Bu
kâğıt parçası yüzünden sınır polisleri saatlerce tarihler ve sa-
atlerle ilgili ahretlik sorular sormuş, kâğıt parçasını alıkoy-
muşlardı. Manfred’in annesi evinde bir koltukta oturmuş,
brendi içmişti, bütün vücudu tir tir titremişti. Manfred: “An-
nem fena içmez,” dedi. Akşam kaçış hikâyeleri anlattı. Ada-
mın teki bir bisiklet destek motoruyla bir mini denizaltı yap-
mıştı, bu mini denizaltı adamı Baltık Denizi’nden çeke çe-
ke Danimarka’ya götürmüştü. Beş saatte 25 kilometre yol.
Üç Doğu Berlinli evde Rus subay üniformaları dikmiş, Sov-

(*) Kurt Weill, *Berlin im Licht* (CD). Metin Weill, Copyright Universal Edition, 1928.

yet subay selamlarını ezberlemişlerdi. Sınır geçiş noktasında memurlar onları saygıyla selamlamış, onlara el işaretiyle hiç durmadan geçin demişlerdi.

Bir pazar günü kocamın dört hediyesiyle beraber eşyalarımı bir bavula yerleştirip Doğu Berlin'e taşındım. Barbara üç ayaklı küvette oturmuş gazete okuyordu.

ÇİN. MAO ESKİ BAŞKAN NIXON'U KABUL EDİYOR

ARJANTİN'DE ASKERİ DARBE.

ISABEL PERON DEVRİLDİ

BASKLAR MADRİD'DEN BAĞIMSIZLIK İSTİYOR

Inga yemek pişiriyor, Susanne Rothandle* tıttırüyordu, Janoş omzuma dokunup: "Enseyi karartma," dedi. Merdivende ağladım. Kerhanemiz "Sütçü Dükkânı"nın önünde Türkler bangır bangır müzik dinliyor, arabalarını tamir ediyorlardı, bir ev duvarında Türkçe şu slogan yazılıydı: "Faşizme ölüm." Peter bana bir çiçek ve Yunanistan'dan aldığı çizmelerini verdi, beni Checkpoint Charlie'ye** götürdü. Batılı müttefikler kulübelerde dikiliyor, öte yakadaki DDR polislerinin durduğu yöne doğru bakıyorlardı. Sınırın her yakasında da askerler dürbünlerini boyunlarına asmıştı, sağda sokak tarafında turistler için bir ev vardı, duvar ölülerinin fotoğrafları sergileniyordu. Peter beni burada arabasından indirdi, çünkü Checkpoint Charlie'de sadece yabancılar ve diplomatlar giriş yapabiliyorlardı, kendisi Heinrich Heine Sokağı'ndaki sınır geçiş noktasına gitti, daha sonra beni Checkpoint Charlie'nin DDR tarafından aldı. Vizem sınır

(*) Bir sigara markası – ç.n.

(**) Berlin'deki en ünlü sınır geçiş noktalarından biri – ç.n.

geçiş noktasında çoktandır hazır bekliyordu, sınır polisi çok saygılıydı. Volksbühne’de misafir asistan olarak çalışacağını, Brecht’i çok sevdiğimi anlattım. Bavulumu açmak istediğimde şöyle dedi: “Buna gerek yok. DDR’nin başkentinde size güzel günler diliyorum. Hoş geldiniz.” Daha sonra Peter beni sağlı sollu blok evlerin yükseldiği çok büyük bir cadde olan Frankfurter Caddesi yakınlarında Katrin’in evindeki yeni odama götürdü.

Dermanım yoktu gene de yükümü taşıdım

Frankfurter Caddesi’ne dek geldim, diye şarkı söyledi Peter.

Mimarlık okuyordu, şimdi benim şehir rehberimdi. “1947/48’de DDR’de modern çağın yeni bir stili geliştirildi, ‘Kemeraltı Evi’, süslü püslü değil, sade ve amaca uygun, daha sonra Ulbricht* mimarlarla birlikte Moskova’ya yaptıkları bir yolculukta şöyle dedi: ‘Şu andan itibaren Sovyetler Birliği’ndeki gibi evler inşa edilecek, saray gibi evler.’ Bu kemeraltı evlerin önüne biraz gizlemek amacıyla kavaklar dikildi. Moskova stiliyle yapılmış evler işçi sınıfının, emeğin kahramanlarının ve saygın kültür emekçilerinin sarayları olmalıydı. Batı’da bu mimari yapıya Stalinist Şekerleme Stili denir. İnşaat işçilerinin Stalin’in doğum gününe kadar inşaatın bir bölümünü bitirmeleri gerekiyordu, ama ellerinde sadece kötü inşaat malzemeleri ve çok az zamanları vardı, böylece 17 Temmuz 1953’te isyan patladı. Daha sonra DDR bu evler için kaynak bulamadı ve böylece blok evler sistemi geliştirildi.”

Katrin böylesi bir blok evde oturuyordu. Odaya girdiğimizde Peter: “Burada kaloriferlerin ayar düğmesi yoktur. Öyle canının istediği gibi açıp kapatamazsın. Isı uzak bir

(*) Walter Ulbricht, 1960’tan 1973’e kadar DDR’de devlet konseyi başkanıydı – ç.n.

santralden gelir, oda sıcaklığıysa pencereyi açıp kapatmak yoluyla ayarlanır – sosyalist enerji israfı.”

Bavulumu odama bırakıp bir Budapeşte lokantasına gittik. Macar Çingeneler kafamın dibinde keman çaldılar, öyle ki saçlarım uçtu, garson şarap bardaklarını ve yemeği masaya koyarken sofrâ örtüsüne yemek döktü. Daha sonra mutfakta bir sandalyede uyurken gördük onu. Masayı toplarken ‘yemeği beğendiniz mi?’ diye sordu bize.

“Hayır.”

“Hassiktir,” dedi acıma duygusuyla.

“Seni seviyorum,” diye bağırdı Peter bana arabadan ve gece yarısına çok az kala Batı Berlin’e gitti. Vizeli ilk gecem, artık altı ay boyunca yurt dışına çıkamazdım, aksi takdirde bu vizeyi kaybederdim. Katrin mutfakta ertesi sabah için kahvaltı masasını hazırlamıştı, gagaları açık, öten horoz şeklinde sarı ve pembe renkli iki yumurtalık. Odam elinde çiçek tutan kedilerle, balonlu, papyon kravatlı farelerle dolu bir kumaş duvar kağıdıyla kaplıydı. Beyaz tül perdeyi açıp sokağa baktım. Orada çınarlar ve kavaklar yükseliyordu, karşıdaki evler ağaçlar gibi sessiz sakindi. Sabah Katrin mutfakta oturuyordu, yumurtasını çoktan yemiş İtalyanca öğreniyordu. “Biliyorum, belki İtalya’yı hiç göremeyeceğim, ama bir şeyler yapmalıyım, kocam başka bir kadını seviyor. Bu on giorno, come stai?” “Bene. Yumurta ne demek?” “Uova.”

Susanne Batı Berlin’den aradı: “Gazetede senin misafir asistan olarak çalıştığın oyun hakkında bir haber var, Heiner Müller’in Köylüler’i.” Haberi bana okudu: “Oyun bir köy örneğinde DDR’nin 1946 yılında toprak reformundan tarım üretim kooperatiflerinin kuruluşuna dek çatışmadan yana zengin yolunu işliyor. DDR’de blok evdeki ilk gününde nasılsın?” “İyiyim. Sizin orada da yağmur yağıyor mu?” “Evet, hah şimdi Inga bisikletinin üzerinde mutfığa girdi. Doğu Berlin’de her şey gönlünce olur inşallah. – Aklımdayken söy-

leyeyim, gelecek hafta Peter'in kız arkadaşı Corinna buraya taşınıyor..."

Volksbühne'ye giderken bir anaokulunun yanından geçtim. Çocuklar bana bakıyorlardı, ben de onlara gülücükle karşılık verdim. Doğu Berlin'in üzerinde yaban kazları, evlerin önlerinde kavaklar, kestane ağaçları. Sonra Mühsam Sokağı'na vardım, Erich Mühsam Naziler tarafından gaddarca öldürülmüştü. Eğer savaş ve Naziler olmasaydı, belki şimdi Berlin sokaklarında onun çocuklarıyla da rastlaşacaktım ya da belki arkadaşlarım rastlaşacaktı. Karl Marx Caddesi'nde sol tarafta büyük bir kitabevi vardı, *Karl-Marx-Buchhandlung*. Kirli bir iş tulumuyla bir duvarcının içeri girdiğini gördüm, caddede çok az insan vardı. Sabahın verdiği ruh hali ve Doğu Berlin sokaklarındaki koku bana babaannemin her sabah nasıl sobayı yaktığını hatırlattı. Soğuk külleri alır, kömür ve odunu sobaya sürer, ateşi yakardı. Bunun üzerine evin her yeri kömür kokardı. Gerçi odalar henüz ısınmamış olurdu ama sobanın ateşini görürdüm ve az sonra ortalığın sıcaklık olacağını bilirdim. Babaannemin hareketleri yarı uykulu gibi yavaştı. Karl Marx Caddesi'ndeki yüksek binaların yanında insanlar küçücük kalıyordu. Cadde bir kolaj gibi görünüyordu, sanki bir resimden insanlar kesilmiş de büyük evlerle dolu bir resme uhuyula yapıştırılmış gibi. Evlerin önünde kuşlar uçuyordu, bir an sandım ki, sanki kuşlar yüksek binalarda oturuyorlardı. Havayı derin derin içime çektim, kömür ve egzoz gazı kokusu aynı İstanbul'daki gibiydi. Alexanderplatz'da bir alışveriş merkezinden çizgili bir okul defteri aldım, sayfaları sararmıştı.

Bütün oyuncular ve yönetmen Fritz Marquardt tek grup halinde Volksbühne'nin prova sahnesinde duruyorlardı, hepsinin içinde en kısa boylusu Fritz Marquardt idi, gözlelerinden aşağı sarkan korkunç kalın kaşları vardı, saçlarını al-

nına doğru taramıştı. Beni herkesle tanıştırdı. “Demek işte bunlarmış,” diye düşündüm “burada dünyaya gelmiş, büyük caddelerde yürümüş, kurşun delikli eski evlerde yetişmiş, burada aşık olmuş, sabahları çocuklarını anaokuluna götüreren ve kendileri oynamak için buraya gelen insanlar.”

Kostüm standları, sahne dekor işaretleri ve çeşitli sandalyeler arasında dikiliyorduk. Oyuncuların konsantrasyonu bana babaannemin, dışarda martıların çığlık attıkları, bazen açık pencereden içeri daldıkları, gemilerin siren çaldığı o İstanbul sabahlarındaki yavaş hareketlerini hatırlattı. Heiner Müller’in bu oyunu DDR tarihinde otuz yıl gerilere gidecektim. Bir köşeye oturdum, gördüğüm ve duyduğum her şeyi bir okul defterine çizdim ve not aldım.

8 Mart 1976

Köylüler, 7. Sahne

1946, bir köy. Sosyalizmin kurulması. SED* Bölge Sekreteri ve Flint bu köydedirler, biri antifaşist, diğeri komünisttir, sahneye girerler. Sahne sağa doğru döner. SED Bölge Sekreteri bir motosiklet, Flint ise bir bisiklet üzerinde sola doğru giderler dönen sahnenin aksi yönüne, aşağı inen bir yürüyen merdivende birinin yukarı doğru yürümesine benzer bir efekt.

Teori ile pratik arasında çelişki: Sosyalizmi kurmak için parti çalışması, ajitasyon ve bilinçlendirme çalışması yapılmalıdır. Ama tarlaların da sürülmesi gerekmektedir, çiftçiler yemek yemeli ve içmeli, kaçak hayvan kesenler kontrol edilmelidir. Flint SED Bölge Sekreterine: “Teori et farizasından önce gelir diye düşünüyorum.” SED-Bölge Sekreteri Flint’e: “Düşünüyorsun! İnsan bilinçlen mi karnını doyuruyor, öyle mi yani?”

Şişman bir köylü kadın bisikletin üzerinde. SED Bölge Sekreterini görmekten dolayı sevinçlidir, ona yoldaş sekreter diye hitap eder. Ona kocasının devlet arabasıyla yolda olduğunu ve

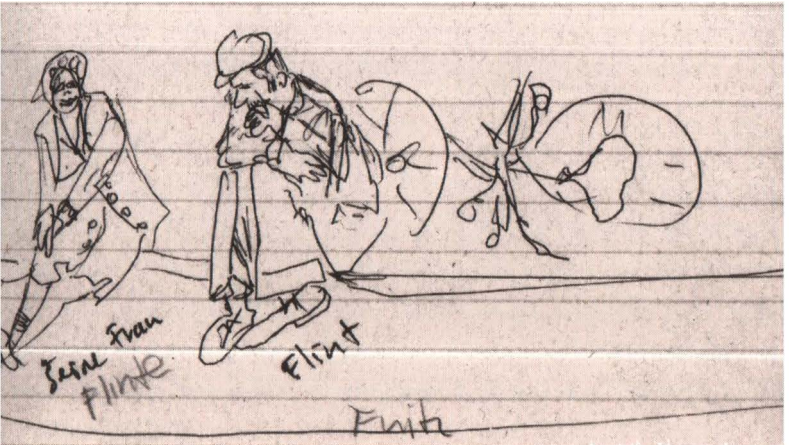
(*) Almanya Sosyalist Birlik Partisi – ç.n.

kendisini aldattığını anlatır. Köylü kadın SED Bölge Sekreteri-
ne kaçak kestiği bir domuzdan bir parça jambon vermek ister.
SED Bölge Sekreteri şişman köylü kadının yolsuzluğu karşısın-
da şaşkınlıktan dilini yutar ve jambonu almaz.

Bir sonraki sahnede Flint on iki kilometre yayan yürür ve
kendi kendine söylenir: Et kontrolüyle uğraşmak zorunda ol-
duğu için komünizmi kaçırdığını düşünür. Ceketini ve ayağına
vuran ayakkabılarını çıkarır. Kuşlar cıvıldar.

9. Tablo

Flint karısı Flinte ile birlikte. Bir kaldırımda oturuyorlardır.
Flint'in bir sevgilisi vardır. Karısı Medea gibi yaralıdır: "Kim
çocukların ekme parasını kitaplara yatırdı? Sen bilgeliği kep-
çeyle yedin. Ben çiftlikte çöp topladım." Sorununu sahici, dü-
rüst ve muhteşem bir şekilde ortaya koyar. Sorularının cevabı
yoktur. Bütün yaşamı Flint ile birlikte geçirmiştir, ama şimdi o
bir başka kadınla gidiyordur ve karısına şöyle der: "Bir şeyler
öğren." Karısı ne yapacağını, nereden başlayacağını bilemez.
Bu yaptıkları küçük bir tartışma değildir, tam tersine derin bir
süreç, yaşamla bir yüzleşmedir. Flint büyük bir konuşma ya-

par, bütün vücudu, kafası ve kollarıyla karısını ajite eder, karısına “yoldaş,” diye seslenir, bilinçlenme sürecinden konuşur ve karısının çoktan gittiğini fark etmez. Nihayet bunu fark ettiğinde gökyüzündeki ayı gösterir ve der ki: “İşte bu da işbirlikçi, küçük burjuvazi unsuru.”

İlk prova günlerinde hemen hemen sadece not tuttum, akşamları onları okudum ve daha sonra prova akışını tasta-
mam hatırlamak için bunların yeterli olmayacağını anladım, bu nedenle gittikçe daha çok çizdim, çizmeyi   renmedi im halde denedim işte.

Koridorda Benno Besson’u gördüm. Benimle tokala tı, diğer elinde bir Gauloises paketi tutuyordu. Gittiğinde ardından baktım, sanki bir r yadaymı ım gibi, Türkiye’de gördüm bir rüyada.

Bu rüyayı yazmak istedim ve geceleri bir günlük tutmaya başladım.

İKİNCİ BÖLÜM

1 Nisan 1976

Bu gece rüyamda babaannemi gördüm. Şimdi yumuşak bir kalbim var, annesi tarafından demin yıkanmış bir çocuk gibi. Josef beni İsviçre'den aradı, benimle gurur duyuyormuş. Katrin'e sordum: "İtalyanca gurur ne demek?" "Orgolioso." Volksbühne'ye giderken yolumun üzerindeki bütün leylak ağaçlarına el salladım. Alexanderplatz'daki bir kitapçıda bir işçi, sepetine birçok kitap koydu, sonra bunları satın aldı. Türkiye'de bir işçi iş kıyafetiyle bir kitapçıya girmeye cesaret edebilir mi? Bir hıyarın fiyatı burada her yerde 40 kuruş, Türkiye'deyse her yerde farklı farklı.

2 Nisan 1976

Gece burada öyle huzurlu ki. Pencereden bile bakmıyorum. Baksam, kavakları göreceğimi biliyorum. Komşu pencerelerdeki perde gibi görünen perdelerden huzur yayılıyor etrafa, tıpkı yavaş yavaş ısınmaya başlayan bir odadaki gibi. Sanki dışarda kar yağacakmış gibi. Canım küçük yuvarlak masaya oturup Yevgeniy Schwarz'ın *Ejderha*'sını Türkçeye çevirmek istiyor.

Herkes uyumak için yatağa gidince mi bir şehir düşünmeye başlar?

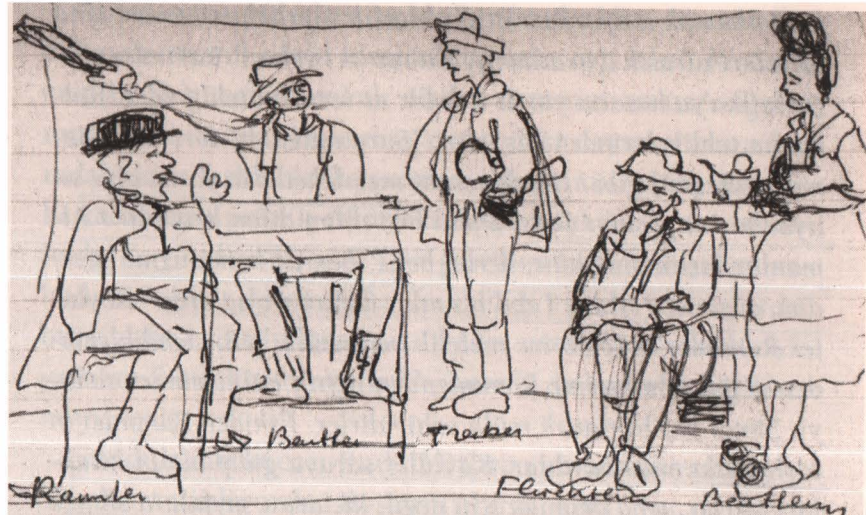
Bugün şehir treniyle Doğu Berlin'in içinden geçtim. Şehir treni birçok yerde başrolde. Ansızın bir insan seli iniyor, diğer şehir trenine doğru koşturuyor. İstanbul'da gece otobüsleri deniz kıyısındaki ıssız sokaklar boyunca giderdi, kimileyin köpekler koşardı arkalarından. Buradaysa ortalıkta köpeği koydunsa bul. Tekerlekler yağlanmamış bir kapı gibi gıcırıyorlar. Alexanderplatz'da rüzgâr. Evler dağınık durduğu için rüzgâr boşluklardan esiyor. Alexanderrüzgârı. Bugün rüzgâr beni arkamdan itti, böylece tiyatroya daha çabuk geldim.

3 Nisan 1976

Prova. Saat 19:30. Fritz Marquardt yorgun. 10. ve 11. tablolar prova ediliyor. Fritz oyuncuların sabır istiyor. Sayısız kısa sahne. Kısa sahnelerde çabucak bir sonuca ulaşamadığı için oyuncular huzursuz. Oyunun havasına girebilmek için hangi yola başvurulması gerektiğini düşünüyorlar: Olabildiğince teoriden kurtulmak istiyorlar. Heiner Müller'in dili gündelik değilmiş, bu dil dizeler gibi bir ritme bağlı, normal tonlar aramak beyhude bir çaba. 1946'nın DDR'si yabancı bir dünya, bugünküyle alakası yok. Prova bir oyun yeri, tarih dersini ikame etmez, oyun bir belgesel piyes değil.

1. Tablo

Ellerinde bayraklar ve pankartlar taşıyan çiftçiler. Toprak reformu. Köylülere beş hektar toprak verildi. Sahnede taşlar tarla sınırlarını gösteriyor. Köylüler bayrakları ve pankartları yere atıp tarlalarını, taşları kucaklarlar. Komünist Flint onların mal mülk hırsını görür, "Al sana bir ağa daha," der ve çıkar. CDU yanlısı Rammler sahneye girer, köylüleri ajite etmeye çalışır. "Almanlar birlik olmalıdır." Köylülerin sabırsızlığından

Beutler. Kulah (zu Treiber) Kulah,
 ich mach am recht den Kerchenwäscher,
Da ist die Tüte und nimm dein Fleisch mit.
 Weist auch Die Schweine selber,
 Treiber ab.

Fleischhändler sagt
 zu schnell
 GESCHICHTE DER KAPPEDES
 SUINIKLAMMERNIS ..
 Bei hat eine Haltung
 wie ein Polstrisches
 vordem. Gebenst
 vom Wilhelm Pieck.

şaydalanmak istiyordur. Beş hektarlık toprakları vardır, ama tarlaları sürmek için atları ve traktörleri yoktur. Rammler çiftçi Kaffka'ya hasatın yarısı için bir at vermeyi teklif eder. Kolhozun tehlikelerinden söz eder: "Suratımızdaki dört çeşit çizme yetmezmiş gibi / Bir de ecnebi memleketlerin yarısı bize siliyor kirini pasını / Son Yahudi bizi dilim dilim kesebilir / Almanlar birlik olmalıdır, derim ben... Ben de komünizmi istedim, düşünce / iyidir. Tabii insanlar daha iyi olsalardı." Köylüler Rammler'in sözlerine metelik vermezler, bilinçlendiklerinden değil, tam tersine Rammler'den nefret ettiklerinden dolayı. Şimdi beş hektarlık mülk sahibidirler. Eskiden Rammler'in tarlasında marabaydılar. Köylüler saraya gidip bütün kitapları alırlar, ama okumak için değil, kışlarını sayfalara silmek için, çünkü o dönemde tuvalet kağıdı yoktur. Komünist Flint bir köylüye rastlar, kitapların kolektif mülk olduğunu, Kültür evine ait olduğunu söyler. Köylüler kitapları yere atarlar.

4 Nisan 1976

Fritz ve bütün oyuncular sinirliler. Ama prova çok güzeldi.

Bu akşam Shakespeare'in Kısasa Kısas'ını seyredeceğim. Reji Adolf Dresen.

Tiyatrodaki bütün erkekler evli, yazık. Öte yandan tiyatrodan hiç kimseyle bir ilişkiye başlamak niyetinde değilim, benim işime zarar verebilir. Kendime "Aman ha," diyorum.

"Katrin, aman ha ne demek?" "Attenzione."

Josef beni İsviçre'den aradı. Benimle konuşurken kedisi kucağında oturuyor, onun yanında yaşayan hint kertenkelesi karşısında volta atıyordu. Josef bana Gundula Bahro'nun telefon numarasını verdi. Gundula Bahro Humboldt Üniversitesi'nde çocuk ve gençlik edebiyatı üzerine dersler veriyor, çocuk kitapları yayımlayan yayınevlerine bilirkişilik yapıyordu.

Onun evine giderken yolda bir İncil aldım. Brecht İncil'in en önemli edebi kitap olduğunu söylemişti. Kastani-enalle çok güzel bir sokak. Kadın dayanışması üzerine konuştuk. Gundula, kapitalist sistemdeki dayanışmanın buradakinden farklı bir dayanışma olduğunu söyledi. Batı'daki kadınların politik tutumlarını buradakiler örnek almalıydı. Kadın dayanışması için partiden bağımsız çalışılmalıydı. Sosyalist sistemde kadın eşitliği yasada yer alıyordu, buna rağmen kadınlara karşı şiddet vardı. Kadınlar biriyle yattı mı, kötü kişi oluyorlardı, burada da kadınlar hâlâ haz nesnesiydi.

Gundula'nın kocası Rudolf Bahro yan odada yazıyor ve Schubert dinliyordu. Boşanmışlardı, ama yine de beraber oturuyorlardı, çünkü bir ev bulmak epey zordu. Bahro müthiş bilgiliydi, çok yumuşak bir sesi vardı. Çalışmalarında edebiyatı, felsefeyi ve siyaseti birbirine bağladığını anlattı bana. Özellikle Engels'i okumamı tavsiye etti. Rusların çok karışık, çok anarşist, hakiki bir köylü toplumu olduklarını söyledi. Oblomov figürü feodal Rusya'nın tam bir tablosuydu. DDR'de sosyalizmin eleştiri yoluyla canlı bir biçimde muhafaza edilmesini bürokratik mekanizmalar önlemişti. Hayal gücü geniş biri bürokratlara pek sevimli gelmiyordu. Tiyatroda bu hayal gücü vardı, ama bürokrat tembeldi, yeni buluşlar arzusu ölmüştü, DDR katıksız bir iktisat devletiydi. İşçi sınıfı yoktu, çünkü burjuvazi ortadan kalkmıştı, yeni elit sınıf yüksek bürokratlardı.

Eve dönerken yolda Schubert'in bir plağını satın aldım. Bir sarhoş metroda tek başına oturuyordu.

7 Nisan 1976

Çok şükür sabah oldu. Soğuk duş. Karnım aç değil. Sadece çay içtim. Katrin mutfakta ders çalışıyor: "Vengo dalla Calabria. Il mare é molto bello, li."

19:30 Volksbühne kantini. Reji asistanı Lenski bana bakarken Fritz Marquardt ile ormanda iki sevgili sahnesini konuşuyordu. Fritz bu sahnede oynamak isteyip istemediğini sordu. Hemen kostümcü Heidi Brambach ile birlikte kendime bir kostüm seçtim, lastik ayakkabı geçirdim ayağıma. Heide'nin Rapunzel gibi uzun saçları vardı. Provasını yaptığım sahne: Gece, orman, kuşlar cıvıldıyordur, sevgili bir çift sahneye girerler, büyük bir aşkla ormanın ortasında birbirlerine sarılırlar. Ansızın bir çıtırtı duyarım, karanlığa doğru bakarım, sonra sevdiğimin elinden tutarım, gideriz. Şairane bir kaçış. Fritz: "Rolü sen oynuyorsun," dedi. Çalışma iznim olmaksızın bu rol için nasıl resmen para alabileceğim konusunda Dramaturg hanımın henüz bir fikri yok.

Prova

Bir kız ve bir oğlan kollarında kitaplar çayıra otururlar, sosyalizm üzerine felsefe yaparlar. Siegfried ile Schmulka. Siegfried dogmatik ve romantik. Schmulka'nın sosyalizmden anladığı sabahları geç kalkmak, serbestçe sevişmektir. Schmulka şöyle sorar Siegfried'e: "Beni seviyor musun?" Siegfried'in gözleri fal taşı gibi açılır: "KOMÜNİST AHLAKI'nı sana hediye ettim/ Kadınlar günü ve Bebel'in doğum gününde / üç ana hattı sana öğretiyorum / ikisini zaten biliyorsun, aşktan ve hâlâ soruyorsun bir de." Schmulka kitapları kaldırıp atar. Siegfried Schmulka'yı seviyordur, ama kitapların yanında onunla yatmak istemez. Ne yazık ki, Schmulka herkesle yatıyor diye düşünür. Ben herkes miyim? Schmulka Siegfried'in kucağındaki kitapları alır, FdJ* gömleğini çıkarır üzerinden ve ona sarılır. Buna karşılık Siegfried kitaplarını ve mavi FdJ gömleğini kucaklar. "Önce komünizmi kurmalıyız / kitaplarda yazıyor, bunun nasıl yapılacağı." Kuşların cıvıltısı doldurur ortalığı.

(*) Freie Deutsche Jugend (Özgür Alman Gençliği). DDR'de devlet tarafından tanınan tek gençlik örgütü – ç.n.

Schumilka
und Zieffner
in Wiese,

Zieffner genen kitaplara dayalı,
kücağı kitab dolu, göteri Herde
felsefeni yapar,
Schumilka onu hayranlılıkla dinler.
Kölanın onun güzel konuşmasından
ama kendi felsefesi farklıdır,
Gifteri bere neptini belirtir. Uzun,
uyumak istemektedir. Süt
sığılcılığını öldürmek istediği varlık
göteri faldası gibi ağız korkunç
büklünlüğü anlatır

Yarın teknik prova. Bakalım Fritz bu küçük tabloları nasıl birleştirecek? Bir kâbus. Volksbühne'nin fotoğrafçılarından Münihli Annamirl ile sokaklarda koşuşturdum. Biz geçelim diye bir otobüs durdu. Otobüs şoförüne elimle "Buyrun siz geçin önden," diye bir işaret yaptım. Otobüs şoförü güldü. "İşte sen böylesin," dedi Annamirl. Beni Oderberger Sokağı'ndaki evine davet etti, sokağın sonunda duvar görülüyordu, duvarın arkası Batı Berlin, benim eski ortak ev buradan sadece on dakika uzaklıkta. Annamirl'in alt katında kendi kendine konuşan yaşlı bir adam oturuyordu. Penceresinde kirli bir yatak çarşafı asılıydı. Annamirl'e sordum: "Ne diyor bu ihtiyar?" "Diyor ki: 'Nereden geliyor bu kir, nereden geliyor bu haşarat?' Bay Richter eski bir proleter ve sosyalist. Karısı on dokuz yıl önce ölmüş. Onun ölümünden sonra kendisine fazla gelen bütün kahve fincanlarını ve bardakları, gediklisi olduğu meyhanede kırdı. On dokuz yıldan beri her akşam oraya gidiyor, bazen geceleyin eve döndüğünde ayağı ağrıyor diye bağırıp çağırıyor. Ertesi günü beni görünce de mahcup oluyor."

Giderken yaşlı adama merdivenlerde rastladım. Şapkasını çıkarıp beni selamladı ve "Affedersiniz," dedi. Sakat ayağını arkasından sürüklüyordu. Yaşlı adamı meyhanesine kadar takip ettim. Masalarda genç inşaat işçileri oturuyordu. Bir köşeye iliştim, bir bira söyledim. İşçiler çok çabuk kafayı buldular, ama belki de akşamın köründe yorgunluk bile sarhoşluk gibi gözüküyordur. Yaşlı adam tek başına bir masada oturuyor, votka içiyordu. Bazen kocaman el kol hareketleriyle başka masalardaki sohbele karışıyordu, bir süre sonra sustu, kendisinin oynamadığı bir filmi seyrederek gibi etkileri seyretmeye başladı. Annamirl: "Elit bürokratlar böylesi yaşlı sosyalistleri fena eziyor."

Bay Richter, yaşlı adam, zavallı adam. Çamaşırlarını nasıl yıkasındı ki? İçinde oturduğu evin her yanı savaştan ar-

ta kalan kurşun delikleriyle kaplıydı. Nasıl yıkıyor? İstanbul'da babaannemi ben yıkardım. Zavallı yaşlı adam, iki çift laf edeceği bir kendisi var.

Bulgakov'un Bay Molière'nin Yaşamı'nı okuyacağım.

Bu akşam Unter den Linden'de* bir boru patlamış. Sokağı su basmıştı. İhlamurların altında her yerde itfaiye araçları, polis arabaları duruyordu. İstanbul'daki orman evinde de bir ıhlamur ağacı vardı. Altında sıkça bir şair arkadaş otururdu, saçlarına çiçekler yağırdı. Türkiye'de ıhlamur çiçeklerinin genç kızların aklını başından aldığı söylenir. Şimdi babaannem ne yapıyordur acaba? Balkonda uzanmış, saksıdaki fesleğen yapraklarını mı kokluyordur? Bunu hep yaptığı için burnu fesleğen kokar.

Saat 21:00'e doğru eve geldim. Katrin dün sabah Berlin'de bir deprem olduğunu söyledi, hiçbir şey fark etmemiştim. Birlikte televizyonda Lilli Palmer'i seyrettik, altmış yaşındaydı ama hâlâ çok güzeldi. Sonra Eddie Constantine, büyük kahraman Lemmi Caution rolünde en az yirmi kişiyi öldürdü, sekiz sarışını düdükleledi. Amerikan filmlerinde insanlar ne kadar çabuk ve hiç terlemeden öldürüyorlardı. Katrin ve ben beyaz şarap içtik. Yatağa gitmeden önce gözlerimi boyadım. Katrin güldü. "Rüyama hazırlanıyorum. Belki rüyada bir adam çıkar karşıma, belli mi olur?"

Akşam provası 2. Tablo

Bulutlu bir sabah. Harap bir maraba kulübesi. Önünde yeni çiftçi Ketzer durmuş gökyüzüne bakıyordur. Elinde evrak çantasıyla tahsildar Beutler ve Treiber sahneye girerler. Ketzer kulübesine dört elle sarılır. Onlar onun hayvanlarını elinden almak istiyordur. İkisi mafya tipleri gibidir. Beutler: "Şahsı acızanem ve buradaki kayıtçı meslektaşım tarafından temsil edilen İşçi ve Çiftçi Devleti'nin senden bir alacağı var." Ketzer boş ceplerini

(*) Berlin'in ıhlamur ağaçlarıyla çevrili meşhur ve tariht caddesi – ç.n.

Umredley
Simoneert.

Stehen

Stehen

gösterir. “İşte benim banka hesabım.” İkisi çıkarlar, onun atına el koyacaklardır. Ketzer bir ip alır, kendini asmak için boynuna dolar. Atı ona bakar, Ketzer şöyle der: “Köylünün canı hayvandır / Hayvanı yoksa eğer, bir köylü insan değildir, hatta ağzıyla kuş tutsa bile / Tarlası mezarıdır, kemikleriyle gübreler mezarını / Ve hasattan önce tarlası onu toplar hasat diye.”

9 Nisan 1976

Kötü rüyalar gördüm, kim bilir belki akşam sarmısak yediğimden dolayıdır. Rüyamda ağbim kaza geçirmişti. Uyan-dım. Ama onu arayamam, Doğu Berlin’den İstanbul’a telefon bağlantısı üç gün sürüyor. Mutfak konuşuyor bugün: “Bulut - nuvola, ağaç - albero, aşk - amore.”

İngrid, Volksbühne’de çalışanlardan biri, beni Berlin yakınlarındaki küçük bahçesine davet etti. Güneş dokunduğu yeri yakıyordu. Bahçede armut, kiraz, elma ve erik ağaçları çiçeklenmişti. Her taraf küçük kulübelerle doluydu, bahçeler çok bakımlıydı, papatyalar, her çeşit çiçek, yok yok adeta. Burada çiçekler Almanca mı konuşuyor? “Ah, ne kadar güzel bir armut ağacınız var böyle?” Bu cümle İstanbul’da çocukken okuduğum bir kitapta yazılıydı? Babaannem genç bir kızken sıcak gecelerde sıkça armut ağaçlarının altında uyurdu. Bunu bana bir keresinde anlatmıştı, sandığının üzerinde oturup sigara içerken. Bir defasında ayak parmakları yanında yatan oğlanın ayak parmaklarına değmişti.

İngrid kocasıyla beraber geldi, çimenleri suladılar. İngrid’in suratı ve kolları çillerle bezeliydi, kısa bir elbise vardı üzerinde. Benim bile içimde bahçede çalışma isteği kabardı. Çimler kesildi. Çocukken evli bir çiftin maceralarını anlatan bir çizgi romanım vardı, Basri bey ve Fatoş hanım. Basri bey hep ortalıktan toz olurdu. Çimlerin kesilmesi gerektiğinde hep koltukta uyurdu ya da çamaşırvaneye saklanırdı, ama köpek hep onu bulurdu. İngrid spagetti pişirdi. Bū-

yükannesinin kocaman çaydanlığından çay içtik. Bir çay daha. Bir çay daha. Böylece güneşin altında şezlonglarda uzandık durduk. İkisi de tiyatrodan tek bir dedikodu anlatmadı, bu hoşuma gitti, tiyatroşuz bir gün.

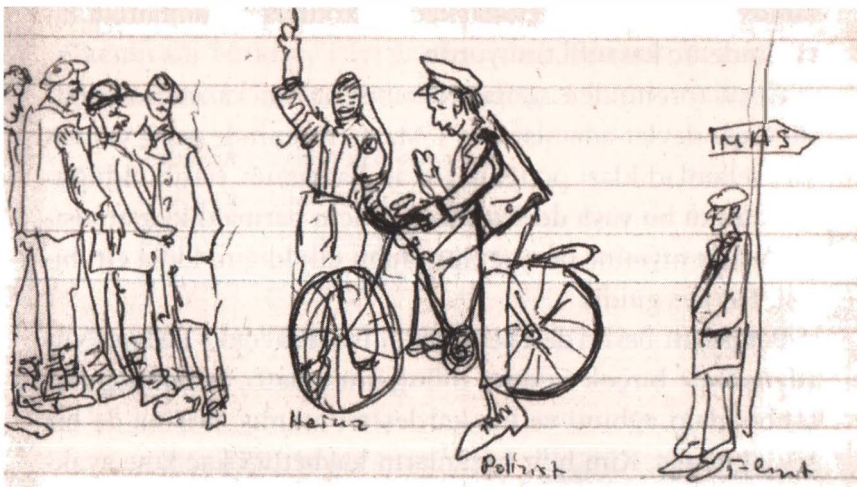
Ingrid açlık çektiği çocukluğunu anlattı. 1947'de on dört yaşındaydı. İlk kez bir dükkânda beyaz bir sandviç gördüğü günü hiç unutmamıştı. Bulaşıkları yıkarken Brecht üzerine konuştuk. Ingrid: "Brecht'ten diyalektik düşünmeyi öğrenir insan," dedi.

Bu akşam Erwin Strittmatter'in *Katzgraben* adlı oyununu bir kez daha seyredeceğim. Brecht'in damadı Ekkehard Schall başrolü oynuyor. Helene ve hayvancılıkla uğraşan kocası evde gizlice tereyağı üretenlerdir. Helene piyanonun tuşlarına kuvvetlice basıyordur ki, kocasının bacakları arasındaki fiçide tereyağını tokmakla dövdüğünü kimsecikler duymasın. Tokmağı aşağı yukarı hareket ettirirken sanki mastürbasyon yapıyor gibi görünür.

Akşam. Tramvay. Rosa Luxemburg Meydanı. Aileler yorgun, çocuklar anne babalarının kollarında uyuyor, bugün cumartesi. Kocamla ben ayrıldığımızda gene böyle bir cumartesiydi. Postacılar, sokakları süpüren çöpçüler, hamallar, işçiler ve aileler o zaman limanda gezinti yapıyorlardı. Ben bir bankta bir çöpçünün yanına oturmuş, bir sigara içmiştim. Çöpçü solcu bir gazete okuyordu. İlk sayfasında Ecevit'in büyük bir resmi vardı. Çöpçüye bir sigara tuttum, ikimiz de denize bakıp sigara tüttürdük.

Prova 6. Tablo Köy Kahvehanesi

FdJ üyeleri, traktör şoförleri. Köy Sovyetler Birliği yapımı traktörler alır, yirmi çiftçiye iki traktör. Komünist Flint konuşma pozunda bekliyordur. Yedi köylü sahneye girer. Flint: "Komünizmde / traktörcü de ipin ucunu bırakır / Köylü tekniğin boynuna yuları geçirir / Tevzi tablasının karşısına bir mühendis gibi

kurulur.” Köylüler Flint’in söyledikleriyle dalga geçerler: “Komünizmde artık kavga etmek yok... Komünizm patlak verdi. Senin moruk devletleştirildi.” Gülerler. Flint anlamamazlıktan gelir. Konuyu değiştirmek için şöyle der: “Herkes bira.” Traktör şoförleri gelirler. Flint Rus devriminden söz eder. Schmulka, kız, traktör şoförlerinden biriyle yatmayı düşünür.

1 Mayıs 1976

“Primavera, avanti popolo,” dedi Katrin.

Volksbühne’nin birçok çalışanı bugün 1 Mayıs geçit törenindeydi. Volksbühne’nin pankartını Fritz Marquardt ile birlikte taşıdım. Bir keresinde bir Bulgar filmde bir Osmanlı canavarını oynadığını anlattı bana. Babalar çocuklarını omuzlarda taşıyorlardı. Çocukların ellerinde küçük bayraklar vardı ve haşır huşur sallıyorlardı. Bayraklar gazetede “sallama öğeleri” diye geçiyordu. Tribünden devlet adamları önlerinden geçip giden insanları selamlıyorlardı. Politikacılar az önce ustabaşılığa yükselmiş işçiler gibi görünüyordu. Hepsi de bütün güçleriyle kaldırdıkları sağ kollarıyla se-

lamlıyorlardı, sadece Honecker sol koluyla. Adamlardan biri elinde üç karanfil tutuyordu.

Geçit töreninden sonra Volksbühne'nin kantininde içildi. Yaşlı devlet adamlarının 1 Mayıs töreninde geçit yapanları selamladıkları podyuma ayak basmanın yasak olduğunu, çünkü bu yaşlı devlet adamları için parmaklıklar arkasına pisuar niyetine bir yağmur oluğu takıldığını iddia etti birisi. Herkes güldü.

Peter Batı Berlin'den beni aradı, İstanbul'daki 1 Mayıs yürüyüşünde birçok insanın öldüğünü anlattı. Benim için İstanbul'daki ağbimi ve kız kardeşimi aramış, ikisine de bir şey olmamış. Kim bilir kaçanların kaybettiği kaç tane ayak-kabı teki İstanbul'un göbeğindeki sokaklarda öylece duruyordur? Ülkemden gelen haberler tek kelime: Cinayet. Ama kendime şunu söylüyorum: Çalış, öğrenmeye devam et, şu anda zamana su veren tek şey bu.

5 Mayıs 1976

Herkes bana alıştı. Ben herkese alıştım. Trenler beni tiyatroya taşıdı, indim bindim, tiyatro kantini elli kuruş karşılığında bana çay verdi, şimdi Mozart'ı seviyorum, saat dokuzdan on yediye kadar prova, Fritz bana gülümsüyor, her gün provaları çiziyorum, Almanca'yı gittikçe daha çok anlıyorum, Heine okuyorum.

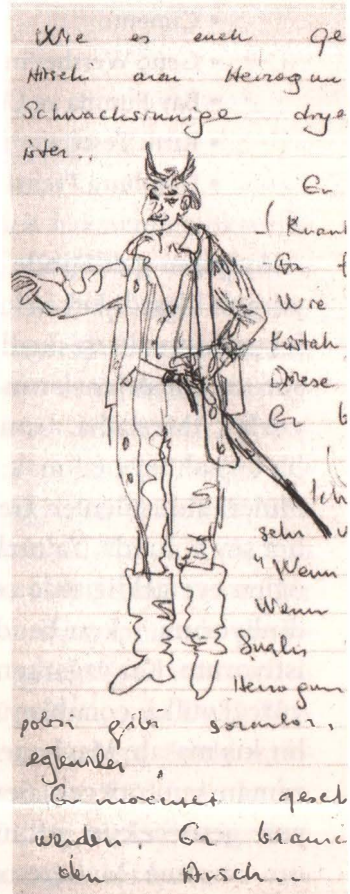
Bugün Alexanderplatz'a gittim, pazardan balık aldım. Yağmur yağıyordu. Bir çocuğa rastladım, şöyle yedi yaşlarında, bir oğlan. Ona şöyle dedim: "Hemen eve gidip kurulanmalısın, yoksa üşütürsün." "Yağmur hoşuma gidiyor şu anda," diye yanıtladı, öylece durdu. "Benim de," dedim. "Alman değil misiniz? Nereden geliyorsunuz?" diye sordu. "Türkiye." Yanım sıra yürüdü. "Nerede o, Türkiye?" "Bulgaristan'ın arkasında." "Ben Macaristan'a gitmiştim, ama hiç Bulgaristan'a gitmedim, ama Türkiye nerede?" "Atlasın var mı? "Yok, ama ba-

bamın var, öğretmen o.” “Eve gidince babana sor. Unutma, ülkenin adı Türkiye.” “İyi günler,” dedi, tekrar koşa koşa geri döndü. Biraz benimle beraber yürüdüğü için çok mutluydum.

Yalnızlık eğrinin üzerinde
Gidiyorum gündüz gece
Bilmiyorum ne haldeyim
Gidiyorum gündüz gece

Burada, Doğu Berlin’de şimdiye dek birçok tiyatro oyunu gördüm:

- Tristian ve Isolde 1 kez
- Kısasa Kısas 1 kez
- Kafkas Tebeşir Dairesi 1 kez
- Ana 1 kez
- Celestina 1 kez
- Ejderha 1 kez
- Juno ve Tavuskuşu 1 kez
- Götz von Berlichingen 1 kez
- III. Richard 2 kez
- Amphitriyon 1 kez
- Turandot veya Aklayıcılar Kongresi 1 kez
- Maria Magdelana 1 kez
- Sizwe Bansi 1 kez
- Altın Arayıcıları 3 kez
- Yağlı Şapka 2 kez
- Sezuan’ın İyi İnsanı 11 kez
- Küçük Güzel Yeşil Kuş 13 kez
- Kral Hirş 5 kez
- Yabanördeği 7 kez
- Göbek 2 kez
- El İşi 3 kez

- Kedi Oyunu 1 kez
- İnsan Düşmanı 1 kez
- Nasıl Hoşunuza Giderse 7 kez
- Empedokles 1 kez
- Fırın 1 kez
- Katzgraben 1 kez
- Bayan Warrens 1 kez
- İş Yeri 1 kez

Görmek istediklerim:

- Çimento
- Genç Werther'in Acıları
- Bay Puntila ve Uşağı Matti
- Kırk Testi
- Homburg Prensi Friedrich

Aybaşım geldiğinde iki aydır üzölmüyorum artık, biraz yorgun hissediyorum kendimi, hepsi o. Her gün prova, meslektaşlarıma karşı duyduğum saygı beni değıştirdi, daha cesurum, meslektaşlarım beni hep bir ağızdan şöyle selamlıyorlar: "Merhaba. Güneyin Güzeli." Ah, güzel yıllar, Berlin'de sahneye çıkmak, Josef, ah, İstanbul'daki orman, ah, öölüler, öldürölenler. Geriye gitmedim, ileriye doğru kaçtım, her şey yolunda. Yalnızlık yararlı bir şey, her ne kadar bazen öğlen eve geldiğimde çekilir şey değilse de. O vakit Mozart dinliyorum, tekrar kendimi iyi hissediyorum. Yalnız kalmak istiyorum. Kar yağarken Berlin geceleri ne de güzel. Berlin'in yüreğı yufka, çocuklar üşümüyorlar, soğuk onlar için sadece bir kış masalı. Meyhanelerde kafam sıcak votkayla dönüyor, zaman seni öpecek. Sen yabancı bir kızsın, zamanın sırtını yere getireceksin, yalnızlık benim atım, çak bir tane zamanın suratına. Molière masanın üzerinde, birçok not aldım,

bunlarla bir şeyler yapıp sonra gene çöpe atmalı, işe koyulmalı. Selam sana güzel gün. İdealist düşünceleri parça parça ediyorum, e bu da yaşamın bir parçası, Türkiye’de beni fena hüzünlendiren hikâyeler. Yanlışlık kapıları artık kapan-sın. Şimdi bilgiyle yumuşama ve zenginleşme zamanı. Tür-kiye’de elimi ve kolumu hareket ettiremezdim.

Sabaha karşı İstanbul’da bir öğrenci çay içti
Biyoloji dersi çalıştı
Sokağa çıktı
Uykusuzdu, üşüyordu
Ceketsiz öldürüldü sabaha karşı
Kimdi tabancalı o adam
Bilmiyordu
Ama sömürü hakkında çok şey biliyordu

Şimdi büyümeliyim. İnsanların gücü haksızlığı, yoksullu-ğu yenineye yeter. Zaman dönüyor. Günlerin sertliğinden korkma. Sokakların dili. Tarihe bak, iyi bak. Bugün bir ka-dın oyuncu bana şöyle dedi: “Türk leylak”. Dramaturg ha-nım bir kez daha benden *Köylüler* oyununa ilişkin düşün-celerimi yazmamı rica etti. Peter bana telefon açtı, ağbim-den gelen bir mektubu Türkçe okumaya çalıştı. “Peter,” de-dim, “kerhaneye git Murat’ı çağır yukarıya, bana mektubu okusun.” “Murat nasılsın? Orospular nasıl?” Güldü. Ağbim mektupta ortak bir arkadaşımız olan bir sendikacının bir kongre için Doğu Berlin’e geleceğini, iki gün içinde onun-la *Hotel Stadt Berlin*’de buluşmam gerektiğini yazıyordu. Provadan sonra ağbime bir mektup yazdım, ama Doğu Ber-lin’den mektubun yerine varması uzun sürüyor. Sanki mek-tuplar İstanbul’a yayan gidiyormuşçasına. Türklerin kadın aradığı *Alextreff* lokantasında bir Türk’e mektubumu Batı Berlin’e götürüp oradan atıp atamayacağını sordum.

Katrin her gün yumurta yerken İtalyanca öğrenmeye devam ediyor. Güneş geziniyor, eğer mutfakta güneş yoksa, hemen bir koşu alışverişe gidiyor Katrin. Bazen balık konservesi satın alıyor, üzerinde şunlar yazılı: “Buza yatırılmış deniz güzelliği”. “Katrin deniz güzelliği ne demek?” “Bellezza die mare.”

10 Mayıs 1976

Türk sendikacı beni *Hotel Stadt Berlin*’de bekliyordu. Yanında Doğu Berlin’de yaşayan bir Bulgar tercüman vardı. Tercüman hanımın da bacakları ortak evdeki Barbara ve Susanne’ninki gibi ağda görmemişti. Doğu Berlinli uzun ince bir adam oturuyordu yanlarında. Sendikacı, Türk işçi sınıfının faşizm altında daha bilinçlendiğinden söz etti. Otel salonunda birçok Rus oturuyordu. Bulgar kadın bana telefon numarasını verdikten ve uzun adamla birlikte gittikten sonra sendikacı: “Odama gelmek ister misin?” diye sordu. Yirmi beşinci katta asansörden indiğimizde bir de ne görelim, Bulgar kadınla uzun ince adam karşımızda değil mi? Afallamıştık, sendikacı, “Ne oluyor burada yahu?” Tekrar asansöre binip aşağı indik. Bana sarıldı. “Bize huzur vermeyecekler.” Giderken Bulgar kadınla uzun ince adam gene otel salonunda duruyorlardı.

Barbara Batı Berlin’den aradı beni: “Dam bahçesindeyim.” “Çiçekler açtı mı?” “Evet, çok güzel. Şu anda bir karanfili kokluyorum. Sana gazeteyi okuyayım: Ulrike Meinhof hapishanede intihar etti. Baader-Meinhof Grubu’nun ve bundan doğan Kızıl Ordu Fraksiyonu’nun kurucularından Ulrike Meinhof, Stuttgart-Stammheim hapishanesinde sabahın erken saatlerinde hücresinde ölü bulundu. Hapishane yönetiminin açıklamasına göre 41 yaşındaki terörist kendini asarak intihar etti.” Barbara’yla telefon konuşmasından sonra Katrin’in suratına baktım. Katrin kırk yaşında. İtalyanca sordu bana: “Che c’è?”

Prova 11. Tablo

İki FdJ üyesi köylü, kitapları dağıtmaya çalışıyorlardır. Eski faşist Beutler sahneye girer, kravatlıdır, yakasında kırmızı bir karanfil takılıdır, şimdi komünisttir. FdJ üyelerinden Stalin'in bütün kitaplarını ister, kitaplar karnından çenesine dek yükseliyordur. Sonra Amerika yanlısı Sieber gelir. İki FdJ üyesi onunla alay eder. "Almanca konuşabiliyor musun hâlâ?" Sieber şöyle yanıtlar: "Rusçadan daha iyi, yavru kurt." Sieber onlara Amerikan sigaraları tutar, köylüler alırken iki FdJ üyesi kabul etmez. Sieber pantolon çantasından bir Batı dergisi çıkarır ve SED rejiminin köylülere karşı yürüttüğü terör hakkında bir makaleyi sesli olarak okur. Köylüler terör kelimesini anlamazlar. "Terör ne demek?" diye sorarlar. Kontes Mariza'nın kanişini okurlar, Kontes Mariza'nın köpeği süt banyosu yapıyordur. Batıda köylülerin hayatı ne güzel diye düşünürler. – "Hayır, bir kadın film yıldızı."

11 Mayıs 1976

Katrin'in evden taşınmış kocası ansızın ziyarete geldi. Katrin çok heyecanlı, ağzının üzeri boncuk boncuk terliyor. İkisini bir geceliğine yalnız bırakmalıymışım. "Donna baffuta, sempre piaciuta. Bıyıklı bir kadının hep peşinden koştururlar."

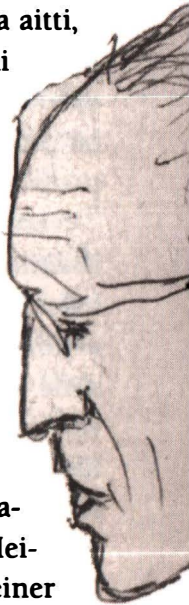
Nereye gitsem acaba? Metroyla Volksbühne'ye gittim. Kantinin ışığı açıktı, iki teknisyen elma suyu içiyordu. Bir haftadan beri tiyatroda alkol yasağı vardı. Sezuan'ın İyi İnsanı'nın gösteriminde sarhoş bir teknisyen oyun arasında sahnede uyuyakalmıştı. Perde kalkmış, seyirciler sahnede horul horul uyuyan teknisyeni görmüşlerdi. O günden beri kantinde alkol satılmıyordu, bütün teknisyenler ve oyuncular erkenden eve gidiyorlardı. Bir limonata içtim, nereye gitmem gerektiğini bilemiyordum. Flint'i oynayan Hermann Beyer kantine geldi, kendisiyle beraber kayınpederine gidip gidemeyeceğimi sordu, oradan çocuğunu alıp getirecekmiş.

Kayınpeder bana şöyle dedi: "Maalesef faşizm döneminde askerdim." 1933 öncesinde Komünist Partisi'ndeydi ve Hitler'e karşı koymuştu. Bana bir leylak hediye etti. Daha sonra Hermann beni Alexanderplatz'da arabadan indirdi, ona bu akşam yatacak yerimin olmadığını söylemeye cesaret edemedim. Alextreff lokantasında her zamanki gibi Türk erkekleri oturuyordu, ortam gerilimliydi. Sonra Friedrich Sokağı'ndaki sınır geçiş noktasına gittim, trenleri seyrettim, ama Batı Berlin'e geçemezdim, aksi takdirde vizem geçerliliğini yitirirdi. Leylak kokulu sıcak bir geceydi, araba farları leylaklarımı aydınlatıyordu. Akşam saatleri bir şiirdir. Açık bir pencereden çatal bıçak sesleri duydum, İstanbul'u özledim. Şimdi ağbim, kız kardeşim ve babaannem balkonda oturuyorlardır. Bir mayıs akşamı. Dışarda esmer genç kızlar dola-nıyordur. Hava sıcak olunca İstanbul'da yoksulların yüzle-ri bile yumuşar.

Volksbühne'ye geri döndüm. Kapıcı bana kapıyı açtı. İlk katta divanlı bir oda buldum. Oda Karge/Langhoff'a aitti, ikisi de DDR'nin ünlü yönetmenleriydi, Batı'dan yeni dönmüşlerdi. Divanda Karge'nin büyük köpeğinin tüylerini gördüm. Uyku tutmadı. Beni burada biri gördü mü belki de işimi kaybederim diye düşün-düm. Yukarıdaki tiyatro saunasına gittim, bir şez-longa uzanıp orada uyudum.

12 Mayıs 1976

Bugün çok güzeldi. Jimnastik ve sauna. Katrin'le beraber kitapçıları gezdik. Hegel'in *Estetik*'ini hiç-bir yerde bulamadım, bunun yerine Katrin bana bir Rus yazarının kitabını aldı. Kantinde Fritz'e rastla-dım, saçlarını yıkamış gene öne doğru taramıştı. "Hei-ner Müller Amerika'dan döndü," dedi. İlk kez Heiner Müller'i gördüm. Güzel bir kafası, geniş bir alnı var, sura-

tı yamru yumru bir eve benziyor, derin, külrengi gözler. Büyükle beyinli küçük bir adam. Müller bugün televizyonun film çektiğı provaya geç geldi. Benim çizdiklerim de filme çekildi. Provalardan sonra herkes Heiner Müller ile kantine gitti. Müller ayaklarıma baktı. Pembe renkli ayakkabılar giymiştim.

Tarih üzerine çok kitap okumak istiyorum. Yarın Brecht'in *Kuhle Wampe*'sini* ve *Roma, Açık Şehir* filmlerini izleyeceğim. Sevinçten gözümde uyku girmiyor. Sanki bu filmler ekstrasından benim için gösterilecekmiş gibi. Yaşasın Berlin.

14 Mayıs 1976

Sabah üşüdüm. İki gündür bende bir haller var, nedenini anlayabilmiş değilim. Uyandığımda yaşlı bir kadın gibi tuvalete gidiyorum, ayna karşısında yüzümü yıkarken gün ışığını görmüyorum. Dudaklarımı boyuyorum, ama hevesin kırıntısı yok içimde. Yalnızım, dahası yaşlı bir kadın gibi yalnızlığa alıştım. Provalarda pür dikkatim, ama gözlerim ve saçlarım iki gündür ışıdamıyor. Kocamla geçirdiğim yılları düşünüyorum. Aşk beni güzelleştirmişti. Şimdi bunlar solgun resimler. O zamanlar ben bir kadındım, şimdiyse bunun kısa bir özeti. Başım ağrıyor. Tiyatroya gidiyorum. Katrin bugün şu cümleye çalışıyordu: "Il mare é un traditore."

Prova Tablo "Köy Kahvehanesi"

Komünist kaymakam sahneye girer. Köyün iki FdJ üyesi acaba bir casus mu diye ondan şüphelenirler. Bu sahne bir polisyeye film gibi heyecanlı olmalıdır. Kaymakam durumun keyfini çıkarır, bu ikisinin kendisinden kuşkulandıklarını adı gibi bili-

(*) Berlin'de çadır kurulan bir çayırın adı. Kuhl (serin) koyun su sıcaklığını gösteriyor. Wampe, Berlin yöresinde karın anlamına geliyor. Kuhle Wamp aynı zamanda boş mide anlamına geliyor – ç.n.

Pilule

Mit

Kırmızı masa

İsabetler

Pilut,

Lanchant

Lanchant
 Bir huku
 kesik,
 Yırtmış yarı,
 yavuk,
 yosite,
 gıvıt mavisine
 koyalı,
 İesi rıme
 göğçik ..

Yarı felali sağ bolumu
 yör ve vücudunun

yordur. Resmi gücünü göstereceği bir anı beklemektedir. Kaymakamın sadece tek bir kolu var. Yüzünün yarısı yanmış. Köydeki durumu bir bakışta anlar. Az sayıdaki solcunun sabırsızlığını görür. FdJ üyeleri herkesten daha fazla kızıl olmak istiyorlardır. Anti faşist ve komünist Flint de sabırsız, tecrübesiz ve hamdır. Burada Flint ile kaymakamın farkı ortaya çıkar. Kaymakam proleter komünisttir, Flint çiftçi komünist. Flint de günün birinde olgunlaşacaktır, deniz kenarındaki bir taş gibi. Somut güçlükler, sıkıntılar ve olaylar onu değiştirecektir.

Bu akşam Karge/Langhoff'un sahneledikleri bir oyunu seyrettim. Heiner Müller'in Meydan Muharebesi. Faşist dönem Almanyası'ndan kesitler. Dört Alman askeri Rusya'da. Askerî kaputlar tamamen karla kaplı, açlık, gece, soğuk, üç Alman askeri dördüncüyü öldürüp yerler. Sahnede bir at iskeleti var. Onlar dördüncüyü yerken sahne ışıkları söner. Sahne *Son Akşam Yemeği*'ne dönüşür. Masada çıplak bir asker yatıyordur. Masa müzik eşliğinde yavaşça sahnenin altında kaybolur. Sonra *Küçük Burjuva Düğünü*'nden bir sahne: Hitler kendini öldürmüştür. Bir küçük burjuva masada, Hitler'in resmi duvarda. Kızı piyano çalıyordur, kadın sofrayı toplar, tabancayı alır, kızını ve karısını öldürür, ama ne kadar uğraşsa da kendini öldürmek elinden gelmez. Büyük şehirde saklanıp yeni bir başlangıç yapmak ister. Daha sonra: Kadın korsesi giymiş Hitler trapez üstündedir. Yerde maymunlar oturuyordur. Bir kadın piyanonun başındadır. Çalmaya başlamadan önce parmaklarını çeker, bir parmağı çok uzundur, kadın onu koparıp maymunların önüne atar, maymunlar parmağı yerler. Piyano çalmaya başlar, maymunlar piyanoyu ite ite götürürler, ama kadın havada çalmaya devam eder. Hitler'in emriyle maymunların kafalarını koparır. Hitler beyaz bir tozla ellerini ovalar ve akrobatik bir numara gösterir. Son sahnenin adı *Yatak Çarşafı veya Bakire Gebelik*:

1945'te Berlin'de bir bodrum. Ruslar gelir. Bir Alman asker üniformasını çıkarır, Naziler onu öldürür, cesedi sığınakta kalır. Bir Rus asker gelir ve bir kadına sorar: "Oğul?" Kadın başıyla evetler. Rus asker ekmeğini bölüp dağıtır: "Chleb," der. Ekmek demektir bu. Seyirci salonunda yaşlı bir kadın fenalaştı. Kocasına yardım etti, dışarı çıktılar.

Gece üşüdüm. Sabah sanki bütün gece hiç uyumamışım gibiydi. Rüyamda babaannemi gördüm. İstanbul'da bir ahşap ev, yarı yarıya harabe. Bir askerî kamyon babaannemi diğer kadınlarla birlikte aldı götürdü. Şimdi yüzmeye giderdim, eğer burada İstanbul'daki gibi bir deniz olsaydı. Yağmur yağıyor. Katrin şarkı söylüyor: "Yaz geçti gitti."

Tiyatroda Langhoff ile karşılaştım. "Sahneye koyduğunuz oyun çok güzeldi," dedim, "bütün gece üşüdüm."

18 Mayıs 1976

Klaus provaları filme çeken kamera ekibindendi. O ve karısı beni ıssız orman evlerine davet ettiler. Düz bir manzara, geyikler ormanın derinliklerine doğru koşuyorlar. "Şimdi başka bir ormandasın," diye düşündüm, "eskisine asla dönemeyeceksin." Ne kadar çok geyik böyle. Bağırıyorlar mı kıpırdamadan öylece duruyorlar, sonra gene ormanın kalbine doğru koşuyorlar. Sabaha karşı evden çıktım. Ötekiler hâlâ uyuyorlardı. Yorganı omuzlarıma üzerine attım, sessiz ormana doğru yürüdüm, evden çok uzaklara, ağladım. Ansızın gökyüzünde turnalar uçtu, geyikler, atlar, hepsi uyanmıştı. Benim ağlamam mı onları uyandırmıştı? Klaus dün akşam bana Sachsenhausen toplama kampındaki Yahudilerin ölüm yürüyüşüne bu güzergâhtan gittiklerini anlatmıştı. Birçokları yolda öldü. Klaus: "Sachsenhausen bütün Holokost'un planlandığı toplama kampıydı," dedi. Şimdi manzaraya bakıyorum. Şimdi geyikler, turnalar ve kargalar burada. O zamanlar burası başka bir gezegen gibi görünmüş olmalı. Ay

ışığı altında iskeleti andıran insanlar. Gözler fal taşı gibi kocaman. Elbiseler, ah rüzgârla beraber manzarada uçuşan yırtık elbiseler.

19 Mayıs 1976

Heiner Müller provada. Ajitator Flint'in başkalarıyla konuşurken neşeli olmasını istiyor. Flint dolaplar çeviriyormuş. Eski fotoğraflarda ajitatorlerin hep neşeli konuştuklarının görülebileceğini söylüyor. Örneğin Wilhelm Pieck.* Cümleler dans etmeliymiş. Hiç gaddarca değil, hiç ciddi değil. Flint konuşurken cümleleri uyduruyor, onun kendi formüle ettiği şeyler spontan olmalı. Üretkenliği seviyor, o yüzden herkesle üretken konuşuyor, neşeli, uçuk kaçık. Aksi takdirde Flint figürü çok küçük olurdu. Ama o küçük değildi. Halksız ajitator. Konuşmaları çokça dillendirmedeği düşüncelerle dolu. Kendi içinde düşüncelere dalıyor. Tıpkı halka konuşma yaparken Lenin'i gösteren fotoğraflardaki gibi.

Akşam metroya koşturdum alelacele. Berliner Ensemble'de Bay Puntila ve Uşağı Matti'yi seyrettim. Brecht'in damadı Ekkehard Schall, Puntila'yı oynuyor. Toprak ağası Puntila sarhoşken dört kıza evlenme teklifinde bulunur ve onlara nişan yüzüğü hediye eder. Sahnede bunlar için korniş kullanıyorlardı. Oyun esnasında Schall sahnenin tam önüne geldi, ben ilk sırada oturuyordum. Benim de yüzük isteyip istemediğimi sordu, keyiften çatlayacaktım hani neredeyse, yüzüğü aldım. Bütün akşam boyunca ha bire sahneden beni süzdü, ışıklar yandığında birçok seyirci gözlerini üzerimden alamadı. Bir süre boş salonda kaldım, kırmızı kadife koltukları seyrettim. Mutlaka Brecht birçoğuna oturmuştu. Brecht, sen öldüğünde ben on yaşındaydım. Seni rüyamda gördüm, birkaç hafta önce. Rüyamda yavaş yavaş batan bir ge-

(*) Almanya Sosyalist Birlik Partisi'nin kurucularından biri. 1949'dan öldüğü yıl 1960'a kadar DDR'nin tek başkanı – ç.n.

midde Türk faşistleri şarkılar söylüyorlardı. Faşistler çoğaldıkça çoğalıyordu. Biri az sonra bana bir fenalık yapacağını söyledi. Arkamda bir gölge gördüm, daha sonra kendimi uzun bir odada buldum. Yatak ve bir sandalye dışında başka mobilya yoktu. Yatakta sen yatıyordun, Brecht. Karın Helene Weigel bir sandalyede oturuyordu. “Brecht ile konuşmak istiyorum,” dedim. “Ama o öldü,” dedi Helene Weigel. “Hayır, uyuyor, bakın uyuyor o.” Helen, Weigel seni silkeledi, uyandın. “Lütfen sana ait bir şey ver bana, kravatını, yastığını filan,” dedim. Uyu, yorgun kalbine iyi gelir.

20 Mayıs 1976

Sabah, saat on. Heiner Müller oyuncularla konuşmalarını sürdürüyor. Öğlen Katrin ile Alexanderplatz’a gittim, bütün şehir bir şenlik yeri idi. Katrin: “Una riunione di giovani. Gençlik kurultayı.” Dondurma yemek istedik. Ortalık DDR’nin bütün şehirlerinden Berlin’e akın etmiş Thälmann öncülerinden* geçilmiyordu. Her yerde mavi gömlekler. Ortak evden Barbara dört gün önce kız kardeşimin bir mektubunu bana ekspres göndermişti, ama mektup hâlâ elime geçmemişti. Metroyla Batı Berlin’e gidebilseydim dondurmamı yiyinceye dek orada olurdum. “Katrin, ‘mektup’ ne demek?” “La lettera.”

Saat 18:15’te evdeyim. Kendimi iyi hissetmiyorum. Ama bu keyifsizlikle evde durmak istemiyorum. Ayakkabılarımı değiştirdim, Doğu Garı’na gittim. Trenle Friedrich Sokağı’na. Yağmurlu bir hava var.

Deutsches Theater önünde seyirciler dikilmiş sigara içiyorlardı. Uzun etekli kadınlar. Kendime ilk sıradan bir bilet aldım. Homburg Prensi Friedrich, Heinrich von Kleist. Reji: Adolf Dresen. Akıcı bir tempo, dolunay ışığı, sahne-

(*) DDR’de adını işçi lideri Ernst Thälmann’dan alan çocuklar için siyasi bir kitle örgütü – ç.n.

nin dönmesiyle sarayın çeşitli odaları görülebiliyor. Dieter Frank dükü oynuyordu. Perde arasında biri koluma elini koydu. Graham, İngiliz dekoratör. Onu üç hafta önce Köylüler'in provasında görmüş, onunla Volksbühne'nin kantininde bir limonata içmiştim. Graham'ın ilginç bir yüzü var, ağır gözkapakları, kızıl gür saçlar, kızıl sakal. Çok güzel bir ağız. Oyunun ikinci yarısında onu yanıma, birinci sıraya çağırdım. Tiyatrodan sonra Graham sınır geçiş noktasına doğru yola koyuldu. "On ikiye kadar öbür tarafta olmalıyım." Sakin sokaklardan geçerek sınır geçiş noktasına gittik. "Ben gar meyhanesine oturup bir bira daha içeceğim," dedim. Tam ikinci biramı ısmarlamıştım ki, şişman bir kadın masama geldi: "Otuz DDR markını on Alman markına bozabilir misiniz?" "Batı param yok," dedim ve soğuk soğuk terledim. Benim Cabinet* paketinden bir sigara çektim, biri bana ateş verdi: Graham. Çıkış yapıp sonra tekrar giriş yapmıştı. "Batıya gitmek istemedim," dedi. Katrin'in evine doğru giderken bir polis arabası yavaşça yanımız sıra gitti, polisler nasıl öpüştüğümüzü seyrediyorlardı. Yukarda biraz yiyecek bulduk. Katrin'in İtalyanca kitabı pencere kenarında açık duruyordu. Graham: "Tiyatroyla devrim yap. İnşallah bir yıldız olacaksın," dedi bana. Beyaz geceliğimi giydim, sanki bir gelinlikmiş gibi, sonra da bir gelinlikmiş gibi çıkardım üzerimden. Sarıldık, öpüştük, gülüştük, öylece oturduk, sonra gene sarıldık birbirimize. Mutlu bir tekrar kavuşma gibi. Sürekli sarıldık. Graham: "Sen çok güzelsin, bense salak bir İngiliz dekoratörüm. Seni öpünce sanki sana iltifatlar yağıdırıyorum." "Üç hafta önce kantinde hoşuma gittin," dedim. Ne de güzel öpüşüyorduk. Sünnetliydi. Eski Yahudi Berlinli ailesi Nazilerden Londra'ya kaçmıştı. Boşaldığında İngilizce konuştu: "Every time, when I am in Berlin, I will come to see you." Gittiğinde ona yanlışı tele-

(*) Bir sigara markası – ç.n.

fon numarası verdim diye ödüm koptu, o da İngiltere adresi yanlış olabilir diye korktu.

Tam o evden çıkarken telefon çaldı. Katrin almacı eline aldı, Wedding'deki ortak evden Peter'di arayan. Katrin: "Biri kapıdan çıkıyor, diğeri telefonda. Uno se ne va, l'altro sta al telefono."

Heiner Müller benden hoşlanıyor. Besson gibi benimle flört ediyor, açık açık, durup beni süzüyor. Ah o küçük, külrengi gözleri, ah o zeki, çılgınca zeki ve meraklı gözleri. Realitenin arkasındaki realiteyi gösteriyor Müller. Bir kadın oyuncu bana Müller'in yazdıklarını basit bulduğunu söyledi. Bir oyuncu, Müller'in babasının Naziler tarafından takip edildiğini, sonra DDR'de komünistlerle sorun yaşadığını, daha sonra Batı'ya gidip Federal Almanya'da memurluk yaptığını anlattı. Görevi Nazi dullarına emekli maaşlarını ödemekti. Eve geldim, gece yarısına kadar eteğimi diktim. Şimdiye dek dikiş dikerken hiç böyle sabırlı olmamıştım. Kim bilir belki tiyatrodan çalışmak bana sabırlı olmayı öğretmiştir. Pijamamı giyip dikiş diktim, karnabahar pişirdim, Katrin odasından geldi, çok okumaktan gözleri şişmişti. "Kendimi Külkedisi gibi hissediyorum," dedim. Katrin: "Evet, şimdi biri kapıyı çalacak, bu sizin pabucunuz mu diye soracak," dedi. Katrin elleriyle seksen santimlik bir pabucu gösteriyordu, güldüm. Şimdi Homburg Prensi üzerine bir şeyler okuyacağım, sonra vurup kafayı yatacağım.

30 Mayıs'ta Köylüler'in prömiyeri var. Ben de oynuyorum.

Prova Köy Meyhanesi Sahnesi

Heyecan. Kaymakam köylülerle konuşacak. Yeni Stalinist Beutler kaymakama dostluk gösterir. Kariyer delisidir o, tehlikeli biri. Stalin'in bütün kitaplarını okumuştur, ama bilinçli bir işçi olan kaymakam anında onun ikiyeüzlülüğünü fark eder. Köylüler de bunun farkındadır, ama Beutler'e karşı bir şey ya-

pılamayacağına inanıyorlardır. Bir çiftçi toplantıya atını getirir. Ayakları olan herkes toplantıya gelmelidir denmiştir ona. Kariyer delisi Beutler kaymakamdan bir hayır, bir hayır daha alır, köylüler bunu olumlu bulur. Köylüler meraklanırlar, ama konuşmaya çekiniyorlardır. Biri çok sessiz konuşur, yanındaki kişi diğerlerine onun söylediklerini sesli bir şekilde aktarır. Fondrak figürü toplantıyı provoke eder. Kilisenin parasını çalmıştır. Köylülerin ilk inisiyatifi. Diller çözülür. Kaymakamın kariyer delisi Beutler'e karşı tutumu köylüleri yüreklenendirir. Bu tablo köylülerin nasıl düşünmeye başladıklarını gösterir. Mesele onları ilgilendirir. Beutler kendini inanmış bir komünist olarak satmaya çalışır. Kurt her dönemde vardır. Kızıl ya da faşist. Şimdi kızılık günceldir, öyleyse kızıl. Kahverengi* olmak o zaman günceldi, öyleyse kahverengi.

“Köylüler”de kadın figürler: Toplantıdan sonra Gabriele Gysi'nin canlandığı Flint'in sevgilisi dans etmek ister. Flint'in tutumu feodaldır. Sevgilisinin kendisiyle beraber eve gelmesini şiddet yoluyla sağlamak ister. Flint'in karısı karışır. Flint'in karısıyla sevgilisi arasında dayanışma. Kocasının sevgilisinin gözünü açmaya çalışır, aynı zamanda kocasının da. Flint'in karısı bütün kadınları özgürleştirmek istiyordur. Çok şey kavramıştır. Kocasını Flint antifaşistti, Nazilerin yönetimi altında beş yıl toplama kampındaydı, kendisi çocukları beslemek, tek başına yaşamak ve çalışmak zorundaydı. Medea. İntikamını bıçakla değil, doğru düşünceyle alıyor. Sempatik sarhoş Fondrak Batı'ya gitmek istediğini bildirir, kız arkadaşı Niet'in birlikte gelmesini ister. Ondan hamiledir, ama onunla gitmez. Sosyalizme karşı tutumu olumludur, bütün çiftçi dillerine karşı mücadele etmek zorundadır, ama özgürleşir. Değişecektir.

(*) Nazilerin rengi – ç.n.

21 Mayıs 1976

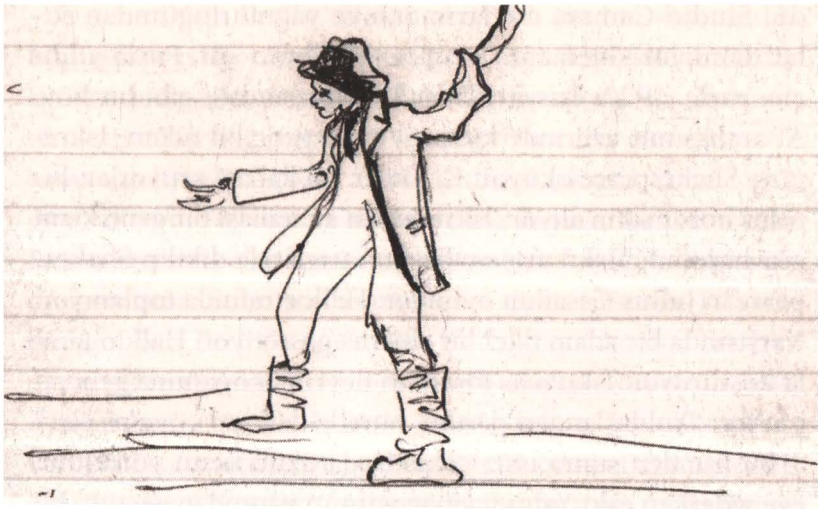
Erken kalktım. Her sabah Katrin'i yumurtasını yerken ve İtalyanca çalışırken görüyorum. İyi değilim. Köylüler'in prömiyerinin eli kulağında, ne yapacağım o vakit?

Bugün provadan sonra tiyatro idaresinin önündeki merdivende tek başıma durup pencereden avluya baktım, ağladım. Gül motifli mendilim sıırıslıklam oldu. Buradaki işim yakında bitecek, beş gün önce Batı Berlin'den ekspres gönderilen mektuplar bugüne dek hâlâ gelmedi, yarım saatlik yol oysa. Birden yönetmen Fritz Marquardt elini omuzuma koydu: "Ağlıyor musun?" Ona doğru döndüm, gülmek istedim, ama daha komik ağladım. Beni kendi halime bıraktı, bir sigara içtim. Eve geldim, çamaşır yıkadım, yarın balık yiyeceğim, akşam sinemaya giderim, *Parla yıldızım parla**. Graham'a yazmak istiyorum, bu yüzden İngilizce öğrenmek istiyorum, bu ilişkiyi beslemeliyim. Bir mektupla içinde yaşadığın küçük dünyadan kendini kurtarabilirsin. Nasıl bir adamı sevebilirim? Biliyor muyum bunu? Bir adamla beraber olabilirim, ama yalnızca ikimizin de anlamlı bir işi olduğu takdirde. İş hep var, erkeksen gece eve uğrayıp sonra gene gidebilirsin. Bir demir gibi güçlüyüm. Bu akşam Besson'un *Sezuan'ın İyi İnsanı'nı* on ikinci kez seyredeceğim. Bütün sahneleri ezbere bilmeliyim.

Prova 14. Tablo

Merdivenler. Bir köy evi. Bir köpek. Ev duvarının üzeri cam kırıklarıyla kaplı. Yaşlı köylü Treiber ve ailesi burada oturuyordur. Bu arada yıllar geçmiştir. Ziraat işleri kolektif bir yapı kazanmıştır. Köyü şehre bağlayacak yol Treiber'in tarlasından geçiyordur. Kırk hektar tarla. Treiber Ziraat Üretim Kooperatifi'ne katılmak istemiyordur. Ama traktörü yoktur, yaşlı ve yor-

(*) Senaristliğini ve yönetmenliğini Alexander Mitta'nın yaptığı, 1969 yılı yapımı bir Rus klasığı – ç.n.

gundur, tasasız tek günü yoktur. Bu arada yaşlanmış olan Flint, Siegfried ve şehirden bir işçi Treiber'e gelip onu kolektifleştirmeye güvenmesi için ikna etmeye çalışırlar. Treiber karşı koyar. "Bizim sizin sosyalizminize ihtiyacımız yok. İhtiyaç duyduğumuz her şeye sahibiz. Araba, televizyon," der. "Ve bir damat zekâsına." Şehirli işçi ona şöyle sorar: "Peki ne zaman izne çıkıyorsunuz?" Treiber soruyu garip bulur: "İzin? Biz çiftçiyiz." İmzalasın diye ona bir kâğıt verirler, Treiber eve gitmek için kâğıdı alır, aslında kendini asmak için garaja gider. Flint yılların tecrübesiyle değişmiştir, somut çalışmalar onu olgunlaştırmıştır. Treiber kurtarılır, ipi keserler. Bayılmış olan karısı ayılır ve sorar: "Neredeyiz biz? Cennette mi cehennemde mi?" "İlkin Ziraat Üretim Kooperatifi'ndeyiz. İmzalar. Ve perde."

22 Mayıs 1976

Sinemaya giderken şakır şakır yağmur yağdı. Batı'dan bir Volkswagen. Kısa saçlı bir kadın, yaklaşık altmış yaşında, bana yol sordu. "Ben de o tarafa gidiyorum, beni de beraber götürür müsünüz?" Beni sinemanın kapısına kadar götür-

dü. Studio-Camera. Saçlarımdan ve yağmurluğumdan sular damlıyor sinemanın zeminine. Filmin adı, Parla yıldızım parla. 1920. Rusya. Chagall tablolarındaki gibi bir köy. At arabasının üzerinde kitap okuyan genç bir adam, Iskremas. Shakespeare okuyor. Köylüler bal kabağı satıyorlar, biri bir horoz satın alıyor, Iskremas'ın at arabası bir genç kızın göz hapsinde. Iskremas arabasının üzerinde dikilip Shakespeare'in Julius Cesar'ını oynuyor. Halk etrafında toplanıyor. Karşısında bir adam ilkel bir sinema gösteriyor. Halk o tarafa koşturuyor. Iskremas insanları devrimci oyununa geri çağırıyor: "Yoldaşlar geri dönün, burada devrimci tiyatro var."

Bu filmten sonra ıssız sokaklarda uzun uzun yürüdüm, eve giderken eski Yahudi sinagogunun yanından geçtim, bu sokak diğerlerinden daha sessiz, daha karanlıktı, sonra Doğu Garı'nda şehir treni. Karanlıkla karışık küllengi bir gökyüzü. Her şey sessiz sakin. Şehir uyukluyor.

Katrin kapıyı açtı: "Sei la piu bella della citta. Şehrin en güzeli sensin." Televizyonda Rod Taylor'un oynadığı bir Amerikan filmi seyrettik, İstanbul'da gördüğüm çocukluk filmlerinden biri. O zamanlar İstanbul'da 25 kuruşa sinemaya girdik, üç film arka arkaya, ağabeyimle beraber boş otobüslere binip ancak akşam eve dönerdik. İstanbul: bazı geceler evliyaların mezarlarına mum dikerdik. Her gün sokağımıza deli bir kadın gelirdi, onu takip eden çocuklardan korkup bizim evin koridoruna işerdi. Bir komşu kadın bir kaşıkla gelip domates salçanız var mı diye sorardı. Unlu saçlarıyla büyük fırının önünde duran fırıncı. Çocukları güldürmeye çalışan yaşlı komşu. Kör ayakkabı tamircisi, kız arkadaşlarım Jale, İnci, bütün sokağın pikniğe gittiği kamyon. Topal orospu, Pamuk teyze, kedilerle birlikte turmandığımız dut ağacı. Evimizin karşısındaki nehrin kokusu. Kaldırım orospuları. Ateşi yelleyen kambur orospu, eğri büğrü ahşap ev, dutlarla örtülü balkon, Bursa, İstanbul bırakın peşimi Berlin'de!

O gece Doğu Berlin telefon servisini aradım. İstanbul'la konuşmak istiyordum. Ertesi gece saat ikiye kadar sürdü. En sonunda ağbimle ve kız kardeşimle konuştum. Babaannem arkadan bağıırıyordu: "Onu göremeden öleceğim. Ne zaman geliyor?" Ağbim: "Takma dişini çıkardı, şimdi yeniden takıyor. Telefon ne zaman çalsa heyecanlanıyor. Telefonun sesimizi alıp kaçıracağını sanıyor." Yedi dakika sürdü konuşma. Sonrasında uzun süre uyku tutmadı. Rüyamda beni Batı Berlin'e götürecek bir İspanya trenine bindim. Tren ağzına kadar Franco'nun askerleriyle doluydu. Balkonları beyaz çiçeklerle süslü evler gördüm. Sonra Batı Berlin'deki benim ortak eve geldim. Büyük odada DDR askerleri oturuyorlar. Omuzlarıma büyük bir eşarp attım, tıpkı filmde Julius Cesar'ı oynayan Iskremas gibi. Askerler çay içip gözden uzaklaştılar.

Ertesi gün başladı. Brecht şarkıları söyledim, Josefe bir mektup yazdım, mantar çorbası pişirdim. Çok huzursuzum, babaannemi düşünüyorum, Graham'ı düşünüyorum, ikisi de beni kucaklayıp öptü. Graham ayaklarıma nasıl dokundu, ya kollarıma, keşke burada kalsaydı, iki yıl, Almancasını ilerletebilirdi, yakında Köylüler'in prömiyeri var, Türkiye'ye geri dönmek zorunda kalmaktan korkuyorum. Tiyatroda çalışamazsam mahvolurum. İstanbul'da tiyatrodan çalışabilsem güle oynaya geri dönerdim. Ama her şey böyle karanlık. Buradan gitmek zorunda kalırsam belki Batı Berlin'de iş bulabilirim. Graham'a İngiltere'ye gidebilirim, onun tiyatrosunda çalışabilirim, önce İngilizce öğrenmeliyim, Graham'ın evinde süt içmeliyim, kırmızı sakallarından dökülen kılları yatakta bulmalıyım, başka bir kültürü benimsemeliyim, İngiliz tersaneleri, işçi sınıfı, Jack London, Agatha Christie, James Joyce'un *Sanatçının Bir Genç Adam Olarak Portresi*, sabahın erken saatlerinde sütçüler, Peter Brook, *Marat/Sade* filmi. Brook'un filmini Benno Ohnesorg'un Berlin'de öldü-

rüldüğü gün seyrettim. İran Şahı, üç bin Alman polisi Batı Berlin sokaklarında. Geçmiş kapımın önünde toplanıyor. Bir de burada bir ceviz ağacı olsaydı, hah her şey tam olurdu işte o zaman. Brecht okuyacağım, önce Molière, hoşça kal, zor gün, sabahları seviyorum, uyku beni öpmeli, tiyatrodaki güzel görünmek için uyuyacağım. İngiltere neredesin, odan beyaz, ellerin güzel, aşkın sesini bulmak için teneke çalışıyorum. İnsan âşıkken bir otobüse binerse iki bilet mi almalıdır o vakit? Kızıl saçlarını yastıkta bıraktın. Kafanı yasladığın yer sigara kokuyor.

24 Mayıs 1976

İlk genel prova. *Köylüler*. Kantinde herkes tedirgin. Hamile Niet'i oynayan oyuncu Heide Kipp yanıma sokuldu: "Fritz bana merdivende ağladığını söyledi. Neden?" Heide'ye derdimi anlattım. "*Köylüler* bitince ne yapacağım ben. Türkiye'ye gitmekten korkuyorum." Heide Kipp: "Karge/Langhoff Goethe'nin *Vatandaş General*'ini sahneye koyacaklar. 10 Haziran'da hep beraber Weimar'e gidiyoruz, sen de gel bizimle, orada Goethe'nin oturduğu evi gezeriz, iki üç gün kalırız, yer içer, oyun hakkında konuşuruz." Benimle beraber Matthias Langhoff'e gitti, o da hemen evet dedi.

Sonra *Köylüler*'deki küçük rolüm için kostümümü giydim, tekrar kantine gittim. Oyuncu Dieter Montag beni görünce "İşte yüzü gülüyor," dedi.

İlk genel prova beş buçuk saat sürdü. Çok yoğun bir çalışma yapılmış olduğu ortada, ama seyirciler ne düşünecekler? Buna cevap veremem. Bu uzunluğa dayanabilecekler mi? DDR'nin tarihine ilişkin bir şey seyretmek isterler mi? Alman seyircisini tanımıyorum. Müller'in metni çok etkileyici. Kostümler ve sahne dekoru oyunu destekliyor. Fritz Marquardt duş yaptı ve saçlarını gene öne doğru taradı.

Provanın sonra Japon misafir asistanla beraber kitapçıya

gittim, Max Reinhard üzerine bir kitap sipariş ettim. Başım ağrıyor, depresyonda değilim. Yaşasın uyanık bilinç. Yaşasın nesnel gözlem. Yaşasın Molière. Okumaya devam. Graham'a telefon açacağım.

26 Mayıs 1976, Çarşamba

“Katrın mutlu ne demek?” “Felice” “I am molto felice.” Sabah Dimitroff Sokağı'na koştum, Josef'in karısı Lisa İsviçre'den buraya geldi, Gundula Bahro'nun yanında oturuyor. Lisa çok güzel bir kadın, bir İsviçre nehri gibi. Onu güldürdüm. Josef'in şimdi Zürih'te Türkoloji okumak istediğini anlattı bana. Lisa onu seviyor, bunu sesinden anlıyorum. Josef ona benim için bin frank vermişti, çünkü her ay Doğu Berlin'e gönderdiği dört yüz markın bana yetmediğine inanıyor. Dedim ki: “Yahu ev kiram yirmi mark, kantinde yemek sudan ucuz, tiyatro bedava, hatta Mozart'ın, Schubert'in plaklarını ve birçok kitap bile alıyorum.”

İkinci genel provada oyuncular Heide Kipp, Dieter Montag, Jürgen Holz, Winnie Glatzeder ve Peter Domisch çok iyiydiler.

28 Mayıs 1976

Bugün bir akasya ağacının altında dikildim. Yarın Graham İngiltere'den bir günlüğüne genel provaya gelecek.

29.5.1976

Saat onda Volksbühne'deyim, pencereden bakıyorum. O bugün gelecek. Birden Benno Besson kantinde beliriyor. Çoktandır Paris'teydi. Beni gördüğünde kaşları ilk karşılaşmamızdaki gibi yukarı kalktı.

Oyuncular provadan sonra yorgun eşekler gibi fuaye-ye geldiler, kimisi tek ayak üzerinde duruyordu. Besson bir

şeyler söyleyecek. Provadaydı. Hava elektrikli, ama Benno Fritz'in rejî konseptini destekledi.

Graham kantinden bir kadın oyuncuyla beraber oturuyordu, şöyle dedi: "Genel prova harika geçti, sen müthiştin. Alman ormanı ve içinde sen. Müthiş." Dışarda yağmur yağıyordu. Karl Marx Caddesi'ne kadar taksi bulamadık ve sucuk gibi ıslandık. Kulağıma fısıldadı: "Hadi öpüşelim, uyursam uyandır beni, öp beni."

Katrin bu gece evde yok, onun büyük yatağında yatabiliriz. Yağda peynirli yumurta yaptım. Renkler çok güzeldi, tabakta domatesler, turplar, maydanoz. Öpüştük. "Müthiş," dedi Graham. "Berlin by night. You are pretty." Gece sokak lambasının ışığında dişleri parlıyordu. Ağır gözkapakları yarı kapalı, meme uçlarımı ısırdı, serçe ayak parmağını öptü, güldüm, dedi ki: "Good morning Türkiye." "Sevgili İngiltere." "Sevgili Türkiye." Yüzü koyun uyumak ne güzeldi. Brecht'in yazdığı At Fallada şarkısını söyledim ona. "Çok güzel şarkı söylüyorsun," dedi.

30 Mayıs 1976

Graham bugün gene İngiltere'ye dönmek zorunda. Birden gitti. Bir ölü için bile bu kadar çok ağlamazdım. Birden evden korkmuştum. Bütün perdeleri açtım, bütün ışıkları yak-tım. Pencereden baktım. Orada aşağıda gidiyordu. Biliyorum, onu bir daha hiç göremeyeceğim. Bulaşıkları yıkamalıyım. Katrin'in yatak çarşaflarını. Yatakta birkaç kıvılcık var.

Her şeyi temizledim, yağmur yağıyor, bir güneş gözlüğüyle sokaklarda dolaştım. Akasya ağaçlarının çiçekleri henüz tazeydi. Çocuklar okulun bahçesinde tenis oynuyorlardı. Onlara gülümseyemedim. Bir adam pencereden bir çayırda koşuran çocukların ardından bağırdı.

Metro Alexanderplatz, Thälmann Meydanı, Hausvogtei Meydanı. Gelişigüzel metroya bindim, birinden inip diğeri-

ne bindim, kalkan metrolardan birinde kapı açık kaldı. Vagonda tek başımaydım. Karanlık pencerede kendi yüzümü gördüm. Melankolik. Açık kapıdan dışarı düşmemek için sıkıca metal çubuğa tutundum. Bir sonraki durakta bir genç girdi içeri, yüzü yanmıştı. Boş vagonda bir kapıdan diğerine koştu. Onun acısını görmek kendiminkini unutmama yardımcı olmaz.

Volksbühne'ye koştum. Prömiyer bugün. Bir oyuncu, Günter Junghans bana sarıldı. "Çok iyisin," dedi. Merdivende tekrar söyledi. "İnan bana, çok iyisin. Neden biliyor musun? Çünkü senin tiyatrodan beklentin var. Çalışkansın. Notların ve çizimlerin harika. Tiyatro onları arşiv için istiyor." Kantine gittim. Bütün oyuncular ve teknisyenler oradaydı. Herkes iyi uyumuştı. Besson dün herkesi yatıştırmıştı. Saat 15:00'te Fritz Maquardt geldi. Yanaklarımı okşadı. Hepimiz çok heyecanlıyız. Oyundan önce gardrobumda, oda 223, biraz uyumak istedim. Ama ne mümkün. Bir kadın bana bir gül getirdi. Oyun başladı. Bütün oyuncuları hoparlörden duyuyordum. Konuşma aralarında seyircilerin kahkahalarını veya salondaki sessizliği. Oyuncular merdivende sigara içiyorlardı. Eğer hoparlörde beklenmedik bir tepki duyularsa kucaklaşıyorlardı. Biri dedi ki: "Heiner Müller seyirciyi selamlamaya at üzerinde sahneye gelecek ve Fritz büyük bir köpek üzerinde." Ben küçük sessiz rolümü oynadım, ormanda âşık çift. Çok çabuk geçti. Sahneden indikten sonra ötekilere görünmeye cesaret edemedim. Perde arasında dayanamayıp kantine gittim. Genç bir teknisyen bana şöyle dedi: "Çok iyiydin. Aşk sahnesinde kalçalarını salladığını hepimiz gördük." Sonra arkamdan geldi: "Beni beğeniyorsun, çünkü ben bir yıldız oldum."

Oyun sonunda bütün oyuncularla beraber seyircinin karşısında eğilip selam verdim. Sahnenin arkasında Fritz Marquardt, Heide Kipp ve Heiner Müller beni öptüler.

Üzerimi değiştirdim ve prömiyer kutlaması için Kırmızı Salon'a gittim, altı ay önce ilk kez Benno Besso'yla karşılaştığım yere. Şimdi her şey bana çok tanıdık. Benno beni sevinçle selamladı, Langhoff da. Langhoff çok çekici. Bir kızıl-derili gibi görünüyor. Fritz'in kafasında bir şapka var. Elleri iki teknisyenin omuzlarındaydı. Öteki teknisyenler DDR sanatını nasıl bulduğumu sordular. Yer gösterici, yaşlı bir kadın, beni okşadı. Tuvaletleri temizleyen şaşı kadın da kantine geldi. Dört çocuk evlatlık edinmişti. Tek başına bir masada oturmuş ötekilere bakıyordu. Teknisyenlerden biri yanıma geldi: "Karım senin yüzünden beni çok kışkırdı, nasıl hoşuma gitti anlatamam."

31 Mayıs 1976

Bugün prömiyer boşluğu. Tiyatro yok, prova yok, kantin yok. Molière kitabının tamamı neredeyse okundu. Yakında Molière ölecek. Yazdı, oynadı, hiçbir şeyden korkmadı, hiçbir şeyden eksik kalmadı. Soyluların arasında yaşadı, ama onların içyüzünü iyi anladı. Vız geldiler ona. Çocukken Bursa şehir tiyatrosunda bir Molière oyununda oynamıştım. Bursa: köprüler, ipek tırtılları, ipek endüstrisi. Yaşlı, deli bir adam bize çükünü gösterirdi. Annem yoksul adamlara su verirdi. Oğlan çocukları nehre işerlerdi. Nehir, yılan, kırk odalı evler. Pencereden ölü bir adam gördüm. Çağlayanın sesleri. Nehrin ışıkları. Okul tahtasında bir seks işareti. Ne yapacağımı bilemiyorum. Eve asansörle yedi kat çıkıp yedi kat aşağı inerek gittim. Bir komşu asansöre bindi: "Burada mı oturuyorsunuz?" diye sordu.

Wedding'deki ortak evi aradım: "İnga, Graham'ı unutabilir miyim?" "Zamanla," diye yanıtladı. "Peter beni bir gün arasın, İnga." Karanlık mutfakta "Graham, Graham," diye seslendim. Asla vazgeçmeyeceğim. Molière gibi oynayacağım, oyunlar sahneleyeceğim, yazacağım. Graham, gitme,

burada kal. Ben kahve çekerken beni öp. İçimde bir atla dolaş. Yorganımı paylaş benimle. Sabahın serinliğine karşı yanıma sokul. Zarif İngiliz. Espirili adamsın. Alman şiven bozuk bir plak gibi. Sana âşığım. Neden? Yıl 1976. Yaş: 29. Yer: Doğu Berlin. İş: Tiyatro, Durum: Yalnızlık. Sen şakacısın, büyük güzel gözlerin, büyük ellerin var. Çünkü çok güzel olduğun için âşığım sana. Gururlusun, bakmıyorsun ama görüyorsun. Bana şöyle sordun: “Yastıkta yeterince yerin var mı?” Gel, hadi İstanbul’da balık tutalım, kavun keselim, rakı içelim, İngiltere, fabrikalar, siyah is, tersaneler, limanlar, çılgın gençler, güzel ve hüzünlü. N’olur tekrar gel Berlin’e.

Muhtemelen duygu talimiydi bu. Şimdi duygularım açık, en iyisi bol bol öpmek, saçları okşamak, sonra el sıkışıp iyi çalışmalar dilemek. Brecht’in de birçok sevgilisi vardı, ama çalışmaktan asla vazgeçmedi. Kim bilir, ne kadar duygu talimi yaptı. Belki her şey oyunları ve kitapları için bir malzemeydi. Sevgililerin davranışlarını ve kendi çelişkilerini gözlemledi. Tenezzül etmedi. Ben neden böyle sulu gözüm? Sinemaya gidiyorum. *Roma, Açık Şehir*. “Katrin, *Roma, Açık Şehir*, ne demek İtalyanca?” “*Roma citta aperta*.”

“*Roma citta aperta*. *Roma citta aperta*. *Roma citta aperta*.”

3 Haziran 1976

Volksbühne’nin saunasında oturuyordum. Bir oyuncu, bir batımda doğan kedi yavrularının hepsinin babası ayıdır dedi, işte bu nedenle renkleri farklıymış, biri kahverengi, biri siyah, biri kırmızı. Güldük ve terledik. Oyuncu Gabi Gysi çikolata ve elma getirmişti. Türk hamamlarında kadınlar aşırı sığağa karşı karpuz yerlerdi. Gabi Gysi ile ben tiyatro masörüne masaj yaptırдық. Her gün bir erkek bana böyle dokunsaydı ne güzel olurdu. “Yarın kaslarınız tutulursa sakın şaşırmayın,” dedi masör.

“Katrin, erkek eli ne demek?” “*Le mani da uomo*.”

5 Haziran 1976

Deutsches Theater. Oda tiyatrosu. *Plundersweilern Panayır Şenliği*, Johann Wolfgang von Goethe. Akşam hava çok açık. Uzun etekli, kot pantolonlu kadın seyirciler. Tek başına gelmiş hamile kadınlar. Yanımda mavi bir takım elbise ve kravatlı kısa boylu bir genç oturuyordu. Seyircilerin oyunu nasıl beklediklerini gözlemledim. Hangi jestleri yaptıklarını. Derin derin mi soluyorlardı, nefeslerini mi tutuyorlardı? Salon heyecandan kıpır kıpır, ışıklar sönüyor. Son öksürükler. Yanımdaki gencin ağzı açık kaldı. Perde kalktı. Arkasında bir kapalı perde daha vardı. Onun da arkasında gene kapalı bir perde daha. Seyirciler gülüyorlar. Güçlü bir ışık, ama sahnede hiç kimse yok. Seyirciler gene gülüyorlar. Derken bir kemanacı kemanını çalarak salondan sahneye giriyor. Bir panayır. Seyirciler gülüyorlar, DDR'ye yönelik ironik bir göndermeyi andıklarında deliler gibi alkışlıyorlar. Tiyatrodan sonra kanal boyunca yürüdüm, ördekleri saydım. Ördeğin İtalyancası ne? Şehir fıkır fıkır. Her yerde sokaklarda mavi gömlekli oğlanlar, kızlar, bir gençlik festivali. Bazıları yere uzanmışlar, müzik dinliyorlar, bira şişeleri, sosis tezgâhları, havada yemek kokuları, bira, limonata. Gençlerin birçoğu yabancı. Romlu çay içtim. Şu andan itibaren Türkiye'deki arkadaşlarıma mektup yazacağım. Üretken arkadaşlıklar istiyorum. Mektuplarda birbirimizi düşünmeye zorlamalıyız, tahrik etmeliyiz. Değişmek, deneyimleri ötekilerle paylaşmak çok önemli. Ama hiç kimseyi şiddetle değiştirmeden. İnsanların korkularını yatıştırarak. Sanat için saf kalmalı insan. Babam bir keresinde sofuyu bir adamı eve getirmişti. On yaşındaydım, tam o anda okuldan eve geldim. Babam bu adamın yardımıyla define aramak istiyordu. Bir fincanın içindeki suya bakıp definenin nerede saklı olduğunu görmeliymişim. Babam beni adama tanıttı: "İşte bu çocuklarımdan en safı." Su falına bakarken titriyordum. "Şimdi onun tekrar okula gitmesi lazım," dedi annem.

Okulun yokuşlu yolunda ağabeyimle ben o kadar çok ıslandık ki, fırıncı bizi içeri aldı. Onun fırınının ateşi karşısında kurulandık. Sokaktaki köpekler bardaktan boşalırcasına yağan yağmurdan kaçışırken koşuşturan insanlarla çarpıştılar.

Bugün Katrin'e bardaktan boşalırcasına yağan yağmurun ne demek olduğunu sordum, "Pioggia forte," dedi. "Peki ya yaz yağmuru?" "Pioggia d'estate."

"Pioggia d'estate. Pioggia d'estate. Pioggia d'estate."

Pantkot Yortusu, 7 Haziran 1976

Yakıcı bir güneş. Balkondayım, çıplak. Elimde ayna ve cımbız, okuyorum. Balkonda maydanoz ve fesleğen yetiştiriyor. Onları çiğniyorum. Bugün ortak evden Peter geldi ve Katrin Brecht'in üç ciltlik Çalışma Defteri'ni hediye etti. Peter yorgun, ortak evde sorunlar var. Manfred, hani DDR'den kaçan şu müzisyen, Jens'i bir kürekle dövmeye çalışmıştı. Jens birkaç günlüğüne ortalıktan kaybolmuş. Peter, Manfred'in kendinden geçinceye dek içki içtiğini anlattı. Kendi kendini paralıyor, her gece korkunç kâbuslar görüyordu, saçları neredeyse tamamen dökülmüştü. Uykusunda şöyle bağıırıyordu: "Geliyorlar, geliyorlar, kendimi korumalıyım." Her hafta esrarengiz bir adam ona telefon açıyordu. Her hafta bir araba gelip Manfred'i alıyordu. Sonra dört beş saat ortalıktan kayboluyordu. "Tıpkı bir James Bond filmindeki gibi," diyor Peter, "Manfred yabancı adamın Batı Alman gizli istihbarat servisinden biri olduğunu söylüyor, ona DDR geçmişinden itiraflarda bulunması gerekiyormuş, belki de iki taraflı çalışan bir casus o adam. Manfred depresif, ayrıca Doğu'da bir üst düzey yönetici olan annesinden nefret ediyor. Hangi taraf için oynadığını bilmiyoruz, allah bilir kendisi de bilmiyor, ortak evde dehşet bir durum." Ayrıca Peter'in kıskanç kız arkadaşıyla sorunları vardı.

Sonra Treptower Parkı'na gittik, lunapark trenine bindik.

Daha sonra uzunca bir süre yerden kalkamadım, çok fenaydı. Yanımda birkaç genç adam Goethe'den bahsediyordu, parkta bir rock konseri vardı. Suyun kenarında bir çimenliğe oturduk, Peter'e bir DDR'den kaçış hikâyesi naklettim, oyuncu Berko Acker bunu Volksbühne kantininde gülerek anlatmıştı bana: Bir adam bir kuğu kafası yapmıştı, bu kafayla Spree Kanalı'na dalıp bir kuğu gibi Batı'ya doğru yüzdü. Gerçek kuğular ona katıldılar, etrafında toplanıp beraberce karşı tarafa yüzdüler. "Adam bir sanatçı gibiymiş, helal olsun ona," dedi Peter. "Bunun üzerine Spree Kanalı'nın içine bir parmaklık taktılar."

Bir süre sonra Adsız Askerler Anıtı'na yürüdük ve birlikte merdiven basamaklarını saydık.

Ve gene yattık. Bunun ardından Batı Berlin'e gitti Peter, güzel bir gün.

Bu gece öyle çabuk uykuya daldım ki, bütün lambaları açık bıraktım. Sabah güneş açtı. Türkiye'de, güneş yatağına işemiş birinin yüzüne vurur derler. Sonra Katrin'le beraber gene kitapçıları dolaştık. Duvarcı kıyafeti giymiş işçiler bile gene kitap alıyorlardı. Bir sirk kitabı ısmarladım. Gerçi biraz pahalı, ama Köylüler'deki küçük rolüm için biraz para alıyorum. "Katrin are you happy?"

Daha sonra Katrin evde halının üzerine çıplak uzandı, elinde bir kitapla güneş banyosu yaptı. Ben balkonda çıplak yatıyordum, Strittmatter'in Ole Bienkopp'unu okudum, sonra birlikte sinemaya gittik, Oliver Twist. Daha sonra evde vermut içtik, Katrin'e, o sıralar Türkiye'de asılmış olan 17 yaşındaki genci anlattım. Bu genç için artık akşam yok, sigara yok, kedi yok.

9 Haziran 1976

Katrin sabah beni uyandırdı. "Svegliati, uyan." Sandviç hazırlamıştı, yüzmeye gideceğiz. Annem eskiden, eğer erte-

si gün bir okul gezisine gideceksek, geceden haşlanmış yumurta pişirirdi hep, Katrin ve ben şehir treniyle Grönau'ya gittik, sonra ver elini otobüsle yeşil diyara. Burada ormanın kalbine, oradan da bir göle kadar yürüdük. İki genç adam bize el salladı, "Buraya gelin, burada yer var." Ama biz örtülerimizi evli bir çiftin yanına serdik, soyunduk. Bu kadar çok çıplak erkeği hayatımda hiç görmemiştim. Türk hamamlarından çıplak kadınlara aşınaydım. İnsanlar tamamen çıplakken sınıfsal kaynaklı davranış tarzları ortadan kayboluyor. Erkekler bize nasıl bakıyorlarsa ben de onlara öyle baktım; kendimden emin ve meraklı. Çiftler, genç bir kız, köpek sahibi eşcinsel erkekler, yaşlı çıplak erkekler. Kadın peşinde hovarda çok az. Yüzdük, göl büyüktü, ama derin değil. Müggel Gölü? Bir genç soyundu, bacaklarında denizci dövmesi vardı. Katrin, erkekler hapisanede birbirlerine dövme yapıyorlar diye açıkladı bana. "Hapishane ne demek?" "Prigione." Tam salamlı ekmeğimi yiyordum ki, kaslı bir adam yanıımızdan geçti. "Çok yeme." Sonra gene geldi ve dedi ki: "Biraz çene çalabilir miyiz? Çok hoşuma gittin." Sonra: "Macar mısın, Bulgar mı?" "Sen nesen?" diye sorduk ona. "Ben Almanım, Prusyalı, benim kanım Alman, katışıksız." "Ne kadar katışıksız?" diye sordu Katrin ona. "Yüzde yüz katışıksız. Otuzlu yıllara dek katışıksız bir ırktık, şimdi karıştık, bozulduk." O anda kısık gözlerle güneşe bakan siyah saçlı bir adamı gösterdi bize. "İşte şu mesela." Sonra bana döndü: "E tatlı şey, seninle nerede buluşabilirim? Rus musun? Slav olduğunu hemen anladım. Senin yüzünü ve kafanı ölçebilirim, evde bir ölçü aletim var. Bununla her ırk belirlenebilir." Ben de şöyle dedim: "Yahudiyim, benimle konuşma, yoksa kanın kirlenir." "Ne kadar güzel gözlerin var. Seninle nerede buluşabilirim?" "Senin için neden Almanlar büyük bir ırk?" diye sordum ona. "Almanlar örneğin Komünizmi icat ettiler, Marx ve Engels de Almandı." "Marx aynı zamanda Yahudiy-

di. Okumak istiyorum, hadi g le g le.” Katrin ve ben başka bir yere uzandık,        şimdi de Katrin’e sulanıyordu. Bir saat sonra üzerinde bir tayfa gömleği, elinde bir radyoyla gene karşımıza dikildi, müziğin sesini öyle açtı ki, bütün insanlar irkildiler, kafalarını kumdan kaldırdılar. Suya kaçtım, iki çocukla oynadım.

Berlin güzel. Yarın gene buraya geleceğiz, eve dönerken güzel bir eski evin yanından geçtik, cephesinde 1895 yazıyordu. Altında   yle bir yazı: “Tanrı bu evi korusun.”

10 Haziran 1976

Sabah erkenden gene g le gittik, havlularımızı gene aynı yere serdik. Güneş yakıcıydı, yanımda bir anneyle kızı oturuyordu, karşımda bir genç kitap okuyordu. Büchner’in Danton’un ölümü. Çayırda  ıplak erkekler uyuyorlardı, ormandaki barı cıl hayvanlar gibi. Üç eşcinsel birbirlerini okşuyorlardı, dünkü faşist de gene buradaydı, daha sonra bir kadınla beraber gölde yüz d . Hoparlörden bir halk polisinin sesi duyuldu: “Orman yangınlarına karşı sorumluluğunuzun bilincinde olun.”

Kıçım ve göğüslerim hiç bu kadar güneş yüzü görmemişti, anında yandılar. Vücudun bütün organları için eşitlik ve özgürlük!  ehre geri döndüğümüzde k lodumu giymeyi unuttum.

Akşam ıslak saçlarla tiyatronun önündeki bir bankta oturuyordum. Oyuncular oyuna yayan geliyorlardı ya da arabayla. Her selamda herkes gülüyordu, böylece kırk kez güldüm. Bir portakal yedim, küçük oğlanlar top oynamaktan yorgun ve terli bir halde yanıma oturdular, kızlar onlarla dalga geçtiler, oğlanlardan biri bana: “Kızlar salak,” dedi. Yerden bir ta  aldı. “Sakin atma,” diye bağırdım.

Kantinde Heiner Müller, Portekiz’den gençlerle oturu-

yordu. Fritz bana sarıldı ve tiyatro genel müdürleri toplantısında beni övdüğünü anlattı. Kısık bir sesle “Grazie, Fritz,” dedim.

Heide Kipp, Langhoff ve ötekiler bir sonraki oyundan konuşuyorlardı. Goethe'nin *Vatandaş General'i*. Misafir asistan olarak çalışacağım. Belki gerçek hayvanlar oynamalıydı, köydeki parlak ışık çok önemli. Daha şimdiden ışıklandırmayı düşünüyoruz. Biri Goethe'nin Napolyon'la tiyatroya gittiğini anlatıyor. Manfred Karge şöyle dedi: 1946'da Berlinlilerin Kızıl Askerlere bakışı nasılsa, Goethe'nin zamanında Almanların Fransızlara bakışı da öyleydi. Anlatılara göre Fransız askerleri Prusya askerlerinin yanında pis görünüyorlardı, küçüktüler, serseriler gibi sigara içiyorlardı.

Bu akşam oyundaki rolümü seve seve oynadım. Sessizce ormana ayak basmak, âşığımu kucaklamak, şehvetlenmek, bir gürültü duyunca dönüp ormanın derinlerine bakmak, sonra aşığa dönüp gitmek, ama hazdan dizlerimin bağlarının çözülmesi.

Evde Katrin çoktan uyuyordu. İtalyanca kitabı yarın için mutfak tahtasının üzerinde bir yumurtalığın yanında açık duruyordu.

Yalnızlık da iyi. Kitap okuyabilirsin. Yarın bir sonraki iş için Weimar'a gideceğim. Mutluyum. İyi geceler, Graham. Yatakta *Tartuffe*'yi okudum. *Molière* nasıl böyle tastamam insanların ciğerini okuyabildi? Büyük bir dram ustası, bu Molière, kötüydü, ama sadece edebiyatta.

13 Haziran 1976

Katrin beni rüyasında gördüğünü anlattı bu sabah bana. Rüyada gagasından su fişkirtan bir horozum vardı.

Weimar yolu. Sabah sevinci. Üç arabayla gittik. Sağımız solumuz orman. Ortaçağdan tablolar. Uzaklarda köylüler.

Kilise kuleleri. Manzaraya uygun biçimde LPG*-inekleri ve koyunları. Ormana işedim, bu sırada bir yılanın gürültüyü duyup yanıma gelmesinden korkuyordum. Yolda aniden Hasso von Lenski'nin direksiyondaki elleri titremeye başladı. Prusyalı bir soylu o ve Karge/Langhoff'un bir asistanı. "Sola yukarı bak, orada yukardaki tepede annem toplama kampındaydı, Buchenwald Toplama Kampı."

Weimar. Goethe'nin kışlık ve yazlık evlerini ziyaret ettik, Goethe ve Schiller'in tabutlarını da. Bize etrafı gezdiren kadın dedi ki, Schiller'in tabutunda sadece vücut kemikleri var, kafatası yok, Goethe'de ise her şey yerli yerinde. Yoksa tersi miydi? Bizden biri, Goethe'nin, iki gümüş kaşık çaldı diye hizmetçisini ölüme mahkûm ettirdiğini söyledi. Hizmetçinin suçsuz olduğu ölümünden sonra anlaşılmış. Goethe'nin bizzat kendi tasarladığı parkta gezindik, İngiliz stili. Parkın ortasında bir Shakespeare heykeli. İki Rus bana, Shakespeare'in heykelinin önünde fotoğrafımızı çeker misiniz diye sordu. Sonra Erfurt'a otelimize gittik arabayla. Dışarı çok sessizdi, Wajda'nın bir filmindeki gibi buğulu ışıklar, Kül ve Elmas. Ama otel lokantasında içki içildi, sigara tütürüldü, bağrıldı ve gülündü. Bu gece rüyamda Eisenstein'in Rus oyuncusu, Alexander Nevski'yi ve Korkunç İvan'ı canlandıran Nikolay Çerkassov'u gördüm ve Prokofjew'in müziğini dinledim. Kahvaltıdan sonra Erfurt yakınlarındaki çiftlikleri gezip inceledik. Sahne dekorcusu öğlen ışığının, evlerin, pencerelerin, avluların fotoğrafını çekti, sonra Weimar'a dönüldü. Weimar Kütüphanesi'nde Deutsches Theater'in dramaturgu bize *Vatandaş General* oyunu için lüzumlu olabilecek kitaplar verdi, daha sonra hep beraber Goethe'nin de yemek yediği *Fil* lokantasında oturduk.

Bir çayırda Goethe'nin oyununu grup içinde sesli okuduk, ben de bir cümle okudum, herkes güldü. Sonra hep beraber

(*) Zirai Üretim Kooperatifi – ç.n.

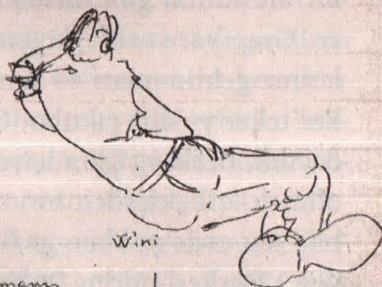
bir antikacıya gidildi, bir kafeye oturduk, okuduk, garson kızlar güzeldi. Bu gece Jena'da bir otelde geceleyeceğiz, dediklerine göre gene Goethe de burada gecelemiş.

Jena. Sokaklar, sokaklar, sisli ışıklar, şimdi Goethe hemen buradan geçecek. Otelimiz *Kara Ayı*'da Heide Kipp ve Heide Brambach ile aşağıda resepsiyoncu kadından şarap ve bira aldık. Heide'nin odasındaki ampülün ışığı zayıftı, tıpkı bir mumunki gibi. Erkekler nerede diye sorduk kendimize. Gece yarısı resepsiyoncu kadın aradı bizi: "İş arkadaşlarınız geldi, onları 49 numaralı odaya gönderiyorum." Tek tek yukarı çıktılar. Oda dardı, ayakta durmak zorundaydık, herkes sigara içiyordu, sisler içindeydik, hiçbir şey olmadı, erkeklerden biri muzipçe şöyle dedi: "Senin karın bile sen evde yokken gizli gizli Batı televizyonunu seyrediyor." Herkes güldü. Dedim ki: "Arkadaşlar, geceyi burada bitirelim." Herkes gene güldü. "Boşa harcanmış bir gece," dedi arkadaşlardan biri. Hermann Beyer ve Heide Kipp ile odama çıkarken merdivenlerde Türkiye'den, politik durumdan söz ettim. Odama gittim, pencereden baktım, gün ağarıyordu, dolunay. "Kocam dolunayda uyuyamazdı," dedim kendi kendime. İstanbul'daki orman evinde dolunay o kadar yakın görünürdü ki, sanki ay bu bahçede asılıydı. Tuvalet aşağıda, lavaboya işedim. Ertesi gün herkes ıslak saçlarla merdivenlerden indi. Bundan sonraki durağımız Kuklalar Müzesi, 16./17./18. yüzyıldan kuklalar: İnsanlar, horozlar, rahibeler, satıcılar, soylular, köylüler, marangozlar, ev kadınları, çocuklar, inekler, pazar yeri, pazar tiyatrosu, harika çalışılmış. Bunun ardından Goethe gibi manzara resmi yapmak üzere Thüringer Ormanı'nda bir saraya gidildi. Sarayda kuşkonmaz, rozbif, patates yedik, bira bilhassa iyiydi. Sonra bir kayaya oturup tekrar hep beraber oyunu okuduk: Goethe abartılı güldürüsü *Vatandaş General'i* 1798'de Weimar Tiyatrosu için yazdı. Oyun Fransız Devrimi'nin Al-

Eleonore
Burg/Wiese

Minneni pygmaea
Meine Schöne

Känge

Jungfrau

Helga

manlar üzerindeki etkisini taşıma ve ironik bir şekilde gözler önüne seriyor. Hikâye: küçük bir köy. Hali vakti yerinde köylü Mårten evinde köyün berberine tıraş oluyordur. Köylü Mårten'in kızı Rõse kocası Gõrge'nin çalıştığı tarlaya gitmeden önce sütle dolu bir testi dolaba kilitlemiştir. Aç berber süt içmek istiyordur, hatta köylü Mårten'i bile kilitli dolaplara karşı isyana kıskırtır. Bunun için bir Jakoben kıyafeti giyer ve yalın kılıç dolaba saldırır. Mårten'in damadı Gõrge tarladan döner, berber bir temiz dayak yer ve yargıca haber verilir. Eski rejimin sözcüsü bir Asilzade halka itaat etmelerini öğütler.

Goethe bu güldürünün düşüncesini 1793'ün baharında Weimar sahnesi için düzenlediği iki neşeli köylü oyunundan almıştır: *Her iki bilet* ve *Soyağacı* komedilerinden. Goethe'de berberin devrimciyi oynamaktan başka seçeneği yoktur, çünkü düşük sınıfın adamıdır. Yükseklerle tırmanmak için devrimci olur. Oysa Goethe ilkesel açıdan Fransız Devrimi'ne karşı değildir, ama Almanya için uygun bulmuyordur. Onun düşüncesi prenslerin eğitilmesidir. Yaşlı köylü Mårten'in hali vakti yerindedir, küçük burjuva bir yaşantısı vardır, hizmet edilen bir adamdır. Köy yargıcı salağın tekidir, oyunda dayanışma diye bir şey yoktur, köylüler kurnaz, bilinçli bir yukarı sınıf savaşçısı olan Asilzadenin kollarına atılırlar.

Sahne mimarisi bizim yorumumuzda sınıf ilişkilerinin rolünü belirgin kılmalı. Grup ilk düşüncelerini geliştirdikten sonra Berlin'e geri döndük. Patır patır yağmur yağmaya başladı. Oysa güneş daha demin buradaydı, güneşin battığı yerde kırmızı, benzin rengi bulutlar gökyüzündeki uçaklar gibi çok çabuk hareket ediyorlardı. Matthias Langhoff'un arabasıydım. Biri bana Langhoff'un annesinin Yahudi olduğunu söylemişti, babası Berlinli bir komünist ve tiyatro mü-

dürüydü, Wolfgang Langhoff. Toplama kampında Bataklık Askerleri'ni yazdı, daha sonra karısıyla birlikte Zürih'e kaçabildi, Matthias orada doğdu. Savaş bittiğinde birçok sanatçı gibi Langhofflar da sürgünden Doğu Berlin'e geri döndüler. Yeni, şimdiye dek mevcut olmayan bir ülkeyi inşa etmek istiyorlardı. Hanns Eisler, Paul Dessau, Bertolt Brecht, Helene Weigel, Anna Seghers, Arnold Zweig ve Ernst Busch gibi sanatçıların arasında büyüdü Matthias.

Goethe'nin oyununda kadın başrolü, Mårten'in kızı Rõse'yi oynayacak olan Heide Kipp, Langhoff'a şöyle dedi: "Metinde Rõse'nin güzel olmadığı söyleniyor." Langhoff: "Yani güzelliğinin oyunda bir işlevi yok. Çirkin de değil, normal bir köylü kız gibi görünüyor," dedi.

Berlin'de Katrin evde değildi. Burada da yağmur yağıyordu. Sokaktaki kavaklar yağmurda titriyorlardı. İki çocuk koşuşturuyordu, evin duvarları ketumdu, yağmurdan biraz karanlık, Katrin'in İtalyanca kitabına dokundum, sonra telefona gidip Wedding'deki ortak evimi aradım: "Susanne, Türkiye'den mektuplarım var mı?" "Hayır, ne zaman geliyorsun?" "DDR vizem 3 temmuzda bitiyor." "3 temmuzda burada büyük bir parti yaparız," dedi Susanne. "Wedding'de de yağmur yağıyor mu?" Sonra uykuya daldım, gene hiçbir lambayı söndürmeden. Son okuduğum cümleler şunlardı: "Goethe İtalya seyahati sırasında yavaş yavaş Charlotte von Stein'i unuttur. Charlotte yoksulluk içinde ölür."

17 Haziran 1976

Vatandaş General için Marx Biraderlerin bir filmini seyrettik. Sonra Heide Kipp'e Doğu Garı'na kadar eşlik ettim. Bana şöyle dedi: "Jena'da otel odasında ben seni anladım, senin asıl derdin ülkedeki politik durum. Ben politik eğitim görmedim, ama senin ülken hakkında daha çok şey öğrenmek istiyorum." Katrin bana Goethe ve Weimar üzerine ki-

taplar verdi. “Engels de Goethe’nin *Vatandaş General* oyununa değiniyor. Ti piace la pioggia? Yağmuru seviyor musun?” “Si Signoria.” Şarkı söyledim: “Buona sera, Signoria, buona sera...”

Goethe ile Schiller arasında mektuplaşma. Politika değil, tam aksine sanat ve yemek davetleri üzerine yazıyorlar. Katrin, Goethe’nin reformist olduğunu, eğer feodal beyler iyi niyetli ve insani olursa her şeyin iyi olacağına inanan bir prens eğitimci olduğunu söyledi. Engels bu noktada Goethe’yi eleştiriyordu.

Geceleyin baş yastığımın yanında birçok kitapla yattım ve düşündüm: “Neden burada hiçbir erkekle yatmıyorum? Benim suçum mu? Tutucu muyum?”

22 Haziran 1976

Bugün tiyatroda buluştuk, hep beraber Berlin Berber Müzesi’ne gittik, küçük bir dükkân. Duvarlarda eski yüzyıllardaki berber salonlarının resimleri asılıydı. Aksesuarcı eski bir berber usturasının ve bileyleme derisinin fotoğrafını çekti. Tiyatroya giderken küçük bir parkta oturdum. Yaşlı kadınlar banklarda güneşleniyorlardı. Alışveriş çantalarında reçel, ekmek, elmalar gördüm. Yanımda yaşlı bir kadın oturuyordu, benim babaannem gibi üç kat etek giymişti üst üste. Çorapları kirliydi, pasta yiyordu. Derken gülümseyen yaşlı bir kadın geldi, onun yanına oturdu, ama Türkiye’deki yaşlıların aksine öteki kadınla konuşmadı. Bir ayağı sakat yaşlı bir adam yavaşça kalktı ve öteki iki yaşlının yanından geçti. Uzun uzun arkasından baktık. Yer altından bir metronun geçtiğini duydum. Yaşlı adamın peşinden gittim, onun gibi topallıyordum. Birden karşıdan hoşuma giden bir adam geldi. Şimdi onu takip ediyordum. Birçok balkonla, çiçekle ve büyük ağaçlarla dolu bir avluya girdi, ağaçların, balkonların arasında çocuklar oynuyordu. Sonra ikinci bir av-

luya girdi, sonra bir üçüncüsüne, gittikçe hava kararıyordu, meyhaneye geri döndüm. İki adam benim masama oturdu-
lar. Biri, bir avukat, elini savaşa kaybetmişti, öğrenciyken
Stalin'i o dönemde Stalin okuduğu için okuduğunu söyle-
di bana. "Elinde bir Stalin kitabıyla dolanana bugünün aksi-
ne iyi gözle bakılırdı." Bana hiç Stalin okuyup okumadığımı
sordu. "Hayır, sadece resmini ve bıyığını biliyorum."

Akşam. Külrengi ve sıcak. Külotlu adamlar pencereden
bakıyorlar. Gözlerim kapalı odamda oturuyordum, Berlin'in
sesleri: çalar saat, kuş cıvıltısı, motorlar, çocuklar, arabalar,
şehir treni. İstanbul'un sesleri: Sucular, tatlıcılar, darıcılar,
kaldırımında kör bastonları, aniden havalanan güvercinler,
martı çığlıkları, Boğaz'da siren çalan gemiler, cırcırböcek-
lerinin cırcırı, damlarda aşk peşinde koşturan kediler, minare-
lerden yayılan ezan sesleri, köpek ulumaları, sebze ve meyve
satıcılarının yaygarası, pazar yerleri, insanlar, insanlar. Ge-
mide kocam duruyor, lodos gömleğini şişiriyor. Bu rüzgârla
uçabilir eğer isterse, ve ansızın buraya odaya konabilir. Göz-
lerimi açtım. Hiç kimse gelmemişi. Sinemaya gideceğim ve
Hintli yönetmen Satyajit Ray'ın Apu üçlemesinin birinci bö-
lümünü seyredeceğim.

Goethe'nin "Vatandaş General"inin ilk provası

*Sahne boş. Hollanda ressamlarının tablolarındaki gibi aydınlık
bir sabah ışığı. Ahır duvarının bir penceresinden Görge, Mär-
ten'in damadı, bir merdivenle Märten'in içinde uyuduğu oda-
ya girer. İlk kıcı görünür. Görge yabasını alır, kapıya gider,
sonra çok önemli bir şeyi unuttuğunu fark eder, karısı Röse'yle
vedalaşmamıştır. Röse yukardan Görge'ye: "Çorban iyi olur in-
şallah." İki anlamlıdır bu. Erotik bir hava. Sonra Röse süt ko-
vasıyla merdivenden aşağı iner. İkisi birer öpücük verirken
Asilzade atıyla sahneye girer. "Enfes, ah siz çocuklar, enfes!"
Asilzadenin karşısında Röse'nin dizlerinin bağları çözülür, ağ-*

zına kadar dolu süt kovasını yere indirir ve dizlerini bkp selam verir. Grge gübre yabasını yanında bir tüfek gibi tutar ve esas duruşa geçer. şimdi Asilzade etrafı seyretmek için merdivene çıkar, ama çok beceriksizce, nuhtemelen ilk kez merdivene ıkıyordur. Yukarıdan dürbünüyle manzaraya bakar. Rse ile Grge onun karşısında mutlu halkı oynarlar. Asilzade köylüleriyle iyi ilişkisini seyirci salonunda oturan misafirleri için bir gösteri gibi sunar.

25 Haziran 1976

Akşam. Köylüler'deki rolümü oynadım. Kantinde kadın oyuncularından biri: "Oyundan sonra Kırmızı Salon'da Heiner Müller ile bir münazara var," dedi. Seyircilerden biri Heiner Müller'e soruyor: "Bu oyunda umut nerede?" Heiner Müller umudu, hamile Niet'in kocasının peşinden Batı'ya gitmeyip köyde kalmasında, özgürleşmesinde ve kolektifleştirmeye katkıda bulunmak istemesinde görüyor. Hıncahınc dolu salondaki seyirciler, Beutler figürünün faşizmde faşist, komünizmde komünist olarak her dönemde yükseldiğine ve bu gün bile DDR'de varlığını sürdürdüğüne dikkat çekiyorlar. Genç bir seyirci DDR'deki Stalinist baskıdan söz etti; Heiner Müller, Goethe okumak gerektiğinden. Oyunda betimlenen DDR'nin gelişimi, diyor Müller, uzun bir süreçti. Tüm gündelik çelişkilere rağmen insanlar burada yaklaşık üç yıldan beri biraz daha fazla uyuyabiliyorlardı. Bir oyuncu DDR'de insanların izolasyonundan yakındı. Bir kadın oyuncu intihar etmek isteyen bir askeri anlattı, çünkü anne babası ayrılmış, ne annesi ne de babası çocuğu yanına almak istemişti. "Bunda devletin suu ne?" dedi bir oyuncu.

Salon yavaş yavaş boşaldı, masaların üzerinde boş şişeler, bardaklar duruyordu, bar kapandı, loş salonda altı ya da yedi kişi kaldı kala kala. Fritz Marquardt, Heiner Müller ve birkaç kişi. Bazıları adamakıllı sarhoştu, yanlış devirde alan

bir plak gibi konuşuyorlardı. Ben bile ilk kez sert içkiyle birayı beraber içmiştim. Müller şehri ve insanları nasıl bulduğumu sordu. "Asla ilk izlenimlerini unutma, asla," dedi. Sabah olmuştu, kuşlar cıvıldıyordu. Şunu anlattım: "Çocukken küçük bir kedim vardı. Kızııştığında bahçede onu çağıran tekiirlere salmadım onu. Bağırды, kendini yerden yere attı, bir sola bir sağa. Kedinin benimle birlikte olmasını istiyordum, kaçmasın diye pencereleri kapattım. Babaannem dedi ki, 'Bırak çıksın, günün birinde sen de erkekler için delireceksin aynı onun gibi.'"

Herkes güldü. "Büyükanneler hep haklıdır," dedi Heiner Müller.

Prova "Vatandaş General" 28. 6. 1976

Görge ve Röse eğilip selam verirler Asilzadeye, o da Röse'nin başını okşar. Röse'nin babası Mårten uyanır, yataktan kalkıp işer. Asilzade, Röse ve Görge çış sesini duyarlar, Röse ve Görge utanırlar. Mårten bağırır: "Röse! Röse! Nerde kaldı benim kahvaltım?" Röse içeri girer, kapıyı kapatır, bir süpürgeyle pencerenin önündeki sandıklara vurur. Aydınlık bir sabah ışığı içeri düşer. Röse babasına Asilzadeden söz eder. Mår-

ten: “Ya benim kahvem?” R se kahve ibriğini getirir. M rten: “Ya süt?” R se ocağı gider, kep eyi alır, dolaba koşar, dolabı anahtarla açar, testiden süt doldurur, dolabı gene kilitler, sütü tencereye boşaltır, tencereyi ateşin üzerine koyar. M rten meraklı gözlerle R se’yi izler, kızının kendisine hizmet etmesinden zevk duyuyordur. R se aynı zamanda kocası için çorba pişiriyordur. Güler ve babasına G rge ile birlikte tarlada çalışacağını söyler. Bunu söylerken tadını çıkara çıkara kep eyi yalıyordu.

Provadan sonra kantinde oturdum, notlarıma ve  izimlerime baktım, Almanca hatalarımı düzelttim. Matthias Langhoff: “Ne çalışıyorsun?” diye sordu, yanıma oturdu, notlarıma ve  izimlerime baktı. “Brecht senin gibi bir asistanı olsun diye neler vermezdi. Idareyle konuşacağım, seninle resmen bir i  sözleşmesi imzalamaları gerekiyor.” Kalbim k t k t attı. Jimnastik salonuna gittim, bir saat antrenman yaptım. “Brecht senin gibi bir asistanı olsun diye neler vermezdi.”

Akşam *Studio Kamera* sinemasında Satyajit Ray’in Apu üçlemesinin ikinci bölümünü seyrettim.

30 Haziran 1976

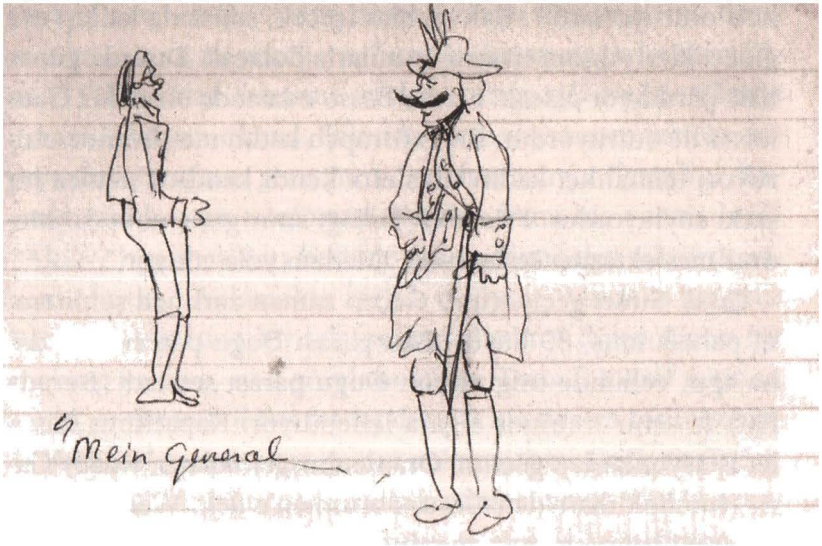
R se’yi oynayan Heide provadan sonra beni evine davet etti. Şarap ve  ikolata. Altı yaşındaki oğlu çok heyecanlanmıştı. “ ok çok uzak bir ülkeden geliyor,” dedi Heide oğluna. “Babam her gün şehir treniyle çok uzaklara gidiyor.” Bir dünya atlası a tık, Türkiye’nin nerede olduğunu gösterdik k   ge. Eve dönerken yolda bir genç piposunu yakmak için benden ateş istedi. Piposunu ağızından aldım, bir kaç nefes çektim. “Nereden geliyorsunuz?” diye sordu gülerek. “Türkiye’den.” “Beni de Türkiye’ye götürün.”

1 Temmuz 1976

Öbürsü gün DDR vizemin süresi bitiyor. Sonra artık burada oturamam, Batı Berlin'e dönmek zorundayım. Tiyatro tatile girinceye dek provalar için her gün Doğu Berlin'e giriş ve çıkış yapmalıyım. Ayrıca birkaç gün önce Katrin: "Mio marito mi ama. Kocam beni seviyor," dedi bana. Katrin'in kocası tekrar buraya taşınacak, böylece yeni vize alsam bile yaz için verilen aradan sonra artık burada oturamam,. Tiyatro idaresi bu zaman zarfında benim için bir oda bulacaklarına dair söz verdi, *Uluslararası Tiyatro Enstitüsü*'nden zayıf bir adam bana söz verdi: "1 eylülünden itibaren üç aylık vizenizi Friedrich Sokağı'ndaki sınır geçiş noktasından alabilirsiniz."

2 Temmuz 1976

İlk tablo bugün farklı bir şekilde prova ediliyor. Büyük köy odası. Karanlık. Süt güğümlerinin takırtısı dışarıdan duyulur. Çiftçi Mårten uyuyordur. Sadece onun yüzüne güneş ışıkları vuruyordur. Göрге gelir, Rõse'ye seslenir. Rõse'ye daha yapacağı işleri anlatır. Sesli konuşur, ama sadece gündelik işlerden bahseder. Rõse kapının arkasından yanıtlar. Öpüşürken Rõse Asilzadeyi pencereden görür. Asilzade atın üzerindedir. At kafasını pencereden içeri sokar. Mårten şimdi uyanır ve kızına seslenir. Kıskanç biridir, yalnız ve yaşlıdır, karısı yoktur, bir çocuk gibi dikkat ister. Kahvesi masada duruyordur, ama bir kez daha kahvem nerede kaldı diye sorar. Onunla konuşan, ona dedikokular anlatan tek kişi yoksul köy berberi Schnaps'tır, boğaz tokluğuna çalışan bir emekçi. 1793'te Fransız Devrimi Almanya'da etkisini gösterir. Almanya soylular için monarşist bir adadır. Çok gezip tozan Schnaps şehirde bir Fransız'a rastlar ve ondan devrimi duyar. Neden yeni öğrendiği devrim öğretisiyle ihtiyar Mårten'in kafasına ekşir? Schnaps berber çuvalından Jakoben ceketini çıkarır ve üzerine geçirir. Ceket dardır. Sonra Schnaps Mårten'e sorar: "Bu özgür-

lüğün üniformasıdır. Sizin de böyle bir üniformanız olsun istemez misiniz?" Fransız'dan bahsederken onu taklit etmeye başlar. O devrimciyi oynarken Märten de onu, yani Schnaps'ı oynamalıdır, bunun için Schnaps kûlahını Märten'in kafasına koyar: "Bütûn insanlar eşittir."

Provanadan sonra eve gittim, bavulumu topladım, odayı temizledim. Kalbim güm güm atıyor. Friedrich Sokağı'ndaki sınır geçiş noktasına taksiyle gitmek istiyorum, ama gel gör ki taksinin telefonu sürekli meşgul. Katrin'e anahtarı geri veriyorum. "Adieu, Katrin, mille grazie." "Angelo. Ciao." Katrin ağlıyor. Kavakların altından geçerek hıncahınç insanlarla dolu Doğu Garı'na yürüyorum. Friedrich Sokağı'na giden tren şehirden geçiyordu. Hıçkırıyorum, bütün meydanlara bakıyorum, kafam allak bullak, sanki Doğu Berlin'i son kez görüyormuşum gibi. Volksbühne, tiyatrom benim. Kantinde şimdi mutlaka Winnie Glatzeder, Heide Kipp, Berko Acker, Fritz Marquardt, Hasso von Lenski, Matthias Lang-

hoff oturuyorlardır. Kahve, bira içecek; sonra da kalkıp eve gidecekler. Akşam tiyatro insanlarla dolacak. Dışarda güneş hâlâ parıldıyor olacak. Benno Besso odasında bir paket Gauloises ile oturuyordur. Bir gardropçu kadın merdivende oturuyor, temizlikçi kadın tuvalette kendi kendine usulca bir şarkı söylüyordur. Friedrich Sokağı sınır geçiş noktası. Memur meslektaşına sesleniyor: “Madam yola çıkıyor.”

Çıkış. Sınırı geçiyorum. Geçen zaman zarfında şehir treni pahalalmış, 80 kuruş. Batı parası Doğu parasından daha ağır, cebimde tıngırdıyor. Doğu parası sessizdi. Burada Batı’da şehir treninde sigara içilebiliyor. Kapatılmış hayalet istasyonlardan geçtim, Oranienburger Sokağı, Kuzey Garı, Humboldthain’den Gesundbrunnen’e dek. Wedding. Şehir treni istasyonunun merdivenleri. Çiçekçi dükkânı, telefon kulübeleri, hepsi yerli yerinde. Evin duvarında hâlâ o Türkçe yazı duruyor: “Faşizme ölüm.” Ortak evime giden yol yemyeşil, ağaçlar güneşte yüzüyorlar. Bir motosiklet sürücüsü kasten önümde keskin bir frenle durdu, bağırdım, köşedeki karanlık meyhaneden bir adam seslendi: “Gelse-ne.” Kerhanemizin perdeleri kapalıydı. Merdivenler. Gene ortak evimdeyim. Peter bana sarılıyor, kız arkadaşı Corinna onun odasından bakıyor. El sallıyoruz birbirimize. Janoš da bana sarılıyor, sonra tekrar yatağa uzanıyor. Tıraşsız. Yorgun. Sandalyesine oturuyorum, daktilosunun klavyesi üzerinde duran bir parça çikolatayı yiyorum. Oda darmadağın, rengârenk, her yer elbise, İstanbul’a bir telefon yazdırıyorum hemen. Kocamla konuşmak istiyorum. “Bağlantıyı ne zaman istiyorsunuz?” diye soruyor santraldeki kadın. “Gece yarısı.”

Janoş, Peter ve ben bir salata hazırlıyoruz. Masada bren-di duruyor. DDR’dan kaçan ve sürekli gizli istihbarat servisi tarafından telefonla aranan Manfred odasından çıkıyor, benim için sakladığı bir dergiyi bana hediye ediyor. “Brecht’in

şiiirleri var,” dedi. “Uzun zaman Doğu Berlin’de tek başınaydın. Şimdi üç erkek var burada, fırsatı değerlendirmelisin.” Gülüyoruz. Susanne telefonla arıyor. Gene bir adamla yatmış, orgazm olmuş. Salonda tenis masasının yanına yapıyorum yatağımı, gece yarısı, telefon çalıyor. İstanbul. Boşandığım kocam telefonda. “Neden bana hiç yazmadın?” “Altı ay boyunca Batı Berlin’e gidemedim, aksi takdirde vizem ölürdü.” Anlamakta zorluk çekiyor. “Mutlaka bir gece Batı’ya geçip bana bir telefon açabilirdin,” diyor. Uzun bir mektup yazmış, ama göndermemiş. “Bana fotoğraf gönder, senin ve işinin bol bol fotoğrafını.” Ona tiyatro topluluğuyla Weimar’e yaptığımız geziyi anlatıyorum. Gece sıcak. Salonda sesli bir çalar saat tik tak ediyor, arada sırada arkadaşlarımdan biri gelip uzun uzun telefonda konuşuyor. Yarı karanlıkta eğik kafalar görüyorum, aşk telefonları, kıskançlık telefonları. Eşyalar salonda karmakarışık duruyor, yarı karanlıkta sanki havada süzülüyorlarmış gibi görünüyor. Zaman, o gün kocamla beraber olduğum rüzgâr sesi mi aldı götürdü.

Uykuya dalmadan önce yarın ilk iş rüyamda ne gördüğümü hatırlamak istiyorum diye düşündüm. “İlk defa bir odada uyursan gerçeği görürsün rüyada,” derler Türkiye’de.

3 Temmuz 1976

Rüya: Volksbühne’de prova. Hangi oyun, bilmiyorum. Uzun bir koridordayım, yarı karanlık. Ansızın köşede yeşil, büyük bir yılanın doğrulduğunu görüyorum. “Sen kimsin?” O anda yılan bir ahtapota dönüşüyor, bir insan kadar büyük, beni gözlüyor. Koşuyorum, arkamdan geliyor. Ahtapotun bir kolu odaya uzanıyor. Bağırmiyorum. Bunun yerine ona sevgi sözcükleri söylüyorum. “Çok güzelsin. Beni korkutmuyorsun, güzel ahtapot.” Şimdi ahtapot artık kapıya bastırmıyor, tam aksine kolunu uzatıyor, sanki bana elini vermek is-

termiş gibi. Onu okşuyorum, Ahtapot mutlu ve ortadan kayboluyor. Koridorda Heiner Müller'e dönüşüyor.

Sabah Manfred, Barbara, Inga, Peter ve kız arkadaşı Corina ile birlikte kahvaltı sofrasıdaydım. Tost makinesi sürekli ekmek dilimi fırlatıyordu. "Janoş nerede?" diye sordum. "Odasında ağlıyor, kız arkadaşı birkaç gündür aramıyor." Yanına gittim, bir gezintiye çıkmaya onu ikna ettim. Aşağıda sokakta Türk aileleri "Faşizme ölüm" yazısının altında Türkiye yolculuğu için arabalarını yüklüyorlardı. Kadınların üzerinde yeşil, pembe, eflatun renkli elbiseler vardı. Bir çimenlikte bir Türk ailesi bir ağacın altına oturmuş piknik yapıyordu. Janoš onların yamacına oturdu, sanki onlardan sıcaklık istermiş gibi. Doğu Berlin'deki tiyatro yolunu gözümün önünde canlandırmaya çalıştım, beceremedim. Bu akşam ortak evde bir parti var. Üç ayaklı küvetin içinde buz parçalarının arasında yüzlerce bira şişesi yatıyordu.

Saat 22:00'ye doğru elli kişi geldi, kadınlar kadınlarla dans ediyordu, bu sırada benim dar elbisem yırtıldı. Birisi dans edenlerin tam ortasında oturmuş kitap okuyordu. Janoš yatağına uzanmıştı. Onun yanına uzandım, duvarlar müzikten zangırdıyordu. Yorgundum. Doğu, Batı, elli kişiyle parti, boşandığım kocamla telefon, birçok görüntü başımı döndürüyordu. İstanbul, Berlin, Berlin. Elimi Janoš'un kalbine koydum. Güm güm atıyordu. "Anne, neredesin, anne?"

5 Temmuz Pazartesi

Sabah saat altıya doğru gene hayalet istasyonlardan geçerek Batı'dan Doğu Berlin'e gittim: Batı parası Doğu parasına karşı. Doğu Berlin sokaklarında bir yeşil elma yedim. Saat dokuzda Doğu Berlin'deydim. Sevinçten kapıcıyla yüksek sesle konuştum.

Prova

Yaşlı köylü Mårten Schnaps'ın Jakobenlere ilişkin öyküsünden ürker. Usulca köşeye sokulur, büyük bir ara. Schnaps Jakoben külâhı takmıştır ve bir Fransız aksanıyla konuşur: "Bunun için sizi tam yetkili kılıyorum ve sizi... Vatandaş General ilan ediyorum." Bu esnada Mårten'i bir at gibi tutar. Jakoben üniforması Mårten'i ikna etmez. Kapıyı açar, Schnaps'tan gitmesini ister. Schnaps'ın yanında takma bir bıyık vardır, daha fazla otorite kazanmak için bu takma bıyığı yapıştırmaya çalışır. Bu bıyıkla Schnaps, Mårten'i adama-kıllı hipnotize eder. Mårten şimdi hazır ol vaziyetindedir. "Ne var Vatandaş?" der Schnaps. "Ben sadece bir köylüyüm," der Mårten. "Biz hepimiz vatandaşız," der Schnaps ve odanın içinde Napolyon gibi bir aşağı bir yukarı uygun' adım yürür. Mårten de onunla birlikte yürür. Generalin peşinden gitmek gerekiyordur. Mårten'in damadı Göрге'nin adım sesleri duyulur: "Sayın General! Generalim – Göрге dağ gibi üzerimize geliyor." Schnaps Mårten'in yatağına saklanır. Mårten damadından korkar ve ortalığı toplamaya çalışır. Sandalyeyi ocağın üzerine, kovayı masanın üzerine koyar. Schnaps bağırır: "Sakla beni!"

Prova'dan sonra gene Batı Berlin'e gittim.

7 Temmuz 1976

Bugün erken bir ıhlamur ağacının altında durdum. RAF'tan* dört kadın Moabit'teki hapishaneden kaçtılar. Ortak evden arkadaşlarım polisin onları burada da aramalarından korkuyorlardı, turist vizemden dolayı korktum. Şehir treniyle sınır geçiş noktasına gittiğimde Batı Berlin polisleri girdiler içeri ve kadınların yüzlerine dikkatlice baktılar. Bir Batı Berlinli işçi sigara içiyordu, bana doğru gülümsedi. Bir Türk esnedi. Polisler mecburen sınırdan önce vagonlardan çıktılar.

(*) Rote Armee Fraktion: Kızıl Ordu Fraksiyonu – e.n.

Yağmur yağıyordu. Alex'te ıslanmış çocuklar duruyordu, limonata satmak için.

RAF'lı kadınlar geceleyin gardiyanları kütüphaneye kilitlemişler, anahtarlarını da toplamışlardı. Sonra birbirine bağladıkları çarşaflara tutunarak arkadaki hapishaneye tırmanmış ve kaçmışlardı. Bir çizgi romandaki gibi.

9 Temmuz 1976

Bugün prova eğlenceliydi. Vatandaş General Schnaps, Don Kişot gibi kılıcıyla sütun kilitli olduğu dolaba saldırdı ve dolabı kurtardı.

Provadan sonra Batı Berlin'e geri döndüm. Janoš hâlâ üzgündü. Kız arkadaşı aramıyor. Batı'ya yiyecek sokmak yasak olduğu halde Doğu Berlin'de üç sazan balığı satın almıştım. Sınır polisi balıkları gördü, ama hiçbir soru yöneltmedi. Janoš ve diğerleriyle Brecht'in kendi sesinden bir plak dinledik. Terledik, çatı katı çok sıcaktı. Herkes ortalıkta çıplak dolaşıyordu ve dam bahçesinde duş yapıyordu. Barbara: "Aynasızlar gelirse üstümüze bir şey giymeyelim." Bugünkü gibi sıcak bir günde İstanbul'da bir arkadaşım toprağa verilmişti, bir oyuncu. Tabutu cami avlusundaki musalla taşının üzerinde duruyordu. Uzun bir tabut. Uzun bir adamdı. Karısı iki arkadaşına yaslanıyordu. Hoca, arkadaşlar ve polisler, herkes oradaydı. Ağaçsız bir mezarlığa gömdük onu. Mezar kazıcıları onu tabuttan alıp kefeniyle mezara koydular. Alnı kanlı bir bezle sarılıydı. Ağızlarımız kurumuştur. Kimse konuşmuyordu. Mezarda kıpırdayan solucanlar gördüm.

16 Temmuz 1976

Tiyatro tatile girmeden önceki son prova. Sınır geçiş noktasında işlemlerimi sazan balıklarına göz yuman polis yaptı. Pasaportumu eline aldığı anda evli olup olmadığını sor-

du. “Hayır, boşandım.” Galiba beni güzel buluyor. Langhoff provadan önce kantinde beni gördüğünde güldü: “Dört kadını senin yedi odalı ortak evde mi saklıyorsun?”

Prova

Hâlâ Jakoben üniforması içindeki Mårten, Schnaps'ı ahırda saklar. Göрге kalın bir değnekle gelir, Schnaps'ı dövme için. Rôse şimdi tamamen darmadağın olan odaya onun peşinden girer. Sandalye ocağın üzerinde, tencere yerededir, yatak çarşaflarının yerinde yeller esiyordur, bunun yerine bir kılıç ve özgürlük külahı. Gördüğü her parçada “Amanın,” der Rôse. Mårten teslim bayrağını çeker ve Schnaps'ın nerede saklandığını ele verir. Göрге köy yargıcına koşturur. Ateş çanları, alarm, yağmur yağmaya başlar. Yargıç, iki polis, ve köylüler eve gelirler. Yargıç doğuştan bir hakikat kaşifi değildir, sadece yargıcı oynamak için yanıp tutuşuyordur. Yargıç: “Kim ateş diye bağır-

dı?” *Köylüler Schnaps’ı ararlar.* Langhoff bu an için bir Jakob ben kûlahıyla ahırdan sahneye koşan ve kabaran bir hindi kullanmıştı. Ama hindi sahnede durdu, kafasında kûlahıyla yerinden kıpırdamadı. Sahibi onu kızdırmalıydı, ama beceremedi. “Türkçe bir şarkı biliyorum, bununla çocukken hindileri kızdırırdık, hindi bir keresinde öfkeden babaannemim sırtına sıçramıştı!” dedim. Ellerimi şaplatıp şarkı söylemeye ve kalçalarımı sallamaya başladığımda hindinin sahibi ağzı açık beni seyretti. Hindi yerinden kıpırdamadı. “Türkçe anlamıyor,” dedim. Herkes güldü.

Schnaps bulunur ve yargıcın karşısına çıkarılır. Asilzade atıyla oradan geçiyordur, kalabalığı görünce sorar: “Çocuklar, ne oluyor?” Yargıç Schnaps’ın Jakob ben kûlahını düzgün bir şekilde başına geçirir, kılıcını beline takar, üniformalarının düğmelerini ilikler, ki Schnaps Asilzade karşısında gerçek bir Jakob ben gibi görünsün ve suçu ispat edilebilsin. Zavallı berber, Günter Junghans oynuyor onu. Asilzade halkı aydınlatır. Henry Hübchen bir köylüyü oynuyordu, ben de bir köylü kadını. Açık kapının yakınında duruyorduk, arkada sahne, gökyüzünden yağmur yağıyordu.

Yarından itibaren tiyatro tatilde. Volksbühne’yi bir ay boyunca göremeyeceğim.

Batı Berlin’e gittim. Ortak eve giderken sarhoş bir adam bir ağaca işiyordu. Bir başka adam köpeğiyle yanından geçerken sarhoşu arkadan itti. Düşerken çışı her yöne sıçradı.

17 Temmuz 1976

Cumartesi, Batı Berlin. Bütün ortak ev ahalisi Wannsee’de. Bulutlar telaşlı. Aşırı sıcak, kar taneleri gibi düşüyor göle. Cehennem sıcaklığı yağıyor gökten. Bir yelkenliye binip geceye kadar gölde kaldık. Yağmur yağacak. Ansızın dümen kontrolden çıkıyor, yelkenli devriliyor. Hepimiz denize düşüyoruz, tam o anda yağmur yağmaya başlıyor. Okuduğumuz ki-

taplar da suda yüzüyor. Aşağıdan su, yukardan su. Birdenbire Barbara'nın yanında yüzen Manfred bağıyor: "Kalbim." Islak elbiselerle arabalara bindik, onu hastaneye götürdük. Kalp krizi. Hastanede kalması gerekiyordu. Daha sonra mut-fak masasında oturduk. Şakır şakır yağan yağmur pencere-ye vuruyordu. Manfred gizli istihbarattan kurtulmak için New York'a gitmek istediğini söylemişti sık sık. Hiçbirimiz bunun hangi gizli istihbarat servisi olduğunu bilmiyorduk. Manfred ile yatan Barbara bu gece sert içkiyle sarhoş olduk. Dam bahçesine çıktım, yağmurla yıkandım, uzaklardaki Do-ğu Berlin televizyon kulesine baktım. İstanbul'da saçları-nı hep yağmurla yıkayan bir kadın komşumuz vardı. Balko-nundan bize doğru bağırdı: "Siz de saçlarınızı yağmurla yı-kayın, iyi gelir size." Babaannem ve ben kafalarımızı pence-reden yağmura uzatırdık. Kimileyin, dolunayda yağmur ya-ğınca, sokakta ayakkabılarımızı çıkarır, diğer çocuklarla bir-likte su birikintilerinde şap şup oynar, döne döne şarkı söy-lerdik. Kara bulutlar gökyüzündeki uçaklar gibi çabucak ge-çerdi üzerimizden. Çamur ve kir ince bacaklarımıza yapışır-dı, bataklıkta leylekler gibi görünürdük. Sonra yıkanıp ya-tağa uzandığımızda hâlâ gök gürültülerini duyardık. Şimşek çaktığında kısa bir an babaannemi görürdüm.

19 Temmuz 1976

Wedding. Binada yan tarafta Berlinli eski bir komünist otu-ruyor, Alfred. Ona Don Alfredo dememizi istiyor. Ama çok Korn* içtiği için ona Korn Alfredo diyoruz.

Bu sabah erkenden bizim eve damladı, polisin onun evi-ne gelip dört RAF'lı kadını aradığını anlattı. Polislere şöyle demişti: "Bende kalan son kadın, benim kendi kadınımdı ve bu tam on sekiz yıl önceydi." Kahvaltıdan sonra bulaşıkla-rı yıkamak istedim, ama Korn Alfredo: "Bırak ben yaparım.

(*) Sert bir içki – ç.n.

Lenin ne demiş: Öğrenin, öğrenmelisiniz.” Tabakları ve fincanları yıkarken Enternasyonel’i söylüyordu.

Doğu Berlin’e gitmeyi daha doğru buldum. Orada bir süre Unter den Linden Caddesi’nde dolandım, resmi geçit yürüyüşüyle rap rap yürüyen askerlere baktım. Oradan Brecht, Hegel ve Wolfgang Langhoff’un yattığı Dorotheen Şehir Mezarlığı’na gittim. Güzel bir mezarlık, küçük, kuşlar cıvıltıyor. Brecht’in mezarının yanına oturdum, mezartaşının arkasında bir puro duruyordu. Dünkü yağmurda ıslanmıştı. Brecht’in mezarının yanında karısı Helene Weigel’in mezarı vardı. Volksbühne kantininde bir oyuncu Brecht’in öldüğünde birçok sevgilisi olduğunu söyledi. Karısı bunu biliyordu, Brecht öldüğünde, Helene Weigel Batı Berlin’den yedi çift zarf siyah çorap getirtti, herbir çifti bir zarfın içine koyup Brecht’in her sevgilisine bir çift çorap gönderdi şu notla beraber: “Kaltaklar, cenazeye edepli bir kıyafetle gelesiniz diye.”

Doğu Berlin’de çok az küçük dükkân var, örneğin çok az fırın. Ekmek almayı unuttun mu işin yoksa yirmi dakika yürü dur. Alışveriş torbasını unuttun mu yeni birisini satın alman gerekiyor, çünkü poşet yok. İstanbul’da her balkondan sebze satan adama bağırabilirsin: “Osman kardeş, sepeti aşağı salıyorum, para içinde, bir kilo fasulye, bir kilo da patlıcan.” Bu dükkânlar olmadığı için insanları hep dosdoğru yürürken görüyorsun. Öyle zikzak hareketler yok.

Friedrich Sokağı İstasyonu’nda bir büfe var. Pencerelerinde küçük Rus moda dergileri asılı. Kapaklardaki modeller Rus. Nedendir bilmem, benim üzerimde porno dergisi etkisi yaratıyorlar. Altı ay Doğu Berlin’de oturdum ve çalıştım, ilkin şimdi sokakların farkına varıyorum. Sanki altı ay boyunca aynı oyunda oynamışım da şimdi oyun bitince boş sahneye bakarmışım gibi.

Gene sazan balığı aldım, Batı Berlin’e gittim. Sokaklarda her yerde devriye arabaları kol geziyordu. Polisin ortak eve geldi-

ğini öğrendim. Geldiklerinde Inga ve Susanne üç ayaklı küvetin içindeydiler. Polisler kısa bir süre onları süzdüler: “Bunlar değil,” dediler ve gittiler. Manfred’in durumu iyiye gidiyor, ama hâlâ hastanede. Bugün öğlen herkes onun yanındaydı.

Gece Spandau’ya bir göle gittik. Su kenarında olmak güzeldi. Yalnızca bizim altı kafamız su üzerinde. Peter’in kız arkadaşı Corinna orada suyun içinde ilk kez konuştu benimle: “Çok güzel bir kadınsın.” Daha sonra Wedding’deki bir meyhaneye gittik. Bira ısmarlamak için tezgâha gittim, üç sarhoş adam beni bakışlarıyla soydu. Daha sonra koro halinde: “Hadi gaz odasına,” dediler. Dil çıkardım onlara, Inga onların üzerine atılmak istedi.

Sabah uyandığımda dört büyük köpek yüzümü yalıyordu. Köpekler Inga’nın Berlin’deki Weissbecker Yurdu’nda ilgilendiği evsiz barksız gençlerindi. Onlardan oluşan bir grup mutfakta Inga’yla oturmuş nasıl birlikte yaşanması gerektiğini ve nasıl üretken olunabileceğini tartışıyordu. Meslekten men edilmiş bir kadın öğretmen bütün Weissbecker Yurdu’nu gençlerin başını sokabilecekleri bir okula dönüştürmeyi amaçlıyor. Herkesin meslek eğitimi görebileceği bir marangozhane buldu.

Masada oturmuş bir kez daha *Vatandaş General*’in provalarını çiziyordum, kızlardan biri odaya girdiğinde. Ona oyunu anlattım: “İşte bu köylü Mårten, işte bu onun kızı Röse.” Kız sordu: “Röse’nin annesi yok mu?”

Daha sonra hep beraber dam bahçesinde oturuyorduk günebakanların yanında. Çocukken ağbimle günebakan tarlalarında koşardık. Tarladan çıktığımızda ilkin bacaklarımızın yılanlarla sarılı olup olmadığına bakardık. Babaannemiz: “Yılanlarla tatlı dille konuşun, o zaman bir şey yapmazlar,” derdi.

Akşam bütün çocuklarla beraber bir film seyrettik. Bir Güney Amerikan köyünde bir köy papazı bir eneğin önüne Coca-Cola dolu bir kova koyuyor, ama eşek kolayı içmiyor. Bū-

tün köy çocukları papazın etrafını sarıp eşeğin kolayı sevme-
mesine katıla katıla gülüyorlar. Papaz kameraya bu köyde-
ki çocukların Coca-Cola bağımlısı yapıldığını ve bu neden-
le eşek örneğini düşündüğünü söyledi. Filmden sonra ev-
siz barksız çocuklardan biri köpeğine kola verdi. Köpek içti.

9 Ağustos 1976

Günlerdir ortak evde hiç kimse yok. Sadece Korn Alfredo
arada sırada uğruyor. Geceleyin korkuyorum. Evin kapısını
kilitliyorum, bazen bütün ışıkları açık bırakıyorum. Öyle bir
sıcak ki burası. Bugün birini öpmek istiyorum, morarınca-
ya dek. Bu arada boşandığım kocam bana mektup gönderdi.
İstanbul'da nefes alamıyormuş. İnsanlar bilinçlerini kapının
önüne koyup evde dar kafalı bir yaşam sürdürüyorlardı. Kafe-
lerde gene başka ağızdan konuşuyorlardı. "Buraya gelemez
misin?" diye yazıyordu. Mektubunun sonunda bir kadından
bahsediyordu. Yetenekliymiş, ama diyalektik düşünceyi be-
cermiyormuş, onunla mektuplaşamaz mıymışım?

Josefe bunu anlattım, güldü: "Bir sultan gibi, bir ka-
dın diğerini onun için eğitmeli. Tut ki bu mektup arkeo-
lojik bir keşif, günün birinde bir müzeye hediye edersin.
Shakespeare'in sonelerini oku, Hegel oku, François Villon
oku, Mozart dinle." Korn Alfredo bana bir *Spiegel* getirdi.
Dört RAF'lı kadından biri gene tutuklanmış, polis arama-
ya devam ediyor, her yerde kadınların yüzlerini kontrol edi-
yorlar. Gece tek başına veya iki kişi eve dönen kadınlar an-
sızın polislerin üzerine geldiğini görüyorlar. Bu gece merdi-
venlerde sesler duydum.

Demir renkli hasret kuyruklu

Alev alev kollarla sevgiyi arayan...

*Tuhaf yıldızlar dünyaya bakıyorlar gözlerini kırpmadan**

(*) Schüler, a.g.e., s. 57.

Oyalanmak için Kreuzberg'deki Türk çocukların kaldığı gençlik yurduna gittim; müdüre, çocuklarla birlikte bir tiyatro oyunu geliştirebilir miyim diye sordum. Çocuklardan biri: "Ben bir oyun yazdım. Adı: 'İş aramak iş oldu,'" dedi. Bu oyunda işsizler bir meyhanede oturup bira içiyorlar. Bir sahnede işsizlerden biri tuvalete gidiyor ve çiş ederken durumu hakkında kendi kendine konuşuyor. Bir başkası kollarıyla klozeti temsil etti. Kafasını tuvalet kağıdıyla sardık. Gençler gülmekten altlarına ettiler, bir keltoş dedi ki: "Ben tuvalet aynasıyım." Yurdun müdürü sol bir Türk partisindendi, bu sahneyi kesmek istiyordu. "Bu işçi sınıfı için fazla laubali," diye açıkladı. Bana da dedi ki: "Sizi partiye şikâyet edeceğim." İlk gösteriden önce partisinin iki yöneticisi provaya geldi ve sahneye çok güldüler. O zaman müdür benden özür diledi ve beni yemeğe davet etti. "Çok sinirliydim, çünkü karım beni terk etti."

2 Eylül 1976

Yarın Doğu Berlin'e gideceğim. İş gene başlıyor. Korn Alfredo bana eski ve yeni gazeteleri getirdi.

JIMMY CARTER: "BEN EŞİMİ ÇOK ALDATTIM, AMA KALBEN."

DDR'LI BİR ARAŞTIRMACI KENDİNİ TRENİN ÖNÜNE ATTI. DR. K. SCHMELZER. KOMÜNİSTLERİN ANTI-KİLİSE KAMPANYASINA PROTESTO AMAÇLI İNTİHAR.

PRENSES MARGRET TEKRAR EVLENMEK İSTİYOR.

MİG-PILOT. KREMLİN'DE ALARM. BREJNEV KİYAMETİ KOPARIYOR. KAÇIRILAN MİG BÜYÜTEÇ ALTINDA. SOVYET YÜZBAŞI VİKTOR İVANOVIÇ BELENKO EN HIZLI VE EN GİZLİ SOVYET JET

3 Eylül 1976

Bugün Friedrich Sokağı istasyonundaki sınır geçiş noktasında üç aylık yeni bir vize aldım. Sınır polisi meslektaşına şöyle dedi: “Madam tekrar giriş yapıyor.” Tiyatronun önündeki banklar henüz boştu. Arabalar pis kokuyordu. Batı Berlin gene bin yıl arkamda kaldı. Çizimlerde cebimde duran iş arkadaşlarımı tiyatroya girerken gördüm: Junghans, Hermann, Heide, Glatzeder.

İdare her şeyi denedi, ama bana hâlâ bir oda bulamadı. Kim bilir belki gene tiyatronun saunasında gizlice uyumak zorunda kalırım.

Vatandaş General’in sadece bir yatak, bir masa, bir sandalye, bir ocak ve bir dolaptan oluşan sahne dekorunu tekrar gördüğümde bütün kaygılarım silindi gitti. Ortak evdeki kaos düşünüm, tüm o yatakları, yorganları, çarşafı, masaları, kırık koltukları, havluları, elbiseleri, eski daktiloları, eski dergileri ve gazeteleri, bulaşığı. Ölülerin arasına geri dönmüştüm. Ölü Goethe’ye, Märten’e, Röse’ye, Görge’ye, bir testi süt yüzünden devrimcilik oynayan zavallı köy berberine, bir orman bekçisi gibi görünen ve halka akıl öğreten Asilzadeye. Tiyatroda ölüler dirilir. Seyirciler ölüleri seyretmek, dinlemek için gelirler, bu nedenle oyun başlamadan önce salondaki hava hummalıdır. Ölülerin sözlerini kaçırmak istemez insan. Dünyanın gelecek öykülerine karışmak için ölüler yaşamaya devam isterler.

Ne yazık ki bugün hindi işten kovuldu. Özgürlük külahıyla sahneye geldi ve gene yönetmenin istediği gibi kabarmadı. Bir oyuncu: “Fransız Devrimi’nin özgürlük külahından hindi bile korkuyor.”

Daha sonra köy berberi Schnaps’ın köylü Märten’i devrime

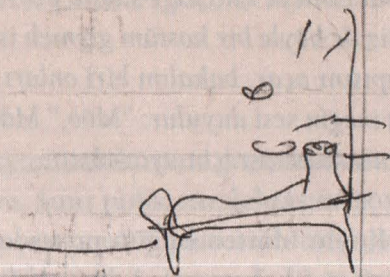
ikna etmeye çalıştığı sahne prova edildi. Schnaps ona sorar: “Siz de böyle bir kostüm giymek istemez misiniz?” Mårten ahır kapısını açar, bakalım biri onları dinliyor mu diye. Tam o anda ineğin sesi duyulur: “Möö,” Mårten tırsar. İneği onu devrimden sakınması için uyarmıştır.

Köylü Mårten bugün provada köşeye çış ederken aynısını yapan babaannemi düşündüm. İstanbul’da sıcak yaz gecelerinde ağaçlar altında bir bahçede büyük bir beyaz perdenin karşısında oturduğumuz bir yazlık sinemaya giderdik. Seyirciler sürekli kalkar, kabak çekirdeği ve limonata satın alırlardı, beyaz perdede Humphrey Bogart ve Ava Gardner boy gösterirdi. Eve giderken babaannem sokak çukurlarına işerdi. Çışını ederken bize sorardı: “Filmdeki o adam neden karısını almadan gitti öyle?” O zaman derdik ki: “Humphrey Bogart işe giden bir doktoru oynuyor, akşam gene karısı Ava’yla birlikte olacak.”

Langhoff bana kantinde bir evi işgal etmemi önerdi. Schönhauser Caddesi’nde bazı evlerin boş durduğunu duymuştu, benimle birlikte oraya gitti. Ama merdivenler kırılmıştı, dairelerde elektrik ve su yoktu. Gece gene gizlice sunada uyudum.

Pazartesi, 27 Eylül 1976

Vatandaş General’in provası. Schnaps. Korku, merak, haz, heyecan anlarının provasını yaptık, tıpkı filmlerde olduğu gibi, her şey kısa ve bitişik. Schnaps dolu süt testisinin durduğu dolabın üzerine yürüyor. Ama dolabın önünde özgürlük ve demokrasi üzerine yaptığı konuşma aslında geveze bir köy berberinin konuşması. Bugünkü konusu devrim. İstanbul’daki berber salonları da insanların ayna karşısında tıraş olurken siyaset, ahlak ve ekonomi üzerine düşüncelerini söyledikleri bir yerdir. Goethe İstanbul’da.

Dre Bauern kommen rein.

2 polizist macht den weg frei...

Vichten
kommt
Hut
Schutthend..

← läuft Herd
am Feuer
hat seinen Hut
zum trocknen,

Ekim 1976

Bir haftadan beri Uschi Karusseit ile Benno Besson'un evinde oturuyorum, su kenarında çok güzel bir ev. Köpenick. Şehir treninden inince suyu görüyorum ve Boğaziçi'ndeyim diye düşünüyorum. Balıklar sudan ha fırladı ha fırlayacak.

Besson'un yatağında uyuyorum. Kitapları raflarda değil, tam tersine yerde duruyor. Kitapların arasında dolanabiliyorsun, tıpkı bir Türk pazarındaki gibi, kâh bu kumaşa dokunarak kâh ötekine, hiçbir pazarcı kızmıyor. Mal ve el, etle tırnak gibidir. Besson şu anda Paris'te Shakespeare'in *Nasıl Hoşunuza Giderse* oyununu sahneye koyuyor. Birkaç gün içinde Benno Besson tekrar dönüyor, o zaman bana gene mecburen saunanın yolu görünecek. Ah ne güzel, hiç kimse bilmiyor, benim adım Rumpelstilzciik.*

Berlin grip. Her yerde grip var. Herkes hapsiriyor, oyuncular kendi figürlerini oynarken bile. Schnaps, Mårten, Asilzade hapsiriyorlar. Provalar arasında Volksbühne'nin önündeki çimenlikte dolandım, ay ışığı altında sonbahar yapraklarını pabucumla önüme sürdüm. Kabuksuz bir midyeyim ben. Küçük bir köpek geldi, pabuçlarımı kokladı.

25 Ekim 1976

*Vatandaş General'*de Görge'yi oynayan Hermann Beyer kantinde kadın oyuncu Gabi Gysi'yle birlikte oturuyor. Gabi el işaretiyle beni yanlarına çağırıyor. "Nerede yatacağını bilmiyorsan eğer, bana geliyorsun." Tıpkı bir çizgi film figürü gibi kaşla göz arasında Gabi Gysi'nin Prenzlauer Berg semtindeki evinde aldım soluğu. "Savaştan sonra buradaki eski burjuva dairelerini dağıttılar, şimdi burada işçiler ve entelektüeller oturuyor. DDR'de servet yok, orta sınıf yok, Doğu'da kira parası insanları sınıflara ayırmaz." Gabi oyunculuk yapıyor ve üniversitede felsefe okuyor. Gabi ve ko-

(*) Grimm Kardeşlerin bir masal figürü – ç.n.

cası ayrılır, ama üç odalı daireyi paylaşıyorlar mecburen. Gabi'nin kocası başka bir kadınla onun dairesinde yaşıyor, ama arada sırada gelip çamaşırlarını yıkıyor, gömleklerini ütülüyor. Onun odası kilitli. Geldi mi, odayı açıyor, kitaplıktan iki kitap alıyor, sayfalarını çeviriyor, tekrar yerine koyuyor, sonra mutfaktan sandalyesini alıp tekrar odasına götürüyor, kapısını gene kilitliyor. Burada uyumama sinirleniyor. Gabi o sırada mutfakta tabakları kuruluyor. "Neden sinirleniyorsun, bir sabah burada benimle kahvaltı eden bir adam da görebilirsin." "Bu asla söz konusu olamaz. Yeni bir ev bulana dek hiçbir adamla ilişkiye başlayamazsın." "Ya peki evi olmayan bir adamla tanışırsam, o zaman ne olacak?" – "Sen zaten sırf evsiz erkeklerle tanışıyorsun." "Ne demek burada evsiz erkekler, sen de kız arkadaşın için sadece evsiz bir erkeksin." Gabi'nin kocası sabah geldiğinde "Günaydın. Nasılsın?" demiştim. İki saat sonra onu ütü yaparken gördüm, gene sordum "Nasılsın?" "Neden bana iki kere soruyorsun nasılım diye?" O gidince Gabi'ye sordum: "Neden nasılsın diye iki kere sorduğum için kızdı bana?" Daha sonra Gabi: "Bir İtalyan sabah kalkar, aynaya bakar ve tıraş olurken İtalyan olduğuna sevinir, Bir Alman kalkar ve bozulur. Doğu Almanlar Batı Alman değiller diye bozulur, Batı Almanlar Amerikan değilim diye bozulur." Pikap da kocasının odasında kilitliydi, Ama Gabi ikinci bir oda anahtarı buldu, gizlice Janis Joplin dinledik. "Neden odasını kilitliyor," diye sordum. "Ayrıyız, eşyaların şimdi başka bir anlamı var, eşyalar onun diye düşünüyor. İnsanlar nelerin kendilerine ait olduğuna dair komik düşüncelere sahiptir." "Amerikalılar Türkiye'nin kendilerine ait olduğuna inanıyor," dedim. Bugün Gabi'nin kardeşi Gregor geldi, benden önce o burada kalmıştı, ben nöbeti devralmıştım. Gregor güldü. "Şimdi sen burada evsiz barksızlar yurdundasın ha! Gabi bütün üç ayaklı köpekleri topluyor." Gabi:

“Kardeşim oyuncu olacak adam, ben de avukat.” DDR’nin İtalya’daki elçisi olan baba Doğu Berlin’e geldi mi o da Gabi’nin evsiz barksızlar yurdunda kalıyordu.

30 Ekim 1976

Gabi’nin kocası benim evde kalmamı istemediğini açıkladı gene. Parmaklarımın ucunda dolanıyordum. Gabi: “Tüm ayağının üzerinde yürüyebilirsin. Şöyle yapıyoruz, istediğin kadar burada kalabilirsin. Bak fısıldıyorsun. Kahve istemek için bana sorduğunda fısıldamak zorunda değilsin. Hatta anlaşmasak bile ta ki bir evin oluncaya dek taşınmamalısın. Şimdi otur ve bana aileni anlat.” Ona kendisinin yüzünden Türkiye’den ayrıldığım kocamı anlattım. Gabi: “Eğer bir ülkeyi terk etme nedeni varsa, o da erkekler ve havadır.”

Salı, 9 Kasım 1976

Vatandaş General’in prömiyeri bu akşam. Dışarda gökyüzünde ay. Arada sırada bir kasım yaprağı dökülüyor ağaçtan. İki yaşlı adam bir bankta oturuyor. Ay onların yalnızlığını aydınlatıyor. Ben mutluyum. Bugün sahnede duracağım. Benim *Vatandaş General*’in prova çizimlerim tiyatrunun fuayesinde sergileniyor. Babaannem beni burada sahnede görse ne düşünürdü acaba? Dokuz yıl önce İstanbul’da ilk profesyonel rolümü oynamıştım, Peter Weiss’in *Jean Paul Marat*’ın *Takip Edilip Öldürülmesi* oyununda kadın baş rol Charlotte Corday’ı. Babaannem prömiyere geldi. Sonra: “Babaanne, nasıl beğendin mi?” diye sordum. “Evet, ama seni göremedim, neredeydin sen?” Prömiyere Batı’dan birçok insan geldi, prömiyer kutlaması Kırmızı Salon’da yapıldı. Tezgâhta Langhoff kolunu omuzuma attı, kendimi sahnedeymişim gibi hissettim.

10 Kasım 1976

Bugün Langhoff benimle birlikte yukarı tiyatro genel müdürünün odasına çıktı. Besson orada değildi. En sonunda benimle yönetmen asistanı olarak *Vatandaş General* için bir sözleşme imzalanmalıydı, oyun artık prömiyerini yapmıştı. Langhoff: “Eğer onunla sözleşme imzalamazsanız, ben de *Berliner Ensemble*’ye giderim, genel müdür Ruth Berghaus ile konuşurum.”

11 Kasım 1976 *Van-Muradiye*

Türkiye’nin doğusunda dün gene bir deprem oldu.

Dört bin insan hayatını yitirdi.

Köyler tamamen yerle bir oldu.

Orada kar yağıyor. – 17 derece.

Kar yağıyor. Ölüler üşümez.

Kantinde Fritz Marquardt ve Heiner Müller ile sert içki ve bira içip sarhoş oldum. Langhoff DDR Tiyatro Birliği’nin, benim prova çizimlerimi arşiv için satın almak istediğini söyledi. Ellerimi öptü. Heiner Müller: “Ne düşünüyorsun biz Alman erkekleri hakkında?” diye sordu bana. Kafayı iyice bulmuştum, uzun uzun düşündüm. Bir kadın oyuncu: “Beş dakika sikişirler, beş ay bunun üzerine konuşlar.” Dedim ki: “Tersi daha iyi olurdu.” Bir süre sonra Gabi’nin evine gitmek için yoldaydım. Her ağaca sarıldım, sıkı sıkı tutundum, çabucak bir sonrakine koştum, inler cinler top oynuyordu. Mezarlığın yanında şöyle düşündüm: “Burada yatanlar benim gibi sarhoş bir halde kaç defa bir ağaçtan digesine koşmuştur?” Ağaç mağaç kalmadığında frensiz bir otobüs gibi koştum. Gabi’nin ev kapısını açık bıraktım, bütün ışıkları yaktım, banyo musluğunu açtım ve halının üzerine uyuyakaldım.

20 Kasım 1976

Bugün *Vatandaş General* için asistan olarak sözleşmemi imzaladım, oyunlarda oynadığım için para bozduktan sonra giriş çıkış yapabileceğim bir vize veriliyor bana. Çok fazla para alıyorum.

Josef İstanbul'da bir keresinde bana besteci Wolf Biermann'ın bir kasetini hediye etmişti, şarkıları birlikte dinlemiş ve sarmısaklı ekmek yemiştik. Şimdi o Wolf Biermann DDR vatandaşlığından çıkarıldı. Kantinde herkesin kafasından buhar çıkıyordu.

Thomas Brasch fal taşı gibi açılmış gözlerle kantine geldi, Fritz Marquardt ve Matthias Langhoffa sordu: "Geliyor musunuz?" Wolf Biermann'ın vatandaşlıktan çıkarılmasının nasıl protesto edilmesi gerektiğini konuştular. Thomas Brasch'ı bir keresinde Gabi ile birlikte ziyaret etmiştik, Besson gibi onun da kitapları yerde üst üste yığılıydı. Thomas bizimle konuşurken, tıpkı şimdi kantinde olduğu gibi, gözlerini fal taşı gibi açmıştı, gerçeği söylemeye bizi zorlarmış gibi. Kasım bir tual gibi asılıydı gökyüzünde.

29 Kasım 1976

Ortak evdeki arkadaşlarım için yedi kere Heinrich Heine'nin toplu eserlerini, herkes için duvarcı ceketi ve dam aktarıcı gömleği satın aldım, balıkçıdan dört sazan balığı ve on paket düdük makarnası, sonra Batı Berlin'e gittim. Gene kontrol edilmedim, üstelik sınır polisleri sazan balıklarını gördükleri halde. Peter artık ortak evde oturmuyor. Jens'in şimdi bir kız arkadaşı var, Susanne, Inga ve Barbara ondan şikâyetçilerdi, çünkü seks yaparken öyle bağıırıyordu ki, ne çalışmak mümkün müydü ne de uyumak. Ayrıca o bağırırların gerçek olduğuna inanmıyorlar. Dördümüz gene üç ayaklı küvetin içine oturduk, Heinrich Heine okuduk sesli sesli. Inga daha sonra Jens'in odasında lekeli bir sac levha gösterdi. "İş-

te bu Jens'in toplu spermeleri. Bu levhanın üzerine fıskırtıyor, bunun sanat olduğunu düşünüyor.”

Ortak ev ahalisi çok huzursuzdu, buna alışkın değildim, gece tekrar Doğu Berlin'e döndüm.

Friedrich Sokağı istasyonundaki sınır geçiş noktasının bekleme odasında Doğu Berlin'e giriş yapmak isteyen birçok Türk erkeği gördüm. Gece yarısıydı, oradaki tek kadın bendim.

Bir Türk beni gösterdi ve arkadaşına Türkçe şöyle dedi: “Bu orospuyu tanıyorum, o da düzüşmeye hep Doğu Berlin'e gidiyor.” Hiç duymamış gibi yaptım. Sonra yerinden kalkıp yanıma geldi, Almanca şöyle dedi: “Kız, düzüşmek için Doğu Berlin'e gitmek istiyorsan, bu işi pekâlâ Batı'da da yapabiliriz, hem o zaman ikimiz de para bozdurmak zorunda kalmayız.” Mikrofondan numaralar anons ediliyordu, adamlar gişeye koştular ve pasaportlarını aldılar. Doğu Berlin'de sınır geçiş noktasının karşısında karanlık sokak köşelerinde birkaç çift kız, erkekleri bekliyordu. Daha sonra Gabi'ye Jens'in sac levha üzerindeki spermelerinden bahsettim. Gabi güldü: “Arkadaşlarını bir sefer buraya, bize davet et.”

1 Aralık 1976

Benno Besson ocakta Shakespeare'in *Hamlet*'ini sahneleyecek, Langhoff Besson'la konuştu, ben Besson'un başasistanı olacağım. Rüyam şimdi gerçek oldu. Gabi: “Sen erkeklerin sosyal hiyerarşisini takmıyorsun. Sen çalışıyorsun.” Gabi bana yazarların ve aralarında kimi SED üyeleri olmak üzere Volksbühne'nin kimi çalışanlarının Wolf Biermann'ın vatandaşlıktan çıkarılmasına karşı bir bildiri imzaladıklarını, Matthias Langhoff, Heiner Müller, Thomas Barsch'ın bunların arasında olduğunu anlattı. Parti meclisinde ilçe yönetimi, Federal Almanya medyasının bildiriği propaganda amaç-

lı olarak DDR'ye karşı kullandığı gerekçesiyle imzacıları partiden ihraç etmeye çalıştı. Gabi: "Ben buna karşı çıktım. Sadece bir ihtar aldılar. Benim gerekçem şuydu: Bir eylemin istismarı cezayı gerektiriyorsa, o zaman Erich Honecker'e karşı da parti kovuşturması açılmasını talep ediyorum, çünkü Erich Honecker'in ifadeleri de sürekli Federal Almanya medyası tarafından propaganda amaçlı olarak kullanılıyor."

Daha sonra: "İnsanlar geçmişlerinden kurtulamıyorlar. Erich Honecker bir dam aktarıcıydı. İktidara geldiğinde bir devlet başkanını bir dam aktarıcı ustası gibi tahayyül etti. Çavuşesku bir köylüydü, bir devlet başkanını bir ağa gibi tahayyül etti."

2 Aralık 1976

Bugün Inga, Weissbecker Yurdu'ndan on yedi evsiz barksız gençle beraber *Vatandaş General* oyununa geldi. Daha sonra hep birlikte Gabi'ye gittik, çünkü Doğu Berlin'de hiçbir meyhanede bu kadar insan için yeterince yer yoktu. İki kovalayla yandaki meyhaneye gittim, meyhaneciden kovaları birayla doldurmasını istedim. Yukarda birayı kepçeyle bardaklara doldurduk. Gençler yere oturdular, Inga gene bitirme tezinin ilerlemediğinden yakındı, çünkü Jens'in yeni kız arkadaşı saatlerce yapay bir şekilde bağıırıyordu. Inga ve Susanne, Jens ile bu konu hakkında konuşmaya çalışmışlardı. "Siz küçük burjuva alışkanlıklarınızı işin içine karıştırıyorsunuz," diye yanıtlamıştı Jens.

Gabi de şimdi buna karşı ne yapılabileceğini düşündü, Inga ve Susanne'ye ortak evde Jens'in kapısında dikilip daha çok bağırımlarını önerdi. Jens dışarı çıkınca şunu söylemeliydiler: "Rahatsız etme bizi, seni küçük burjuva unsuru seni, mastürbasyon yapıyoruz burada." Inga ve gençler Gabi'nin önerisine güldüler. "Batı Berlin'in sorunu Doğu Berlin'de çözüldü."

3 Aralık 1976

Bugün Gabi'nin evi gene bir evsiz barksızlar yurdu. İtalya'dan Gabi'nin babası geldi. Bavullarını Gabi'nin evine tek başına iki kat merdiven taşıma tarzı, bana Murnau'nun filmi *Nosferatu*'yu* anımsattı, başrol oyuncusu kendi tabutunu harabelere bir bavul gibi taşıyordu. Klaus Gysi beni yanaklarımdan öptü. "Cumartesi dans etmeye giden bir kolhoz köylüsü gibi görünüyorsun," dedi. Sıcak elleri ve güzel bir teni vardı, küçük bir adam. Bavuldan taze incir çıkardı, zeytin, Parmesan peyniri, çikolata şekerleme, bir şişe şarap, Centerba adında bir sert içki. Gabi ve Gregor için kot pantolon getirmişti. Benim hediyem bir tükenmez kalem, düğmesine bastın mı üzerinde genç bir adam soyunuyordu. Gabi'yle babası hemen DDR siyaseti üzerine konuşmaya başladılar. Tek kelime bile anlamadım. "Ne konuşuyorsunuz siz?" Gabi şöyle yanıtladı: "Benim devlete yönelttiğim eleştiri babamınkinden farklı. Babacığım diyor ki, ben ve birçokları bu devleti hep kendi ütopyamızla ölçüyormuşuz, bu karşılaştırmada devlet hep başarısızlığa mahkûmmuş." Dedim ki: "Ama ben burada tiyatrodan mutlu oldum." "Evet," dedi Gabi, "fakat senin mutluluğun başkalarının mutluluğu değil. Sen duvarı normalleştiriyorsun. Senin için burada olmak, kendi çalışma ve yaşama olanaklarını genişletmen demek. Ama başkaları kendi olanaklarının kısıtlandığını görüyor. İnsanların hayalini kurdukları bütün olanaklar gerçekçi olmasa bile DDR'deki kısıtlama gerçek diye algılanıyor. Eğer yanında oturan genç kendini kısıtlanmış hissediyorsa, o zaman gerçek demektir." Centerba içtik, Gabi'nin babası bu içki hakkında şunu dedi: "Yüzde 70 alkol, Abruzzen'den." Alman faşistler Abruzzen'deki partizanları hiç yenememişti, Gabi'nin babası bu içkiyi içtikten sonra anlamıştı bunun nedenini. İtalya'yı sevi-

(*) Friedrich Wilhelm Murnau'nun 1922 yılında Bram Stoker'in *Dracula*'sından uyarladığı bir sessiz film.

yordu. “İtalyanların kolayca yarattıkları kaosu biz Almanlar ancak büyük bir organizasyon ve düzen sevgisiyle yaratıyoruz. Düzen sevgimiz düzen değil, tam aksine kaos yaratıyor.”

Gabi Nazilere karşı direniş hareketinde çalışmış olan babasından daha önce bahsetmişti bana. 1945 yılında SS birlikleri Gabi’nin o zamana dek yakayı elevermemiş olan anne babasının içinde yaşadığı villaya yerleşeceklerdi. Gabi’nin babası kendini hasta gibi gösterdi ve difteriye yakalanmış gibi yaptı. SS* birliğinin doktoru onu muayene etmek istedi ve Gabi’nin babasına hastalığa kimin teşhis koyduğunu sordu. Klaus Gysi: “Babam Dr. Manfred Gysi,” dedi. “Babanız benim hocamdı,” dedi SS doktoru ve muayeneden vazgeçti. Bu rastlantı sayesinde Gabi’nin babası ölümden kurtuldu, savaşın bitmesinden beş dakika önce.

5 Aralık 1976

Bugün Gabi’nin babası bana bir çikolatalı şekerlemeyi kendi elleriyle yedirdi: “Türk-Emi,” dedi. O bir Casanova. Doğu Berlin’de bir Casanova’nın olması güzel.

17 Aralık 1976

Şehir beyaz. İnsanın ayağı kayıyor. Gabi Trabantıyla yola çıkınca yayalar tavuklar gibi yana kaçışıyor. Yakında Hamlet provaları başlayacak. Tiyatro filozofu Ekkehard Schwarz, Besson için Hamlet notları yazdı. Teolog ve filozof, yüzü hep hüzünlü. Tiyatroda biri şöyle dedi: “Çünkü akli fikri hep sekste.” Bize verdiği materyalde şunlar yazılı:

Shakespeare tarihî bir konudan çağdaş bir oyun çıkarıyor. Shakespeare oyuna bir hortlağın görünmesiyle başlıyor. Neden? Shakespeare kaynaklarında Hamlet’in babasının öldürülmesi herkesin bildiği bir hadise. Oyunda cinayet gizlenir, böylece katil zarar görür.

(*) Schutzstaffel: Koruma kıtası. Nazilerin seçkin ‘iç örgütü’ – e.n.

Hamlet'in hortlak babayla karşılaşması Hamlet'in başına gelecekleri önceden gösterir.

21 Aralık 1976

Çok soğuk. Kemiklerim dondu. Gabi bu deyişi seviyor. Bertolt Brecht ve Heinrich Heine'den birer Hamlet kıssası okudum.

Brecht'in Hamlet'e ilişkin yazdıkları

Savaş zamanıdır. Hamlet'in babası Danimarka Kralı, muzaffer bir fetih savaşında Norveç Kralı tarafından yenilgiye uğratılmıştı. Onun oğlu Fortinbras yeni bir savaşa hazırlanırken Danimarka Kralı da öldürülür, hem de kardeşi tarafından. Öldürülen kralların kardeşleri, ki şimdi kendileri kraldırlar, Norveç birliklerinin Polonya'ya karşı bir fetih savaşı için Danimarka topraklarından geçmesine izin verilmesini kararlaştırarak savaşa mani olurlar. Ama şimdi genç Hamlet kendisine karşı işlenmiş cürümün intikamını isteyen savaşçı babasının hayaleti tarafından çağırılmıştır.

Alıntı: Tiyatro İçin Küçük Organon 68

32. Deneme 1948

Heinrich Heine

Hepiniz onu ilk gençlik döneminden tanırırsınız, hani şu zavalı Ophelia'ya âşık olan, babasının hayaleti göründü diye keçileri kaçıran Hamlet'in eski trajedisine yeterince gözyaşı dökmüşsünüzdür, çünkü dünya rayında çıktığı ve gene uyum sağlama konusunda kendisini zayıf hissettiği için, Almanya'da Wittenberg'de sesli sesli düşünmekten eyleme geçmeyi unuttuğu için, ya delirme ya da çok hızlı harekete geçme arasında bir seçme yapmak zorunda kaldığı için, insan olarak cinnet tohumunu içinde taşıdığı için gözyaşı dökmüşsünüzdür.

Alıntı: Shakespeare'in Kızları ve Kadınları

30 Aralık 1976

Bugün Gabi'nin henüz tanımadığım arkadaşı Hans, Münih'ten Doğu Berlin'e geldi, Münihli bir avukat. Hediye olarak bir lamba getirdi. Gene Gabi'nin kocasının odasını gizlice açtık, pikabı aldık.

31 Aralık 1976

Ortak evde hiç kimse yok. Kaloriferler kesik. Gece ayağımı burktum. Buz tutmuş Wedding sokaklarında topallayarak gittim şehir trenine. Doğu Berlin'e gitmek istiyordum gene. Bu gece yılbaşı. Yılbaşından etkilenmeyen tek yer sınır geçiş noktası. Burada her günkü gibi çalışılıyor. Bu içimi rahatlatıyor.

Gabi ile Hans evde yoklar. Ev soğuk. Gece yarısı birkaç fişek fırlatılıyor. Havai fişeklerin ışığı altında ufak tefek, yaşlı bir kadının sokakta durduğunu görüyorum. Mantom ve ayakkabılarımla yataktayım, fişeklerin duvarda yanıp sönen ışıklarına dokunuyorum.

Volksbühne'ye giderken ne zaman mezarlığın yanından geçsem hep adım ne, yaşıma kaç, nereliyim ve neden Doğu Berlin'deyim, bütün bunları tekrar ediyorum.

2 Ocak 1977

Şehir bembeyaz, Batı da, Doğu da. Hans Münih'e geri döndü, beyaz bir takım elbise vardı üzerinde. Kapıda Gabi'yle şakalaştı. Sevgiyle oturmak güzel. Öpüşürlerken el çırpım, tıpkı aşık bir çift gördüğünde el çırpın babaannem gibi. Bugün Gabi'nin kocası geldi, kız arkadaşının Pankow'daki iki odalık evini bu üç odalık evle değiştirmeyi kabul ettiğini söyledi. Taşınma öncesinde korkuyorum. Belki Gabi beni yanında götürmez. Sokaklarda gelişigüzel yürüdüm.

Şehir treninde iki Afrikalıyla karşılaştım, nerede kalacaklarını bilmiyorlardı, onları eve getirdim. Oteller çok pahalı.

Gabi taşınma hazırlıkları yapıyordu. “Benim için hava hoş, burada kalabilirler, ama sen yardım etmek yerine, meseleleri daha karmaşık hale getirebilmek için arap saçına çeviriyorsun. Sanki taşınmayacakmışız gibi. Devekuşu prensibi. Tehlike anında kafasını kuma gömer. Bunu yerine odanda eşyalarını toplayabilirdin. Taşınma işini bastırmak istiyorsun. Öyle değil mi?” Adamlar tek kelime Almanca anlamıyorlardı, ağladım. Gabi eski kocasının odasına bir yatak hazırladı, ben bir çizgi filmdeki hayvan karakteri gibi çok çabuk eşyalarımı toplamaya başladım. Sabah eşyalarımızı koyduğumuz karton kutuların arasında duruyorduk, iki Afrika-lı good bye dediler.

Ocak 1977

Bugün Pankow'a taşındık, Pankow, Pankow. Oyunculardan Hermann Beyer, Klaus Brasch ve Sigi bize yardım ettiler. Güzel bir taşınma. Gabi'nin kocasını kızdırmak için telefonu da kutulardan birine koydum, üstelik Gabi bana telefon evde kalacak dediği halde. Ama nakliye arabası yola çıkmadan kısa bir süre önce telefonu eve geri götürdüm. Geldiğimizde Gabi'nin kocası ve yeni kız arkadaşı henüz eşyaları toplamamışlardı, böylece onlara yardım etmek zorunda kaldık. Gabi'nin kocası mahcup bir şekilde bana sarıldı, özür diledi. Kız arkadaşı sessiz bir kadın.

Evin her iki odasında da güzel bir çini soba var. Oda pencerem biraz eğri boy atmış bir ağaca bakıyor, bir Türk hamal gibi beli bükük. Klaus Brasch ve ben altın çerçeveli büyük aynayı yukarı taşıdık. İkimizin de yarısı aynada yansıyor. Az kalsın merdivenlerde aynayı düşürüyorduk, Klaus Brasch içkiliydi. Nefes alırken aynaya hohluyordu, bu yüzden ayna o kadar buğulandı ki, onun yüzünün yarısı sisin içinde kayboldu. Klaus telaşlı bir çocuk gibiydi, yardım etmek istiyordu, ama ha bire elinden bir şey düşü-

rüyordu. Akşam her şeyi yerli yerine koymuştuk bile. Çini sobalardan güzel, dingin bir sıcaklık yayılıyordu. Gabi'nin odası eski, güzel evlerle dolu küçük bir sokağa bakıyor. Tegel'e inen uçakların gürültüsünü duyuyorduk. Uçaklar tam üzerimizden uçarken yüksek sesle konuşmak ya da kısaca susmak zorunda kalıyorduk. Büyük aynayı hole koyduk. "Petersburg'dan geliyor," dedi Gabi. Mutfağa oturdun mu aynadan kendini görebiliyordun. Üç demlik nane çayı içtik. Mutluyum. Gabi Petersburglu aynanın öyküsünü anlattı: "Annem Petersburg'da doğdu. Onun annesi Prusyalı asillerin ve Rus aristokrat bir ailenin soyundan geliyor. Annemin babası çok zengindi, çünkü büyükbabaları, Müh-lhausenli bir Yahudi, Krupp firması için Çar'a lokomotifler satmıştı. Annemin babası Birinci Dünya Savaşı'nda Alman ordusunda silah altına alındı ve karısının Rus kardeşlerine karşı savaşmak zorunda kaldı. 1919'da, kaybedilmiş Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra karısını ve iki çocuğunu Berlin'e alıp getirdi, aynayı da yanında götürdü. Nazi döneminde annemin nüfus kağıdı Yahudi anlamına gelen "J" harfiyle damgalandı, kardeşi Gottfried Lessing Ro-dezya'ya göç etti.

Orada İngiliz yazar Doris Lessing ile evlendi, savaştan sonra DDR'ye geri döndü, şimdi DDR'nin Uganda büyükelçisi."

Uykuya dalmadan önce, Gabi'nin dayısının çocukken ve genç bir adamken baktığı bu aynayı seyrettim uzun uzun.

10 Ocak 1977

Evi seviyorum, her gün çini sobalara atmak üzere bodrumdan kömür getiriyorum. Bodrum merdiveninde bazen bizim altımızdaki Bayan Doktor'un kızı oturuyor. Radyosu yanından hiç eksik olmuyor, Harlem'deki siyahlar gibi. Bayan Doktor'un kendisi doktor değil, kocası hekim ve Batı'ya kaç-

tığı söyleniyor. Yan tarafımızda iki yaşlı kadın oturuyor, Bayan Drenschke ve Bayan Stenschke, ikisi de emekli. Bayan Stenschke benim Türk olduğumu söylüyor, Bayan Drenschke: “Hayır, o kızılderili,” diyor. Katta bir tek bizde telefon var, o yüzden telefon açmak için ya da telefonla aranınca her ikisi de bize geliyor. Bayan Drenschke çoğu zaman sarhoş, Bayan Stenschke: “Drenschke akşamı tatlandırmak için içiyor.” Geceleri Bayan Drenschke evlerinde bağırıyor. Gabi’nin, dünyayı düzeltmek için bu iki yaşlı kadının yardımıyla bir Doğu Alman emekliler mafyasının kurulabileceği şeklinde bir düşüncesi var. Emekli kadınlar, alışılmamış yollarla haksızlıkla savaşabilirlerdi, çünkü her ikisi de Batı’ya gidebiliyordu, Batı bankalarını soymak için çantalarındaki yer fıstığı paketlerinin altına tabancalarını saklayabilirlerdi. Tanınmadan bütün sorunları çözmek için onları Türkiye’ye de göndermek ve akabinde gene duvarın arkasına geri çağırarak mümkün. Arsenik Kurbanları,* mafya benzeri bir örgütlenme ve politik açıdan dünyayı düzeltme isteği. Dün Gabi emekli kadınlar kuramını kantinde Heiner Müller’e tanıttı. Emekli kadınlar DDR’de saçma sapan işler yapmasın diye emekli adamlar milisi kurmak da bunun Müllerci karşı versiyonuydu. “DDR’de emekliler her türlü mantarı yiyebilirler, hatta zehirli olanları bile,” dedi hatta Müller bana. “Trafikte kırmızı yanarken karşıdan karşıya da geçebilirler. Ama Türk gizli istihbarat servisine bu konu hakkında tek kelime etmek yok.”

Ocak 1977

Heiner Müller ve Matthias Langhoff, Besson’un yorumu için *Hamlet*’in yeni bir çevirisini hazırlıyorlar birlikte. Langhoff çalışmak için Heiner Müller’e gittiğini, ama Müller’in

(*) Frank Capra’nın 1941 yapımı bir filmi. Yaşlı kadınlar hayır amaçlı olarak yalnızlık çeken adamları arsenikle zehirleyip öldürürler – ç.n.

televizyon seyretmekten başka bir şey yapmadığını anlattı. En sonunda Langhoff: “Heiner, hadi başlayalım,” dedi. “Sadece bir saniye daha.” Kanalı değiştirdi, bir ineğin “Müller,” diye seslendiği bir reklam filmi gördü. Anında televizyonu kapattı.

Hamlet’e ilişkin kolajlar yaptım, Benno Besson bunları Langhoff’a gösterdi.

Tiyatro filozofu Ekkehard Schwarz: “Volksbühne hakkında ne düşünüyorsun?” diye sordu bana. Bir filozofun karşısında basit bir cevap vermekten utandım ve sustum. “Günün birinde sana tekrar soracağım.”

Ekkehard Schwarz’ın çalışma notları

Saxo’da cinayet aleni. Shakespeare’in medeni bir yeniliği: ölümün bastırılması, vicdan sızısı, mahremiyet. Tahtta tam bir şüphe. Devlette korkunç bir belirsizlik. Yaşlı kral tahttan indirilmiş. Hamlet’in annesi Gertrud: Harika bir kadın figürü; yaptığıının sorumluluğunu tastamam üstlenen tek kişi; ama Claudius’un özgüvensizliğinden müteessir. Gertrud, eskisi gibi, öldürülmüş kocasından korkuyor. Öldürüldüğü halde ondan kurtulamıyor.

Ocak 1977

Dün Zoo tren istasyonunun yanındaki Heinrich Heine Kitabevi’nde estetik faşizm üzerine bir katalog aldım, İtalyanca bir kitap. Friedrich Sokağı’ndaki sınır geçiş noktasında geri dönerken genç bir DDR gümrük memuru kitabı buldu ve “Faşizmin yüceltiği bir kitap bu,” diye açıkladı. “Hayır, tam tersine,” dedim. Kitabı sınırdan bırakmak zorunda kaldım, çıkış yaparken geri alabileceğim söylendi.

13 Ocak 1977

Batı Berlin'e geri döndüm, kitabı geri aldım.

Manşetler:

MOSKOVA, METRODA KAN BANYOSU

BERLİN FİLMARMONİ ORKESTRASI'NIN YILDIZ

ORKESTRA ŞEFİ HERBERT VON KARAJAN TEHDİT

EDİYOR: EĞER SENATO YARDIM ETMEZSE, DOĞU

BERLİN'E GİDERİM.

Ku'damm'da iki film seyrettim. Wim Wenders'in Zamanın Akışında filmini –iki erkek, kadınların yokluğunda kadınlar hakkında konuşuyor– ve bir Japon filmini, Duygu İmparatorluğu'nu.

Sonra ver elini Doğu Berlin, çünkü *Vatandaş General*'in akşam seansı vardı. Kitap gene yanımdaydı. İnşallah başka bir gümrük memuruna düşerim diye umut ettim. Ne yazık ki gene aynı adamdı. “Bu kitap faşizmi yüceltiyor,” dedi gene. “Hayır,” diye yanıtladım tekrar, “bu kitap antifaşist bir İtalyan tarafından hazırlanmıştır.” Yüksek bir subay çağırdı, o da neden iki kez bu kitabı DDR'ye sokmaya çalıştığımı sordu bana. “Ben Benno Besson'un asistanıyım, *Hamlet*'in sahnelenmesi için kolajlar yapmak zorundayım. Resim materyaline ihtiyacım var.” Beni daracık bir odada bir saat oturttu-lar, sonra bir kadın polis memuru geldi, beni tepeden tırnağa aradı, dudak boyamın içine bile baktı. Bu sırada: “Bu kitabı kültür uzmanınıza göstermenizde ısrar ediyorum. Onlar karar versin, bu kitap faşizmi yüceltiyor mu yoksa tersi mi söz konusu?” Memur iki gün içinde başvurabileceğim bir adres verdi bana. Hayatımda ilk kez oyunumu kaçırdım.

Pankow'da başıma gelenleri Gabi'ye anlattım. “Körlere be-yazın ne olduğunu anlatamazsın. Kitabı bir daha asla göre-

meyeceksin. Hemen yarın bir gümrük memurunun özel kitaplığına düşecektir o kitap,” dedi. Gabi’nin babası DDR kültür bakanıyken *Playboy* hayranıydı, o da el konulan bütün porno dergilerinin yüksek memurların kitaplıklarına gittiğinden emindi.

Perşembe, Ocak 1977

Buna rağmen sınır memurunun bana verdiği adrese gittik. Kadın memur “  yle bir kitaptan haberim yok,” diye açıkladı. “Unut gitsin, kitabı asla geri alamazsın,” dedi Gabi. “Emekli kadınlar mafyamızı göndeririz. Bummbumm yapıp adaleti yerine getirirler.”

Gabi’nin yeni çizmeye ihtiya  ı vardı. Birlikte Karl Marx Caddesi’ndeki bir d  kk  na gittik. Ayakkabılar kaba saba görünüyordu, sanki kasten   irkinlermi   gibi. “DDR ayakkabı endüstrisinin elinde çok az eski ayakkabı kalıbı var, bu kalıplarla ayakkabı   retiyorlar, o yüzden hepsi aynı görünüyor,” dedi Gabi. “Sana Batı’dan bir çizme getireyim mi?” diye sordum. “Sakin ha!” İki gün önce Volksbühne’den biri bana Batı Berlin’den deniz ürünleri ya da Retsina* getirip getiremeyeceğimi sormuştu. “Hayır, olmaz   yle şey, Batı ve Doğu arasında postacılık yapmaya ba  ladın mı yandın,” demişti Gabi. Batı Berlin’den şeyleri sınırdan geçirmeye yüzüm tutmazdı zaten. Alexanderplatz’da bir Intershop var. Bana   yle geliyordu ki, orada Batı parasıyla kahve ya da çikolata alan Doğu Berlinliler de utanıyorlardı. Bana   yle geliyordu ki, oraya girip çıkarken vicdanları sızlıyordu sanki.

Gabi yemek pişirmeyi seviyor: “Burada paramı Rus köylüler ödüyorlar, bunu biliyorum. DDR onların sırtından geçinerek ayakta kalıyor.” Mutfakta oturup saatlerce burada olmayan erkekler hakkında konuşuyoruz.   ğrenmek için buradayım, bunu her gün kendime yinelemem gerekiyor. Ne-

(*) Bir Yunan şarabı –   .n.

den sevgilim yok? Gabi şöyle diyor: “Çünkü Almanlar kendi aralarında kalmayı seviyorlar.”

Gabi: “Erkeklerle numara yapan kadınlar var, bunlar da sanıyor ki kendileri çalışıp didinip onları tavladılar. Birinin kendisini almasını öylece bekleyen kadınlar var, bunlar son-
suza dek bekleyebilirler. Erkekleri kul köle yapan kadınlar var ve erkeklerle kul köle olan kadınlar var.”

Bu akşam Gabi ve ben birbirimize konservatuvar döneminden fotoğraflarımızı gösterdik. İstanbul ve Doğu Berlin konservatuvarları. Aynı kostümler, aynı jestler. İki okul 2000 km uzakta birbirinden. Üç demlik nane ayı içtik.

20 Ocak 1977

Gece Wedding'den Inga ile Susanne aradılar, Jens'in kız arkadaşı seks yaparken daha çok bağınıyormuş. “Wedding'in kötü ruhları Pankow'da kovuluyor,” dedi Gabi telefonda ve Inga ile Susanne'ye yandaki iki neneyi emekli kadınlar mafyası olarak silahlanmış bir halde Wedding'deki ortak eve göndereceği yönünde söz verdi. Bu ikisi ortak evde adaleti yeniden sağlayacaklardı.

Hep sarhoş olan yandaki yaşlı kadınlardan birisi dün anahtarını evinde unuttu ve bizim tuvalete gitmek zorunda kaldı. Yaşlı kadın yumurta likörü kokuyordu. Yalnız, yaşlı bir kadın. Bugün kantinde Heiner Müller'e hâlâ emeklilerin DDR'de her türlü mantarları hatta zehirli olanları bile yemesi, kırmızı ışıktan karşıdan karşıya geçmesi serbest mi diye sordum. Heiner Müller: “Artık mecburi,” dedi.

21 Ocak 1977

DDR Tiyatro Birliği benim *Vatandaş General*'e ilişkin pro-
va çizimlerimi satın aldı. Parayla kendime bir daktilo satın alacağım ve bir tiyatro oyunu yazacağım. Belki *Hamlet*'ten sonra. *Hamlet* Türkiye'de geçen bir köy hikâyesi, babası bir

ağadır, kendi kardeşi onun topraklarına ve arazilerine konmak için onu zehirlemiştir. Ayrıca kardeşinin karısıyla evlenir, Hamlet'in annesiyle. Böylesi olaylardan Türkiye'de çokça oluyordu. Bir adam öldü mü, kardeşi onun karısıyla evlenir. Benim oyunumun ismi *Hamlet-Ahmet*. Ölmüş babası çobanlara hayalet olarak görünür, çobanlar köyün öğretmenini çağırırlar. Öğretmen köyde traktör yok diye hayaletin çobanlara göründüğünü iddia eder. Komşu köylerde köylülerin Almanya'dan getirdikleri traktörleri vardır. Ahmet babasının hayaletiyle konuşurken amcasının onu öldürdüğünü öğrenir ve kanını yerde koymayacağına dair yemin eder. Saçma sapan konuşmaya başladığında amcası onu işçi olarak Almanya'ya gönderir. Oradan bir traktör getirir, en sonunda bir elma bahçesinin sahibi olur, amcasını, annesini ve karısı Ophelia'yı orada çalıştırır. Babasının hayaleti tarlada korkuluk niyetine durur.

Berlin çok soğuk. Şehir trenini bekleyen insanlar hep trenin geleceği yöne doğru bakıyorlar. Sonra ıslak insanlarla hıncahınc dolu bir şehir treni. Bugün bir oyuncu Berliner Ensemble'den bir sanatçının, Einar Schleef, Batı'ya kaçtığını anlattı, çok iyi bir dekoratör ve ressam. Berliner Ensemble Batı'da davetliydi, Einar Schleef geri dönmemişti. Bir mektupta kaçışını, Batı'da kekemeliğini tedavi ettirmek istemesiyle gerekçelendirdiği söyleniyordu.

26 Ocak 1977

Hamlet provaları başladı. Benno Besson her gün aynı ceketi giyiyor.

Bu ceketi ancak prömiyerde değiştirdiğini söylediler bana. *Hamlet, Hamlet*. Benno Besson'a yardım ediyorum. Kendimi iyi hissediyorum. Kendimi çok iyi hissediyorum. Bana ihtiyacı var.

I. AKT.
I. BILD.

26.1.1997

HAMLET

Nacht. Kalt. Geräusche. Sirene ..

Franzeseo ist eine weile ganz still, konzentriert auf Geräusche.
Sein Rücken ist sehr unteicher, man weiß nicht was für eine
Geräusche und dann die Kälte. Keine Geist stimmung. Ein Realität ist da durch
die Uhr schlug 12. das Geräuschen.
Eintritt Bernardo.

Beide sollen sich rischen

Bernardo nimmt die Zuschauer als
Nacht als 700 Geist. auf

B. Wer ist da?

F. (Kopf hoch - Head in Spannung)

Steht und entdeckt Euch!

B. Lang lebe der König.

F. Bernardo?

B. Er.

- Telefon Gespräch -

27 Ocak 1977

Provanan sonra Dimitroff Sokağı. Hava soğuk. Akşam vakti. Çocuklar ve yaşlı kadınlar sokakta. Güzel, kör bir adam gördüm, bir süre onun arkasından yürüdüm. Sonra Gundula ve kocası Rudolf Bahro'yu ziyaret ettim. Bahro gene Schubert dinliyordu. Daha sonra kendime bir plak satın aldım. Schubert insanı biraz hüzünlendiriyor. Mozart hüzünlendirmiyor.

Hamlet provası. Bugün provadan sonra biri Besson'a bir mektup verdi, Besson mektubu açıp kokladı. Paris'teki sevgilisinden parfümlü bir mektup. Besson'un ayrı yaşadığı karısı, Uschi Karusseit, Hamlet'in annesini oynuyor. Birlikte kantinde oturup iş üzerine konuşuyorlar. Günün birinde benim de bir sevgilim olursa, ben de ona parfümlü mektuplar göndereceğim veya sadece parfümlü boş bir yaprak. "Bunu başaramazsın, şiddetli derecede yazı yazma arzusu var sende," dedi Gabi.

Şubat 1977

Bu gece Doğu Berlin'den Batı Berlin'e gittim. "Bakalım öbür tarafta da dolunay var mı?" dedim Gabi'ye. Burada da sokaklar oradaki gibi boştu. Berlin'de hava soğuk. İlk defa sokakta bir kedi gördüm. Wedding'de hemen ortak eve, yukarı çıkmadım, aksine aşağıdaki kerhanede çalışan, bana geçen yıl bisiklet binmeyi öğreten iki orospuyu ziyaret ettim, birlikte konyak içtik. Murat da oradaydı, başına gelenleri anlattı. Birkaç ay önce Doğu Berlin'de bir kadına âşık olmuştu, Jutta'ya. Bir süre sonra Jutta DDR makamlarına Murat için vize başvurusunda bulunmuştu. Murat vizenin geçerlilik kazanmasından bir gün önce Doğu Berlin'e gitti, Jutta'yı ziyaret etti, gece yarısı tekrar çıkış yapması gerekiyordu.

Lakin gece yarısı, vize nasıl olsa geçerli diye düşünüp yataktan kalkmadılar. Sabah Jutta işe, Murat vizesini almak

- Folgen ihm - bedeutet ~~Gut~~ sein. Phryrus sein.

Bedeutet: Blut

Bedeutet: Schlagen

Hamlet kann beinahe heulen.

Flapst mich doch ~~Phryrus~~ sein.

(FÜHRER ich folge dir.)

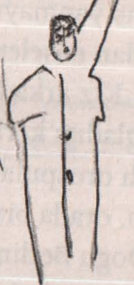
Da der Faschist ist fertig

(Er winkt noch immer,
er brüllt wie ein Verrückt,
"mein Führer ich folge dir."

noch wieder
er immer

Kampf

Hamlet: Die Hände weg

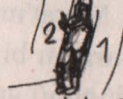
"Ich sage weg"

Es geht von

Ich werde folgen //

Ich folge dir

Hamlet ab.

için sınıra gitti ve trajedi başladı. Murat saatlerce bir odada oturdu ve yüksek bir polis memuru tarafından sorguya çekildi: “Bu kadını seviyor musunuz? Berlin’de hangi işte çalışıyorsunuz?” “Garson,” dedi Murat. Memur: “Sizin giriş yapmanıza asla müsaade edemeyiz. Kız arkadaşınızı bir daha göremezsiniz, ama bizim için çalışırsanız iş değişir o zaman.” Çalıştığı lokalde kaçış planlarıyla ilgili konuşmalara dikkat kesilmesini ve bunları bildirmesini önermişti Murat’a.

Ertesi gün Murat bir kez daha başka bir sınır geçiş noktasından giriş yapmayı başarmıştı, ama sonra hep aynı memur tarafından enselenmişti, o gün bugündür Doğu Berlin’e gitmiyordu. Kız arkadaşı Doğu Berlin’den Murat’ın her gece oturup ağladığı kerhaneyi arıyordu. “Kadın bu duvarı yaramaz,” dedi orospular. Daha sonra Murat benle beraber ortak eve çıktı, orada bir sıcak şarap içtik. Dam bahçesine çıktı, oradan Doğu Berlin’deki televizyon kulesine baktı.

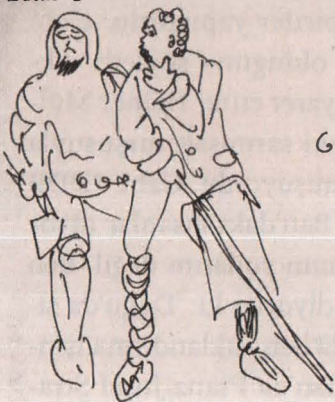
Ortak evin tuvaletinde bir gazetede şunu okudum:

ABD BAŞKAN YARDIMCISI MONDALE:
DUVAR YIKILSIN DIYE DUA EDİYORUM

Daha o gece Doğu Berlin’e döndüm ve Gabi’ye Murat’ın hikâyesini anlattım. “Geri zekâlı salaklar bu aşkı mahvettiller,” dedi.

Şubat, Pazar, 1977

Bugün Murat’ın kız arkadaşı Jutta bizi ziyaret etti. Ağlıyordu, Murat’ın bir keresinde mavi muhabbet kuşunu Batı’ya götürdüğünü anlattı. Checkpoint Charlie sınır geçiş noktasında Murat araba radyosunun sesini o kadar çok açmış ki, sınır memurları arabadaki kuş cıvıltısını duymamışlar.

Geist: Dem die Natur .. mitgab
~~an mir gemessen~~ ←

G. Er mach Augen zu . mit diesem Sat:
Sehr ehrlich.

mit.

G: "An mir gemessen,"
Augen auf

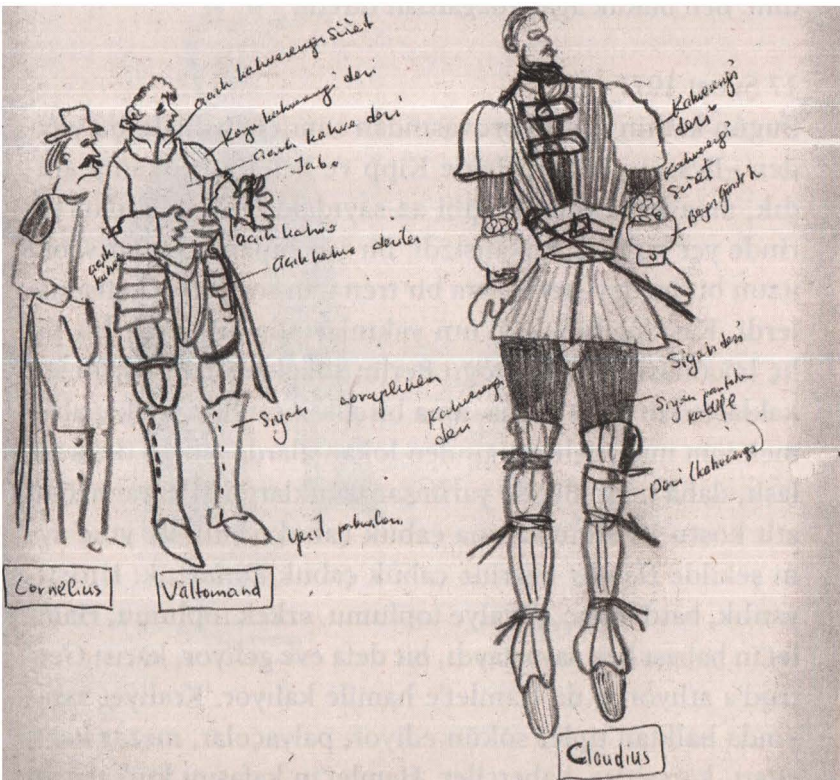
G. "Und schlingt Kadaver - Augen zu
Doch still , ich glaube
ich wittre Morgenluft,,

Er schließt Augen zu wie
eine Tobermann.

Gabi'yle beraber çok gezip tozuyorum, dün Katja Lange-Müller'le tanıştım. Çok ince espiriler yapıyordu. Gabi DDR'nin en iyi ürününün kadınlar olduğunu söyledi. Akşam kadın yazar Monika Maron'u ziyaret ettik. Heiner Müller de oradaydı, bir bardağın içindeki sarmısak turşusuyla besledi beni. Herkes politikadan konuşuyordu. Gabi: "DDR sadece DDR'de akıllıca eleştiriliyor. Batı'daki insanlar diyor ki: 'Yollarınız kötü.' Ama bunlar benim yollarım değil. Ben yol yapımında çalışmıyorum. Ya da diyorlar ki: 'Doğu'da sizin yollarınız çok karanlık', iyi hoş da ben ışıktandırma işinde çalışmıyorum ki. Ben insanları Batı'da Franz Josef Strauss'tan veya elektrik israfından sorumlu tutmuyorum. Bir Batı televizyon haberinde Batı Alman bir kadın göbek dansı öğreniyordu, bununla birlikte Şarklı kadınların boyun eğmesini eleştiriyordu. Bir Alman kadın göbek dansı öğrendi mi, bu onun kişisel erotik ifade olanağıdır. Ama bir Türk kadın göbek dansı yaptı mı, ataerkil bir toplumda erkeğe boyun eğdiğini gösterir. Türk kadını sistemle açıklanırken, Alman kadınının kendine özgü bir yaşam öyküsü var. Bunun adı ırkçılıktır."

Müller, Maron ve Gabi konuşurken kendimi bir yabancı dil kursunda gibi hissediyorum.

Bir başka akşam Gabi, Heiner Müller'le ve Federal Almanya'nın daimi temsilcisi Günter Gaus ile sohbet etti. "Ne üzerine konuştunuz?" diye sordum Gabi'ye daha sonra. "Doğu'yla Batı arasındaki soğukluk üzerine. İlişkilerin daha da soğuklaştığını. Bu soğukluktan hoşlanmadığımı söyledim onlara. Heiner diyor ki: 'Ekim Devrimi kurban istiyor. Almanya'da hava soğuk. İnsanlar oradan oraya gidemiyor. Elbette sosyalizm tarihi bu yüzyılın bir trajedisidir.' Ben de dedim ki, buradaki entelektüeller Ekim Devrimi üzerine çok konuşuyorlar, ama Fransız Devrimi'den ve orada doğan ifade ve hayata ilişkin taleplerden yeterince konuşmuyorlar. Oysa

Alman entelektüellerin talepleri bile Fransız Devrimi'yle temellendirilmiştir.”

Gabi dairenin kapısını açarken: “Her şey ince ince düşünülüyor. Hiçbir hadisenin bizi yıkmasına ve travmaya sokmasına izin vermeyeceğiz,” dedi.

Evde mutfağa oturup gene üç demlik nane çayı içtik, Gabi faşizm sırasında sahte belgelerle Fransa'da paçayı kurtaran büyükannesini anlattı. Bu gece çok sessiz Mozart dinledim. Beli bükük ağaç rüzgârdan titredi.

17 Şubat 1977

Bugün kantin akşam provasından sonra kapalıydı, bu yüzden –Besson, karısı, Heide Kipp ve ben– bir lokanta aradık, ama her zamanki gibi az sayıdaki lokantalardan birinde yer bulmak imkânsızdı. Bir yer bulan insanlar sanki uzun bir bekleyişten sonra bir tren için son bilete yetişmişlerdi. Kastanien Sokağı'nın yakınlarında bir yerde bir piliz lokantası bulduk. Doğu Berlin sokakları Batı Berlin sokaklarından daha تنها, ama birçok insan bir yer kapabilmek için mücadele ettiğinden lokantalarda tempo daha telaşlı, daha hızlı. Biz de yarımşar tavuklarımızı arkamızdan atlı koşturuyormuşçasına çabuk çabuk yedik ve yine aynı şekilde *Hamlet* üzerine çabuk çabuk konuştuk: Hıristiyanlık, batıl inanç, şövalye toplumu, erkek toplumu, Hamlet'in babası hep savaştaydı, bir defa eve geliyor, karısı Gertrud'a atlıyor, o da Hamlet'e hamile kalıyor. Kraliyet sarayında halktan tipler sökün ediyor, palyaçolar, mezar kazıcıları, korsanlar, haberciler. Hamlet'in kafasını kurcalayan çok şey var.

Prova *Hamlet*, 22 Şubat 1977

Benno'nun oyunculara nasıl yardım ettiğini görmek benim için büyük bir keyif: “Bir futbol yorumcusu gibi konuş,” ve-

GERTRUD

ya “Reçel çaldın, şimdi bunu fark ediyorlar,” “Hayalet çükü kalkmayan biri, o yüzden karısı onu görmüyor.”

23 Şubat 1977

İstanbul’dan ağbim burada. Benimle birlikte provaya geldi, Heiner Müller bizi sokakta gördü, “Laertes ve Ophelia,” dedi.

Gabi bizim için bol bol biftek pişirdi. Ağbim sofraya bu kadar çok etin gelişine şaşırdı. Türkiye’de son zamanlarda et iyice pahalalanmıştı. Ertesi gün onunla birlikte ortak eve gittim. Manfred ikinci kez kalp krizi geçirmişti. Her zamanki gibi büyük penisıyla evin içinde çıplak dolaşıyordu, elinde bir votka şişesi, öyle sesli Pink Floyd dinliyordu ki, mutfakta bağıra çağıra konuşmak zorunda kaldık.

Ortak evin tuvaletinde son günlerin gazeteleri duruyordu. Baader, Ensslin ve Raspe’nin davasına bakan yargıç değiştiriliyor. Yeni bir feminist dergi var, EMMA, dergiyi Alice Schwarz, ünlü bir feminist, çıkarıyor. Alice Schwarz bir fotoğrafta iki kadınla beraber gülerek bir sokakta yürüyor. Honecker’in, on bin insanın DDR’den gitmek istediğini teyit ettiği söyleniyor. “Sen doğrusunu yaptın. Türkiye’de birçok insanın ciğerini söktüler,” dedi ağbim.

Ağbime babaannemin nasıl olduğunu sordum. “Artık yaşamak istemiyor, yemeğini sokağa döküyor.”

24 Şubat 1977

Gabi âşık oldu, yeni arkadaşı sadece iki durak ötede oturuyor, ama bir kız arkadaşı var. Dün Gabi’ye hediye olarak bir plak getirdi. Evi birden heyecan bastı, hatta evin üzerinden uçan uçakları bile saymıyorum. Gabi saçlarıyla oynuyor, kâh at kuyruğu yapıyor kâh topuz. Holde duran Petersburg aynası onun nasıl saçlarını kulağının arkasına attığını gösteriyor. Kaç insan Petersburg’da ve savaş sırasında Berlin’de bu aynanın önünden geçmiştir? Aynaya baktıklarında

mit Hor.

Geist läuft zu Hamlet.
Ohne den Schwert anzufassen
Hamlet Schwert kommt unter
Hamlet wird zu Marionette
gemacht.

Er flüstert ins Hamlet Ohr.

G. "Man gab bekannt,"

Geist schaut Zuschauer.

Ganz Dänemark. // Zuschauer ^{zeigend} einem
Hamlets Identität zwischen Schlange und
Onkel.

H. "Mein Onkel,"

Geist geht von.

G. "O Hamlet, welch ein trafen Fall,"

Er hat eine Hundes Augen. Geist
vertraut seinem Sohn.

G. Doch still,, PAUSE.

G. Ich bittere Morgenluft.

(laut) laß mich kurz sein.

Er beschuldigt seinen Sohn.
er terrorisiert ihn.

G. "Als ich im Garten schlief,"

Zu Königin.

C. "Nahmen zur Frau,"

"Frei

C. Uns beigestimmt hat. Allen unser Dank,
Das ist ja Freiheit.

Er läuft zu Plattform.

Neue Chef Claudius

C. "Ihr wißt,"

Alle machen ein
Schritt. Sie achten
ungeheuer was er
sagen wird.

Noch ein Hammer

"Claudius lächelt.

C. der Junge Fortinbras,"

Alltar Gestand

Hamlet

Laertes

Hamlet und Laertes machen ein
Schritt. König schaut Hamlet
an mit
C. "Sei unser Staat aus-Fugen,
das geht auf ihn.
auch Laertes schaut an
Claudius steckt
Schuld gefächelt auf seine
Leute. Junge Fortinbras
schafft und ihre Ochsen
tut gar nichts.

"Sprich." Horatio schreit
 Kommt vom Platforn runter 10
 H. halt es Marcellus
 Geist geht auf Marcellus "ran.

S ist hier!
 Mord Ruf

m. ... soll ich Lanze noch ihm stecken.
 H. ... stehen will. Da haut der Geist ab.

Sie machen Königsmord.
 Sie sind wild
 Die müssen echt verrückt
 werden. wild und wut.
 Sie sind richtig blut willig.
 Sie stehen uns leere.

Wie im Krieg anfeuern sie sich.
 Sie haben wirklich mord lust.
 Sie wollen den Geist töten.
 Geist möchte reden sagen aber
 er hat kein Sinn, geht weg

Sie atmen laut.

m. S. ist weg.

Sie haben Blut in die Augen.
 Horatio schreit.

Marcellus setzt sich.
 Die Sache hat den Bernardo
 sehr beeindruckt

B. "Er wollte gerade gehen"

Horatio schaut ihn an
 Er ist hilfsbedürftig.

Bernardo hat wieder
 was wichtiges beobachtet.

H. Und da fuhr auf.

Horatio läuft zu Marcellus
 Setzt sich zu ihm, ihn zu beruhigen

Gabi'nin anne babası ne görüyordu? O günlerde kendilerini nasıl görüyorlardı?

Prova *Hamlet*, 3 Mart 1977

Benno sırtını bana dönüp sahneye bakarken ve oyunculara bir şeyler söylerken kış kaslarını nasıl sıkıp tekrar gevşettiğini görüyorum. İstanbul'daki konservatuvarda bir öğretmen şöyle derdi bize: "Gücü karnınızdan ve edep yerlerinizden alın, oynarken onu hissedin." Hatta bir kadın öğretmen şöyle derdi: "Sahneye çıkmadan önce tuvalete git, orada oranla buranla oyna biraz."

Benno saçlarını hep çok yavaş kulaklarının arkasına doğru atıyor. Ustam bir kırıtkan. Sahnede kadınları o kadar iyi oynuyor ki, kadınları ne kadar az tanıdığımı fark ediyorum. *Commedia dell'arte*.*

28 Mart 1977

Bugün beli bükük ağacın üzerindeki kuşlar avluda cıvıldadılar. İlkbahar geliyor. Mutlaka bir kuş kanatlarını bir Berlin kanalında yıkıyordur. Bayan Doktorun kızı radyosuyla evin önünde dolanıyor. Yağ sürülmüş saçlarıyla birkaç genç bir bankta sigara içip onu seyrediyorlar. Hatta sarhoş komşumuz Bayan Drenschke bile saçlarını daha iyi tarıyor. Bu hafta sonu Gabi'yi odasına kilitledim. Felsefe öğrenimi için bir ödev yazması gerekiyor, ama hiç başlamıyor. Bulaşık yıkamak, yemek pişirmek, telefon açmak, erkekler üzerine konuşmak ve nane çayı içmek istiyordu. Onu odasına kilitlediğimde güldü. Hatta telefonu bile odasından aldım, holdeki aynanın önüne koydum. Meyve salatası yaptım, oda kapısından Gabi'ye uzattım. Arada sırada tuvalete gitmesine izin verdim. Odasında bir çocuk gibi gülüyordu, ama şimdi ödevini hemen hemen bitirdi sayılır. Dün gece ne üzerine yaz-

(*) Tiyatro sanatı – ç.n.

dığını sordum. “Şu anda Dieter Duhm’un çokça tartışılan bir kitabı üzerine: *Meta Yapısı ve Ara İnsanlık*.” Gabi kitabı okumak, anlamak, kitabın neyi anlatıp neyi anlatmadığını rapor etmek ve kitabın hangi soruları açık bıraktığını eleştirmek istiyor.

Şöyle yazıyor: “Yazar, Marksist çalışma analizini ve Freud’un bastırmaya dayalı travma analizini aynı bağlama oturtarak Marx ve Freud’u teorik olarak birbirine bağlamaya çalışıyor. Bu girişimde yazar teorik açıdan kavramları öyle bir şekilde yorumluyor ki, karmaşıklıkları gaspediliyor ve bu basit birlikteliğe indirgeniyorlar. Marx’ta soyut iş kavramı vardır, ne ki Duhm soyut işi reel iş olarak düşünüyor. Oysa bu Marx’ta bir bağlantıyı anlatan bir teorik kavramdır ve reel bir şekilde icra edilen bir çalışma işlemi değildir. Marx, işte bu bir tencere, işte bu bir kitap, bu şeyleri üretmek tamamen farklı bir çalışmadır diyor. Bu şeyler piyasada mübadele ediliyor ve satılıyorsa, onların içinde mukayese edilebilen bir şey olmalıdır, aksi takdirde mübadele edilemezlerdi, nitekim somut işin mevcut özelliklerinden biri olan bu soyut değer için Marx soyut çalışma kavramını bulur. Duhm, Chaplin’in, çalışma sürecinin işçileri yabancılaştırdığı *Asri Zamanlar*’ındaki gibi çalışmanın gittikçe daha çok soyut bir hale geleceğini tahayyül ediyor. Fakat Marx’ın düşüncesinde insanı yabancılaştıran hâlâ somut iştir, oysa Duhm’da teorik bir salata ortaya çıkıyor.”

Gabi’ye bir tabak daha meyve salatası yapıyorum.

Üç demlik nane çayı bugün yok. Bakalım, kuşlar belî bükük kambur ağacın üzerinde şakıyacaklar mı?

Bugün Gabi’nin kardeşi uğradı. Pankow’daki eve gelen herkes ilkin Petersburg aynasının karşısında duruyor. Paltolar orada giyiliyor, çıkarılıyor. Gabi’yle Gregor hemen aynanın önünde neşeyle konuşmaya başladıklarında onların çocukluğunu görüyorum. Gabi bugün bana ikisinin bir çocuk-

luk resmini gösterdi. Bir koltukta birbirlerine birer öpücük veriyorlardı.

Gregor bana: "Kümmeltürke* sözünün nereden geldiğini biliyor musun?" diye sordu."

2 Nisan 1977

Herkes güneşe çıkmak istiyor. Bir parkta bir çocuk orkestrası marşlar çalıyordu. Hava çiçek kokuyor. Birine çocuk orkestrasının neden marşlar çaldığını sordum. "Fidel Castro geliyor da ondan." Sevindim ve birçok insanla birlikte üç saat boyunca onu bekledim. Aynı ceket giymiş erkekler üçerli, dörderli gruplar halinde durmuş sohbet ediyorlar ve etrafa bakınıyorlardı. Castro gelmeden önce bir sürü bavulla dolu bir araba geçti gitti. Arkamda şakacı kadınlar dikiliyordu: "Bavullarda Castro'nun uzun pantolonları var, çünkü Berlin onun için çok soğuk. Belki bavullarda kirli çamaşırları da vardır." Henüz yeni evlenmiş bir çift, gelinlik ve damatlık kıyafetleri içinde hepimiz gibi Fidel Castro'yu bekliyordu. Küçük çocuklar ellerinde sosyalist devlet adamlarının suratlarını gösteren afişler tutuyorlardı. Çocuklar beklemekten yorgun düştüklerinde afişleri yere bıraktılar ve bunlarla oynamaya başladılar. Afişler bir arabaya veya üzerine bindikleri bir ata dönüştü. Ansızın Fidel üstü açık bir arabanın içinde Honecker'le birlikte önümüzden geçti. Üzerinde yeşil bir palto vardı, hareketsiz bir fotoğraf gibi insanları selamlıyordu. İnsanlar sevinç çığlıkları atıyorlardı.

Akşam Castro'yu televizyonda gördüm. Komedyen bir ta-

(*) "Kimyon Türk" anlamına gelen bu ifade 18. yüzyılda bir öğrenci argosudur, öğrencinin okuduğu üniversitenin yakınından gelen bir öğrenciyi tarif eder. Bu deyiş aynı zamanda şuradan kaynaklanır, Halle kenti civarında çokça kimyon yetiştiriliyordu, türkei, yani türkiye ise kıraç topraklara verilen bir addi. Zamanla Kümmeltürkei, Kümmeltürke'ye dönüşmüştü. Ayrıca Avusturya'da Kümmeltürke hâlâ bir sövgüdür – ç.n.

rafi var, duygularla oynuyor, düşüncelerle oynuyor, bu esnada çok sempatik.

Gabi'nin alnında büyük bir sivilce var. Arkadaşından dolayı üzgün olduğu için bu sivilcenin çıktığını söylüyor. Onun kendisine hediye ettiği plağı alıp dışarı çıktı. Bir an için Fidel Castro'nun yanında duruyordu. Dışarda yağmur yağıyor, ama Gabi arkadaşıyla ilişkisini bitirmek ve plağı geri vermek istiyor.

8 Nisan 1977

Hamlet'in prömiyeri yakında. Dün Batı Berlin'deydim. Sinemada Fellini'nin *Casanova*'sını seyrettim. Donald Sutherland'ı seviyorum. Sinemadan sonra içim korkuyla dolmuştu. Yakında *Hamlet* bitecek. Ne yapacağım o zaman? Berlin kanalları kara düşüncelerle dolu. Almanya'da yaşamak bir meslek. Wilhelm Reich'in *Orgon'un Keşfi*'ni okudum. Bütün gece yağmur yağdı. Beli bükük ağaçta oturan kuşlar gecele-ri nereye uçuyorlar? Peki onları kim kurular yağmur yağın- ca. Beni babaannem kurulardı, okuldan gelince ve yağmur- dan sıırımsıklam olunca.

Prömiyer *Hamlet*

Prömiyerde gerçekten de Besson'un üzerinde başka bir ceket vardı. *Hamlet* oyununda "Çürümüş bir şeyler var Danimarka krallığında," dediğinde seyirciler güldüler. Heiner Müller: "Doğu Berlin'de sözün büyük bir etkisi var." Bir oyuncu şöyle dedi: "Batı'da her şey yazılabilir, her şey söylenebilir, ama sözün orada bir etkisi yok. Haddinden fazla malumat, haddinden fazla gazete." Tiyatro benim çizimlerimden bir program kitapçığı hazırladı, benim ve babaannemin birer fotoğrafıyla. Heiner: "Sen burada Doğu'da bir fenomensin, şehrin en sıcak gözlerine sahipsin." Benno bana küçük bir Shakespeare afişi hediye etti. Oyunu ses locasından seyretti. Ona vekalet eden Dieter Klein bir şişe şam-

panya uzattı, oyun esnasında içtiler. Arada sırada şişeyi bana da uzatıyordu.

Hamlet'in prömiyerinden iki gün sonra.

İş bitti. Şimdi korkuyorum. Çalışmadım mı hayaletler peydahlanıyor. Keder, yalnızlık, can sıkıcı erkekler. Ama bir tren bile bazen durur, sonra gene yoluna devam eder. Can sıkıcı erkekleri rüyamda bile yanıma yaklaştırmıyorum. Bu akşam plak dükkânında. Schubert plaklarına baktım. Öyle genç ölmüş ki. Balık satın aldım, yanımda yarı kör bir kadın duruyordu.

22 Nisan 1977

Gabi'yle Janis Joplin dinledim. "Oh Lord, won't you buy me a Mercedes-Benz, my friends all got Porsches, I must make amends..."

Akşama doğru Gabi'nin babası geldi İtalya'dan. Gene bavulunu kendi kendisinin hizmetçisi gibi merdivenlerden yukarı taşıdı. Holdeki büyük aynanın karşısında bizi öptü, bavulundan hediyeleri çıkardı. Bana iki canlı su kaplumbağası hediye etti. Su dolu bir kabın içine koyduk onları. Konuştu mu ağzından bal damlıyor, öyle iyi anlatıyor ki. Anlattı da anlattı, daha tek bir ışık yakmamıştık. Duvarda gölgelerimizi görüyordum, gölgelerimizin arasında üç sigara ateşi.

23 Nisan 1977

Gabi su kaplumbağaları hakkında bir kitap satın aldı. Kıyma seviyorlar.

1 Mayıs 1977

Bir muayene için hastaneye giden komşumuz Bayan Drenschke'ye refakat ettim. Hastanenin koridorunda bekledim. Bulutlar, mavi-beyaz akşam. Işıklar dallarda oynaşıyor. Altı yatak-

lık odada hemşire çay dağıttı. Gecelikler içinde altı yaşlı kadındır. Birinin sadece bir kolu var, fincanına şeker attım. Birinin iki bacağı da yok, biri koltuk değnekleriyle yürüyor. Tek kollu kadının saçlarını taradım, tırnaklarını kestim. Diğerleri bakıp şöyle söylediler: “Bayan Pfeiffer, şimdi çok güzelsiniz.”

Altı yaşlı kadın yataklarına “benim evim” diyorlardı, dönebilecekleri bir yer olmadığı için hepsi de iki yıldan fazla bir süredir buradaydı.

8 Mayıs 1977

“Bana Paris’te asistanlık yapsan, öyle güzel olur ki, yarın benimle birlikte Paris’e gel,” dedi Benno Besson bugün. “İyi ama ben tek kelime Fransızca bilmem.” “Birazcık da mı yok?”

10 Mayıs 1977

Benno Paris’te. Pasta aldım, altı yaşlı kadını hastanede ziyaret ettim. Çok heyecanlandılar. Tek kollu Bayan Pfeiffer, yatağında oturan ve güçbela nefes alan bacaksız kadını okşuyordu. Bayan Pfeiffer bir bezi ıslattı, onun yüzündeki ter damlalarını sildi. Koltuk değneğiyle yürüyen kadın yatağında uzanmış Mısır üzerine bir seyahat kitabı okuyordu. “Türkiye’de faşistler var mı?” diye sordu. “Adolf o zaman burada iktidara geldiğinde başladı cinayetler.” Kocasını savaştan önce Sosyal Demokrat Parti’deydi. Bayan Pfeiffer gene ağladı. “Neden ağlıyorsun, Margarete?” “Çünkü hiç kimsem yok, onun için ağlıyorum.” “Biz buradayız, Margarete.” Ayrılırken hepsi beni öptü. Koltuk değnekli kadın yarın kızına gitmek istiyordu, beni oraya davet etti.

11 Mayıs 1977

Yaşlı kadının kızı, oğlu Peter’le Karlshorst’ta yaşıyordu. Anne koltuk değneklerine dayanarak biftek pişirdi. “Yaşamı boyunca hep böyleydi,” dedi kızı. Birlikte yemek yedik. Yaş-

lı kadın, sırf *Volksstimme** okuyor diye Naziler tarafından dövülen ve çiftlikteki işinden atılan sosyal demokrat kocasından bahsetti. Çay içiyorduk, ansızın kızı ağlamaya başladı. İkinci oğlunun bir ay önce intihar ettiğini fısıldadı. Oğul FdJ'deydi, kız arkadaşının ailesi sosyal demokrat muhaliflerdi. Kızlarının bir FdJ'liyle arkadaşlık etmesini istemiyorlardı. Kız oğlanı terk etti. Oğlan şu satırları yazdı: "Bu dünya bana göre değil," ve gaz düğmesini açtı. Uzunca bir süre karanlıkta oturduk, sonra gittim. "Ben de oyuncu olmak istiyorum," dedi Peter.

6 Haziran 1977

Türkiye'de seçimler vardı, Ecevit'in sosyal demokrat partisi en güçlü parti oldu, belki hükümet kuracaklar. Ecevit Türkiye'deki insanlar için bir umut ışığı. İki gün önce İstanbul'a bir telefon görüşmesi yazdırdım. Ancak bugün gece yarısı hat bağlandı, telefon çaldı, ağbim Ecevit'in o anda televizyonda söylediklerini aktardı. Bağlantı gittikçe kötüleşiyordu. Gabi almacı aldı, ağzını dayayıp bağırdı: "Hey çocuklar, çıkın hattan, bırakın da arkadaşım ağbisiyle rahat rahat iki çift laf etsin." "Çocuklar kim?" diye sordum. "Kim olacak, konuşmayı dinleyenler." Almacı bir kez daha aldı Gabi: "İyi dinleyin çocuklar, sonra gene her şeyi yanlış yazmayın." Ağbim Brecht'in Me-Ti kitabının Türkçeye çevrildiğini anlattı. Telefon konuşmasından sonra su kaplumbağalarını kıymayla besledik. Bir kibrit kutusu kadar küçükler.

7 Haziran 1977

Kırlangıçlar Gabi'nin balkonuna bir yuva yaptılar. İki kaplumbağanın keyfi yerinde. Boş şişeleri toplamak için her iki günde bir zilimize basan çocuklar kaplumbağaları ziya-

(*) Halkın Sesi. 1890'da kurulmuş bir sosyal demokrat gazete. 1933'te Naziler bu gazeteyi yasaklamıştı – ç.n.

ret ediyor ve kuru ekmek getiriyorlar. Bazen kaplumbağaları küvete koyuyoruz. Böylece bir gezintiye  km ş oluyorlar.

9 Haziran 1977

Gabi bu gece bana dayısının bir fotoğrafını gösterdi, yakışıklı bir adam. Doris Lessing'i anlayabiliyorum.

14 Haziran 1977

Gabi su kaplumbağalarını yönetmen Jürgen Gosch'un çocuklarına hediye etti. Şimdi sadece balkondaki kuş yuvası var.

Gabi mutfakta dikildi. "Bugün misafirimiz var, bol bol yemek pişirmeliyiz. Hartmut, Batı Berlin'den bir profesör ve onun Amerikalı arkadaşı Steve."

Gabi    tavuğa bal sürüyordu. "Amerikalılar Türkiye'de askerî diktayı desteklediler." Gabi güldü: "Bütün Amerikalılar mı? Salatayı sen yapıyorsun."

Zil  aldı. Hartmut'un arkasında duruyordu Steve, büyük,  şıl  şıl mavi gözlü, sarışın bir adam. Gülümseyerek "Hi," dedi, espiriliydi, Almancayı bariz bir Amerikan şivesiyle çok iyi konuşuyordu, çünkü Kopenhag'da Almanca ve İngilizce profesörüydü. Tam bir saat sonra mutfakta dizlerinin üstünde oturuyordum, öpüştük.    saat sonra Steve'in gitmesi gerekiyordu, çünkü akşam Kopenhag'da olmalıydı. Gabi yarım tavuğu yolluk olarak verdi ve bana dedi ki: "Bak gördün m , şimdi bir Amerikalıya aşık oldun, oysa onun için bir salata bile yapmak istemiyordun." "Gabi, yarın Danimarka'ya gidiyorum."

Sabah Gabi bana yüz Batı markı verdi. "Aşk için, Kopenhag'da ihtiyacın olacak." Gözleri  şıldıyordu.

15 Haziran 1977

Kopenhag treni. İlk kez bu kadar kuzeye  ıkıyorum. Orada beyaz geceler var mıdır? Onun yüzüyle kahvaltı, sabah.

Kopenhag şehri, sabah. Karşımda yaşlı bir kadın oturuyordu. Acaba o da âşık mıdır? Uyumuşum. Kalktığımda saat altıydı. İlk o zaman fark ettim, tren bir geminin üzerindeydi, açık denizlerdeydim. Genç bir adamla sohbet ettim, Kiel'den Werner, ona Volksbühne'den, Besson'dan, Langhoff'tan ve arkadaşım Gabi'den söz ettim. Şöyle dedi: "Böylesi bir kadının hasretini çekiyorum, böylesi kadınlar sadece DDR'de var." Yanındaki sert içkiyi beraber içtik, Kopenhag'a sarhoş vardık. Danimarkalı bir kız onu karşıladı, Steve tam o kızın arkasında duruyordu. Saçları ışıldıyordu. Kendini güzelce temizlemiş bir kedi. Eski püskü bisikleti yanındaydı. Birden sokakta binlerce bisikletli gördüm, sanki bütün şehir benim için bir bisiklet filosu tutmuş gibi. Bir insan ırmağı. Steve bir işçi semtinde oturuyor. Her yerde ağır, siyah bisikletler. Maalesef Steve'in hemen işe gitmesi gerekiyor, böylece Kopenhag tren istasyonunda tek başıma dolanıyorum. Yabancı işçiler kendi ülkelelerinin gazeteleri ceplerinde öylece dikiliyorlar. Gelen ve giden Danimarka trenlerinin arasında kulağıma Yunanca ve Türkçe kelimeler çalınıyor. Adamlar gelişigüzel yürüyorlar, bir sola sonra gene bir sağa, sonra gene bir sola. Aynı benim gibi. Bir tren istasyonu bir evdir. Sonra Steve'in evinde tek başıma oturup onun odasını çizdim. Akşam Steve dört Danimarkalı arkadaşıyla geldi, üzüm getirmişti. Hepsi beni kucakladı, sonra hemen gittiler. Sadece "süper şeker kadın"ı görmek istemişlerdi, öyle dediler. Hayatımda ilk kez esrar içtim ve birden üzümlerin parlak kabukları komiğime gitti. Parlıyor da parlıyordu, kendi gülüşümü sanki bir mikrofondan duyuyordum. Yatağa uzandım, tavana baktım. Küçük bir duvar pervazı ansızın yukarı doğru uzadı ve bir minare oldu. "Şimdi biliyorum Şarktaki mimarların minareyi nasıl bulduklarını: esrarla," diye düşündüm.

Biz sevişirken gecenin gözbebekleri büyüyordu. Sımsıcak kürklü hayvanlar arasındayım sanki.

“I love you baby,” dedi ertesi sabah. Annesi San Francisco’da kilisede çalışıyor. Org çalışıyor. Steve babasız ve katı Katolik bir anlayışla büyüdü. Sonra hippie oldu, Hindistan’a gitti, kiliseden ayrıldı, Danimarka’ya geldi, memleket özlemi çekti mi Kopenhag’daki McDonalds’a gidiyor. Orada oturduğumuzda ve hamburgerler geldiğinde şöyle dedi: “Hey baby, şimdi sana Amerika’da McDonalds yöneticilerine nasıl şikâyetle bulunulur onu oynayacağım.” Hamburgerini ısırdı, satıcıya şöyle dedi: “Lütfen yöneticiyi çağırın, ben bunu ismarlamadım.” Yönetici geldi ve Steve yeni bir peynirli hamburger aldı. “İşte Amerika bu,” dedi.

Sonra gene bisikletiyle üniversitenin yolunu tuttu. Bir parka gittim, Danimarkalılar çınlıçıplak çimenlere serilmişti. Yağmur yağınca battaniyeleri kafalarına çekiyorlardı. Renkler ışıldıyordu. Hâlâ esrarın etkisi altındayım. Birdenbire babaanneme büyük bir özlem duydum, çimenlikte kardeşlerime bir mektup yazdım. “Lütfen, çok konuşsa bile babaanne mi incitmeyin. Onu iyi dinleyin. Brecht diyor ki, yaşlılar çok konuşurlar, çünkü artık fazla vakitleri yoktur.”

Akşam Steve ile birlikte “Christiana”ya gittim. Orada sokakta bir evin önünde erkekler duruyorlar, esrar tartıyorlar ve insanlara satıyorlar. Büyük bir salon esrar dumanı altında. Hatta köpeklerin gözleri bile kırmızı ve ışıldıyor. Burada hiç sertlik yok, her şey yumuşacık, her şey rengârenk. Salonunda herkes kikirdiyor ve öksürüyor. Kendimi esrar dumanının içine bıraktım. Eve dönerken yolda iki polis gördük. Steve’in yanında koca bir topak esrar vardı. “Elini ver,” dedim, topağı ellerimizin içinde sakladık.

Steve’in evinde üç çalar saati var, üçünü de kurdu. Sabah hepsi beraber çaldı. “Bugün üniversitede İran ve Afganistan üzerine bir dia gösterisi var,” dedi, “Konu: Feodalizm ve yoksulların dini duygularının sömürülmesi.” Sonra: “Lütfen geri dönmek istediğinde bunu bana birkaç gün

önce söyle. Eğer gitmeden kısa bir süre önce söylersen benim için kötü olacak.” Onun evindeki aynada kendimi güzel buluyorum.

Kopenhag’da insanlar seninle tokalaşıp “Selam,” diyorlar, sonra eline esrar tutuşturuyorlar. Çocukken İstanbul’da ilk kez bir gemi gördükten sonra uyuyamamıştım. Geminin beyaz gövdesi sürekli gözlerimin önünde yükseliyordu. Esrarla da tıpkı öyle. İnsanlar, Kopenhag’ın ritmi, renkleri, afişlerden insanlar derin derin senin gözlerine bakıyorlar, burada her şey sevgiden bahsediyor diye düşünüyor insan. Steve ve ben bu gece gram uyumadık, saat dörtte hâlâ sokaklardaydık, her şey ıslaktı, bez ayakkabılarım yağmurdan ağırlaşmıştı. Volksbühne beni dinginleştirdi. Steve kendi şehrinden benim kendi şehrimden korktuğumdan daha çok korkuyor. Onu yatıştırmak istiyorum. Doğu Berlin Kopenhag’da. Steve’in yatağının üzerinde bir dağ resmi asılı, küçükken penceresinden görünen manzara. Dağın zirvesi karla kaplı. Bu dağı anlatıyor, göğüslerimi ve ayaklarımı ısıtmaya çalışırken. Steve’den bir damla su istiyorsun, o bir kuyu su getiriyor.

22 Haziran 1977

Bugün Helsingor’a Hamlet’in sarayına gittik. Orada soyunduk, sarayın önündeki yuvarlak taşın üzerinde oturduk, sonra seviştik. Turistler uzaktan fotoğrafımızı çektiler. Kim bilir belki Hamlet sarayının önündeki taşın üzerinde iki yıl demişlerdir. Helsingor’dan Kopenhag’a giden trende Danimarkalı yaşlı bir adam bizi Almanca konuşurken duyunca küfrederek kompartımanı terk etti.

Kopenhag’da üniversitede bir akşam kursuna gittik: “Neden Üçüncü Dünya fakir?”

23 Haziran 1977

Kopenhag'da bir otobüse sarhoş bir adam bindi. Kıçı görünüyordu, pantolonu kıcından düşüyordu. Pantolon cebinden bozuk para çıkardı, paralar yere düşüp etrafa saçıldı. Önce ben bozuk paraları toplamaya çalıştım, sonra şoför otobüsü durdurdu, paraları toplayıp adama verdi. Herkes alkışladı. Sarhoş adam eyvallah dercesine başını eğdi. Omuzunu sıvazladım, iki adam oturmasına yardımcı oldu, o buna karşı koydu. Kahkaha dolu bir otobüs. İki durak sonra adam evsiz barksızların toplandığı bir meydanda indi. Bir Türk'ü selamladı, aristokratlar gibi başlarını eğdiler. Otobüs ahalisi güldü.

Kopenhag'da bir Amerikalı. Kopenhag'da bir Türk kızı.

Son akşam

Bir partiye gidiyoruz. Orospular daha şimdiden sokaklarda müşteri kovalıyor. Eşcinseller gülerek bir arabaya biniyorlar, Steve konuşuyor, sesi gittikçe daha gür çıkıyor, ben bir masaldayım, kocaman masal kuşları sokaklarda, bir çatı terasında bütün gece dans ediyoruz, başını göğüslerime yatırıyor, gece gelmiyor, hava kararmıyor, gökyüzü menekşe rengi, gecenin yüzünde kırılganlıklar var.

29 Haziran 1977

Sabah 7:30	Saçlarına dokunuyorum, tren kalkıyor, ellerim saçlarında kalıyor.
7:45	Kopenhag'dan kalkış.
10:15	Tren gemiye giriyor
12:00	Rostock
14:30	Berlin Doğu Garı

Mavi bir tarak. Sevgilimin bir hediyesi. Saçlarımı tren penceresinde tanyorum. Doğu Berlin'e huzurlu bir kadın geliyor. Doğu Berlin, endüstri, evler, evler arasında fabrika bacaları.

Pankow. Steve arıyor. "Alo ben Steve. Ne yapıyorsun? Aşkımızla ilgili güzel düşüncelerim var. Onları sana yazacağım." Gabi mutlu. "Çok güzelsin, o seni güzelleştirdi, git aynaya bak."

Bu akşam *Hamlet* oyunu. Danimarkalı Hamlet. Akşam rejisini yaptım, Hamlet'in amcası ve babasını oynayan Dieter Montag'a sahne arkasında Steve'i anlattım. "Âşık olduğun her halinden belli," dedi.

1 Temmuz 1977

Bugün mezarlığa Brecht'in mezarına gittim. "Şimdi mezarından kalkacak, daktilosunun başına oturacak. Yazı masasının üzerinde ışık. Brecht'i gözlüğüyle mi gömdüler?" diye düşündüm. Öldüğünde elli altı yaşındaydı. Şimdi Benno Besson'un yaşındaydı ve Benno şu anda gene âşık. Bense bir Amerikalıya âşığım. Benno Paris'te.

30 Temmuz 1977

Batı Berlin sokakları ve trenleri polisten geçilmiyor. RAF, Dresdner Bank'ın yönetim kurulu başkanı Jürgen Ponto'yu öldürdü. Hemen tekrar Doğu Berlin'e geri döndüm.

3 Ağustos 1977

Steve üç günlüğüne Doğu Berlin'de. Gabi onun için vizeye başvurdu ve bize bir yatak verdi. Gündüzleri de bizi baş başa bırakıyor. Gabi'nin gözleri ışıltıyor, sanki kendisi gün boyunca güzel bir adam tarafından seviliyormuş gibi. Dün Gabi'nin bir arkadaşını ziyaret ettik, Heiner Müller de oradaydı. Ona göz göre göre yalan söyledim, Steve'in Vietnam Savaşı'na gitmeyi reddettiğini, o yüzden Kopenhag'da yaşadığını söyledim. On dakika sonra Steve, Heiner'e şunu demesin mi? "Esrarın sokakta satıldığı bir ülkede yaşamak istiyordum."

Evde Gabi'ye sordum: "Neden yalan söyledim?" "Sen de bir insansın," dedi.

Ağustos 1977

Doğu Berlin. Babaannem öldü. Sabaha karşı uykudayken gitti. Ağbım telefonda Gabi'ye: "Kız kardeşime yardım et," dedi. Gabi ve Steve yanımda duruyorlardı. Steve ağlıyordu. Doktor babaannemin ihtiyarlıktan öldüğünü söylemiş. Doksan altı yıl. Bir köyülüydü. Sadece bir sandığı vardı, içinde hiç giymediği elbiseleri dururdu. Döşeginin altında birbirine yapışan şekerler saklardı. "Al, ağzın tatlansın." Neredeyse bir yüzyıl yaşadı. Ülkemden insanlar fırınların önünde kuyruk oluyordu. Ekmekler küçülmüştü. Babaannem öldü. Mezarının başında sadece iki kişi. Mavi gözleri kapandı. Genç insanlar faşistler tarafından öldürüldüğünde bu gözlerle ağlamıştı. Gazetelerde onların resimlerine bakardı, okuması yazması yoktu. Babaannem, babaannem, canım benim, nasılsın? Takma dişini bu dünyada bıraktın gittin. Bildiricin yemek için cennete gitmeyi istiyordun. "Cennette bildirinci düşünmen yeter, anında kızarmış bir bildiricini ağzının önünde bulursun," derdin. Yedi çocuk yitirdin, onların hepsinin melek olduğuna, seni cennete taşıyacaklarına inanırdın. O kadar çok ölü gördün ki. Ermenileri de. Bazen ayağa kalkar, bağırırdın: "Ah nasıl da o Ermeni gelinler kendilerini köprüden aşağı attılar!" Onların çocuklarına yemek götürmüştün. Yaşlı bir Ermeni kadın senin yanında yaşıyordu. Ceplerinde hep kuru ekmek vardı. "Neden?" diye sordun. "Eğer gene bir mağaraya saklanmak zorunda kalırsam, açlıktan ölmeyeyim diye." Babaanne, sen öldün, ben burada Doğu Berlin'deyim, Gabi ve Steve'le birlikte seni düşünüyoruz. Sen öldün, bir avuç kelime kaldı senden geriye. Brecht'in mezarındaki çiçekler senin İstanbul'daki balkonda yetiştirdiğin çiçeklerin aynısı. Bir küpeye benziyorlar. Kimile-

yin aspirin satın almak isteyen romatizmalı bir dilenci kadına sadaka verirdin. Ona parayı verdin, dilenci kadın ezcane-ye gitti, sonra paranın üstünü sana geri getirdi. Kabul etmek istemedin, o da sana bunun için iki tane aspirin verdi. Aspirinin her şeye iyi geldiğine inanırdın, diş ağrısına, mide ağrısına, kalp ağrısına.”

9 Ağustos 1977

DDR vizemin süresi doldu. Besson hâlâ Paris'te. Bir sonraki oyunda gene benim başasistanlığını yapmamı istiyor. Batı Berlin'e çıkış yapmam gerekiyor.

10 Ağustos 1977

Wedding'de benim ortak evdeyim. Susanne ve Inga doğum günüm için bana bir pasta pişirdiler, Amerikan ve Türk bayraklarıyla süslü bir pasta, bana Manfred Mann'ın konserine bir bilet hediye ettiler. Açık hava konserinde yağmur yağdı, insanlar kafalarına plastik poşetler geçirdiler. Her yerde polis. Kimlikleri kontrol etselerdi mahvolmuş-
tum. Pasaportuma göre bir buçuk yıldan beri Batı Berlin'de kaçak yaşıyordum.

16 Ağustos 1977

Her gün Gabi'yle telefonlaşıyorum. İdareye gidip benim vizemi soruyor. En sonunda genel müdür vekili Dieter Klein'a bu işle ilgilenmesini rica etti.

Dieter Klein bunu yapacağına söz verdi. Gabi telefonda bana şöyle dedi: “Dünyayı kendi hulyalarımna göre tamamen değiştiremem, ama beni çevreleyen metrekarede burası için dünya yasalarının geçersiz kılınmasını sağlayabilirim. Sosyal hiyerarşilerin delinmesini sağlayabilirim. İşte bu konuda görevim dört açarım.”

18 Ağustos 1977

Gene Pankow'da Gabi'nin yanındayım. Vizem gelmiş. Pencereimin önündeki ağacın üzerine kuşlar konmuş. Bayan Doktor'un kızı âşık, erkek arkadaşını merdivenlerde öpüyor. Bayan Drenschke el çırttı: "Kızılderili gene geldi." Ona bir şişe yumurta likörü getirdim, kabul etmek istemedi. İkimiz de Gabi'nin holünde aynanın karşısında duruyorduk, şişe önce benim elimdeydi, sonra onun elinde.

2 Eylül 1977

Hep Schubert dinleyen Rudolf Bahro tutuklandı. Gundula ağlayarak kapının önünde durduğunda ben evde yalnızdım. Bahro bir kitapta DDR'deki koşulları eleştirdi, onunla yapılmış bir söyleşi kitabından kesitlerle birlikte *Spiegel*'de yayımlandı. Gundula'ya bir kahve pişirdim, masa örtüsü gözyaşlarından ıslanmıştı. Her iki çocuğu ve kocası için kaygılanıyordu. İşini kaybederse çocuklarını elinden alıp bir yurda yerleştirirler diye korkuyordu. "Rudolf sadece Marksizmin eleştirel gücünü yenilemek istiyordu," diyor Gundula. Bir süre sonra Gabi geldi ve bir misafirle beraber karanlıkta oturduğuma şaşırdı. Gundula gittikten sonra odanın içinde sinirli sinirli dolandım, en sonunda Gabi'ye dedim ki: "Bu Gundula Bahro'ydu. Kocası Rudolf Bahro tutuklandı." O sırada gene evin üzerinden bir uçak uçuyordu. Gabi uçak gürültüsünün geçmesini bekledi. "Hemen ona telefon aç, ya çok arkadaşı vardır, biraz kendini iyi hissediyordur ya da tek başınadır – o zaman onu sabah kahve içmeye çağır."

3 Eylül 1977

Bugün Gundula kahve içmeye geldi. Gabi Gundula'ya kocanla birlikte duruma sonuna dek göğüs gerebilecek misin, herhangi bir zamanda onunla ve çocuklarla ülkeyi terk et-

mek istiyor musun diye sordu. Gundula düşündü ve evet dedi. “Kardeşim Gregor’la konuşacağım, avukattır kendisi. Hiçbir olayın bizi yıkmamasına ve travmaya sokmasına izin vermeyeceğiz. On yıl sonra burada belki bir sokağa Bahro adı verilecek. Şimdi sükûnet içinde nane çayımızı içelim ve bekleyelim,” dedi Gabi.

Gabi “Adi devlet, onu tutukladılar,” diye söylenmekle kalmıyor sadece, bir de kendi kendine “Devlet neler çeviriyor, buna karşı neler yapabiliriz?” diye de soruyor. Batı’dan Janoš aradı ve bana şunu okudu: “Rudolf Bahro, Mevcut Re-el Sosyalizmin Eleştirisi. Yıllarca geceleri yazdı. Bahro önsözde, kitabında devrimci bir bakış açısından hareketle bir toplum biçiminin analizine önem verdiğini vurguluyor. Lafını esirgmeden DDR sistemiyle hesaplaşarak sosyalizmin kritik gücünü yenilemek ve egemenlerden arındırılmış adil bir toplum ütopyasının korunmasına yardımcı olmak istiyor.” Pikaba bir Schubert plağı koydum. Plağın kapağında Schubert ince çerçeveli bir gözlük takmıştı, Bahro’nun taktığıyla aynı gözlüktü bu. “RAF’a dönüşerek suç işlemeye başlamadan önce Batı Berlin için Baader-Meinhof neyse Doğu Berlin için de Bahro odur. Bunlar sistemi sorguladılar. Aranan kişilerin fotoğrafları öyle bir seçiliyordu ki, yavaş yavaş bütün gözlüklüler şüpheli konumuna düşebilsin. İş o hale geldi.”

4 Eylül 1977

Bugün Gundula oğlu Andrej ile birlikte geldi, Andrej bize iki telefon almacı getirdi. Staj yaptığı işletmeden çaldığı bu almaçları bizim telefona taktı. Şimdi Gabi ve ben aynı anda telefonda konuşabiliyoruz.

5 Eylül 1977

Josef alı al moru mor İsviçre’den aradı. Şu anda Bahro’nun tutuklanmasına karşı bir metin yazıyor, yakında Gundula’yı

görmek için Doğu Berlin'e gelecek. Ben onunla konuşurken Gabi ikinci almaca kulağını dayamış bizi dinliyordu.

23 Eylül 1977

Steve iki haftalığına buradaydı. Her gün onu büyük aynanın içinde görmek çok güzeldi. Aşktan göğüslerim daha da büyüdü. Steve bana bir kukla getirdi, önlüklü bir Amerikan ev kadını. İplerini çektin mi ağzını açıyor. Steve her gün bana İngilizce dersi verdi. Onun Amerikan şivesini seviyorum. "You wanna go home?" Şu cümleyi öğrendim: "Can I put my head on your shoulder?" Galiba Beatles'in bir şarkısında geçiyor.

29 Eylül 1977

Besson Mezbahaların Kutsal Johannası'nı sahneye koyacak. Ben gene onun asistanlığını yapacağım. Sevinçten yandaki yaşlı kadını sırtıma aldım, evin içinde onunla dolandım durdum.

7 Ekim 1977

Gabi'nin annesi iki akşamlığına Deutsches Theater'e davet etti, Polonya'dan bir misafir oyun, Kasım Gecesi ve Andrzej Wajda'nın yönettiği Ecinniler. Taksiyle tiyatroya gidiyordum, taksici nereden geldiğimi sordu. "Türkiye." Ecevit'in sosyal demokrat partisinin seçimi kazandığını biliyordu. "Türkiye'de hâlâ çok faşist var, onları haklamak lazım. Faşizme karşı hemen savaşmak gerekiyor." Sesi yükseldi, Unter den Linden Caddesi boyunca gidiyorduk, her yerde arabalar ve insanlar. Taksici öyle bağıırıyordu ki, dışardan hiçbir gürültü duymaz oldum, sokak bir sessiz film gibi görünüyordu.

Andrzej Wajda fuayedeydi, bıyıklı küçük bir adam. On dokuz yaşındaydım onun *Kül ve Elmas* filmini seyrettiğimde ve sonra sokakta ağladığımda. İlk kez sahnede Lehçe duy-

dum. Bir rüya sahnesi vardı, Wajda birbirinin aynısı iki kadını gösteriyordu bu rüyada. Benzerlerden biri rüya görüyordu, diğeri onun rüyasını oynuyordu, rüyayı oynarken çok yavaş hareket ediyordu, hayatım boyunca unutamayacağım bir sahne. Beni geri getiren taksici Pankow'da "Harzburger Sokağı" diye bir sokağın olmadığını iddia etti. "Ama ben orada oturuyorum," dedim. "Nesine bahse giriyoruz? Ben kazanırsam sizde bir kahve içerim." "Ya ben kazanırsam?" "O zaman da sizde bir kahve içerim." Kahve içerken taksici Gabi'ye bir tiyatro oyuncusunun ne kadar para kazandığını sordu, bu para ona göre çok azdı.

Yarın ikinci oyunu seyredeceğim, *Ecinler*, gene Wajda'nın rejisi, Dostoyevski, Camus'nün uyarlaması. Ben çocukken annem Dostoyevski'yi sıcak öğlen sonraları karanlık bir odada okurdu.

14 Ekim 1977

Bugün Steve'in arkadaşı Hartmut, Batı Berlin'den bize geldi, Bahro'nun kitabı ve bir kibrit kutusu büyüklüğünde bir esrar topağı gömleğinin altındaydı. Gabi bunları mutfak masasının üzerine koydu, yasadışı hazineye bakıp güldük. Hartmut, İşverenler Birliği Başkanı Hans-Martin Schleyer'in kaçırılışı hakkında bilgi verdi. Şimdi polis bizim Wedding'deki ortak evi gene arayacaktır. Gabi geceleyin Bahro'nun kitabını okudu ve sabah dedi ki: "Kitapta reel sosyalizmin koşulları eleştiriliyor, alternatif yapılar ve yaşam olanakları geliştiriliyor." Bu gece bir kuş pencereden odaya uçtu, kafamı galadı.

18 Ekim 1977

Beklemekten gına geldi. *Mezhabaların Johannası*'nda oyun haklarıyla ilgili sorunlar var. Besson ve DDR kültür bakanlığı arasında sorunların olduğu da kulağımıza geliyor. Kan-

tinde biri, herhangi birinin kendisinden daha akıllı olması-na kültür bakanlığının tahammül edemeyeceğini söyledi. İs- viçre'nin Fransa bölgesinden gelen Besson, Paris'te Langhoff ile buluşmuş ve bir lokantadaki yemekte tuzun Fransızcası- nı bilememiş. Kendi kültürüyle bağlantısını yitirmesi karşı- sında şoke olmuş, tekrar Fransa'da çalışmak istiyormuş.

Besson Paris'e giderse ne yaparım ben?

19 Ekim 1977

Gabi bir evsiz barksızı daha Pankow'a getirdi, Thürin- gen'den Sebastian. O kadar uzundu ki, yaptığı ilk şey, Ga- bi'nin odasındaki avizeye çarpmak oldu, lamba kırıldı. "Gü- zelim Biedermeier avize!" dedi Sebastian. Gabi onunla şe- hir treninde tanışmıştı, çünkü Sebastian o anda Brigitte Rei- mann'ın *Franziska Linkerhand*'ını okuyordu. "Çok şakacı ve heyecanlıydı," dedi Gabi. Sebastian üniversiteyi terk etmişti, bir lamba fabrikasında çalışıyordu. Bana Ovid'in iki kitabını hediye etti. Sebastian Gabi'ye âşık, üç dakikada bir onu öpü- yor, ama eğilmesi gerekiyor.

20 Ekim 1977

Bugün bize karşı taraftan Susanne ile Inga geldi. Ortak eve artık tahammül edemiyorlar. "Ev bir seks ortak evi haline geldi," diyorlar, evi sürekli polis basıyor. Alman İşverenler Birliği Başkanı Hans-Martin Schleyer bir arabanın bagajında ölü bulundu. Arap teröristler tarafından kaçırılan Lufthan- sa uçağı kurtarıldı. Inga ortak evden taşınmak istiyor. Ortak evdeki ardaşlarımın dağılacak olması beni üzüyor.

Sebastian küveti taşırdı. Yerdeki suyu üçümüz süpürdük.

21 Ekim 1977

Bugün Sebastian küvetin üzerindeki çamaşır asacağıını onar- mak istedi, şimdi Monet'nin bir tablosunu astığımız duvar-

da büyük bir deliğimiz var. Baader, Ensslin ve Raspe öldüler. “Stammheim’daki hücrelerinde intihar ettiklerine dünyada inanmayız,” dedi Gabi.

Ekim 1977

Bu akşam Gabi ile Sebastian Narwa lamba fabrikasındaki işletme eğlencesine gittiler. Sesli sesli Ovid okudum. Etkileyici. Gabi geceleyin bana, Sebastian’ın işçi ekibinden bir kızın onunla tuvalete çiş etmeye gittiğini, tuvalette ona fabrikada kimin kimle yattığını anlattığından bahsetti. Bir iş kazasında parmağını yitirmiş olan bir kızın denetimindeydi üretim o gün bugündür. İş kazası onun yükselişi olmuştu.

25 Ekim 1977

Gabi bana parti meclisini anlattı. Şöyle demişti orada: “Baader, Ensslin ve Raspe’nin nasıl öldüklerini bilmek istiyorum. Eğer bu üçünün nasıl öldüklerini bulup çıkaramıyorsa neden bu kadar casusa avuç dolusu para ödüyoruz?”

26 Ekim 1977

Bugün Moskova’daki bir kongreye davet edilmiş olan şair Eva Strittmater ile telefonlaştım. “Rusya nasıldı?” diye sordum. Telefonu kapattığımda Sebastian şöyle dedi: “Neden Sovyetler Birliği değil de Rusya diyorsun, Gabi’nin telefonunun dinlendiğini çok iyi biliyorsun.” Sinirli sinirli odanın içinde volta atıyordu. “Avizeye dikkat et,” dedim.

29 Ekim 1977

Gabi, Sebastian’ın esrar topağını klozete attığını, Bahro’nun kitabını yaktığını keşfetmişti. “Ben sadece seni korumak istedim,” dedi Sebastian. Gabi ona sorular sordu, gizli istihbarat servisine Gabi hakkında bilgiler verdiğini itiraf etti. “Senden sadece şunu öğrenmek istiyorum, çift taraflı düşünmeyi

ve yaşamayı yüreğin kaldırıyor mu? Bunu istiyor musun?” diye sormuştu Gabi Sebastian’a.

Sonra telefonu aldı, peş peşe arkadaşlarını aradı, dinlenen telefonda devlet güvenliğine sıçtı sıvadı. Sonra bana döndü: “Hiçbir hadisenin bizi yıkmasına ve travmaya sokmasına izin vermeyeceğiz.”

Kasım 1977

Benno DDR’yi terk edecek. Ağaçlar çıplak. Gökyüzü gri. Kasım göğü. Benno Paris’e gidecek. Dün onunla konuştum. Onun küçük odasında duruyorduk. “Kaç yaşındasın?” diye sordu. “Otuz.” “Gençsin. Başka bir kültürde başka deneyimler kazanabilirsin. İnsan Almanya’da fazla kalmamalı. Kurtar kendini Almanya’dan. Avignon festivali için Brecht’in *Kafkas Tebeşir Dairesi*’ni sahneleyeceğim. Ocakta Paris’e gel. Birlikte çalışabiliriz.”

13 Kasım 1977

Benno Paris’te. Vizemin süresi gene doldu. Gene Batı Berlin’e taşındım, Fransa’ya gidebilmek için Batı parası kazanmalıyım.

Ortak evden Janoš benim için küçük işler buldu, üç gün Zoologische Garten’deki bir basımevinde çalıştım ve bir pansiyonu duvar kağıdıyla kapladım. Oradaki odalar Liza Minelli’nin oynadığı Kabare filminden çıkmış gibiydi sanki. Şimdi Paris için bin beş yüz markım var. Inga taşındı. Jens ve kız arkadaşı seks yaparken bağırmaya devam ediyorlar. Janoš eşyalarını kartonlara koyarken şöyle bağırdı: “İnsan ya orgazm takliti yapar ya da orgazm olur.”

27 Kasım 1977

Yeni bir ev arkadaşımız var. Babası bir fabrikatör. Kız arkadaşıyla küvette düzüşüyorlar, bunun için yere birçok mum

koyuyorlar. Tuvalete gitmek istedin mi, onların yanından geçmen gerekiyor, yanan mumların arasında slalom yapmak hiç de kolay değil.

28 Kasım 1977

Fabrikatör oğlu bugün bana şunu dedi: “Sen sanatçısın, hayal gücün var, Baader, Ensslin ve Raspe’nin öldükleri bir dönemde RAF’a nasıl yardım edebiliriz diye düşünmek lazım. Hayal gücünü çalıştırsana biraz.” Barbara onun üzerine atıldı: “Seni gidi cin fikirli kokainci seni, arkadaşımı rahat bırak.” Manfred akşam fabrikatör oğluyla kokain çekmişti. Ben tam Janoş’un boş odasında duruyordum, içeri girdi, yere yattı ve ağlamaya başladı. Ona bir bardak su getirdim, dudakları titriyor, dişleri bardağa vuruyordu. “Dört kişiyi öldürdüm, Macaristan’dan masum dört adamı.” Sonra hıçkırma devam etti. Sanki ne zaman patlayacağını bilmediği bir bomba karnının içindeymiş gibi öylece yatıyordu orada.

Gece Gabi aradı. Arada sırada almaca bağıırıyordu: “Defolun, bırakın da rahat rahat kız arkadaşımın telefonda iki çift laf edelim.” Gabi şöyle dedi: “Şimdi Paris için para kazanıyorsun, bu işi halledince buraya gel, nane çayı içelim. Sonra Paris’e Besson’un yanına gidersin.”

30 Kasım 1977

Janoş’la, Fransa için bir oturma izni nasıl alabilirim, onu konuştuk. “Paris’te bir üniversite var, orada lise diploması istemiyorlar. Üç yıl aynı meslekte çalıştığını kanıtlaman kâfi.” Tiyatro çizimlerimi, notlarımı ve kolajlarımı gönderdim oraya.

2 Aralık 1977

İki günden beri Peter’in eski odasında uyuyorum ve gene kalorifer borusundan kerhane seslerini dinliyorum. Duvarda

eskiden Peter'in bir çocukluk fotoğrafının asılı olduğu yerde şimdi açık bir leke vardı.

10 Aralık 1977

Steve her gün Kopenhag'dan arıyor. Bugün çok soğuk. Aşağıdaki terzihane boş. Firma iflas etti. Dikişçi kadınları ve makine seslerini özölüyorum. İki yıl önce mutfak penceresinde ilk kez gördüğüm ağaç hâlâ rüzgârda ve yağmurda titriyor. Manfred New York'a göç etmek istiyor. Soğukta cırtlıplak dolanıyor ortalıkta. Bana on plak hediye etti: Pink Floyd, Jimi Hendrix, The Troggs, The Rolling Stones, The Animals, Bob Dylan, The Hollies, Donovan, Manfred Mann. Bunları Gabi'ye hediye edeceğim.

16 Aralık 1977

Paris'teki üniversiteden cevap geldi. Komisyon benim çalışmalarımı incelemiş ve hemen tiyatro estetiğı üzerine bir doktora tezi yazabileceğime karar vermişti. Ama bir doktora tezi nasıl planlanır, bak bunu hiç bilmiyordum. Gabi'ye telefon açtım. "Doktor, yakışır sana." Yeni arkadaşı Frank Castorftan bahsetti bana. "Frank sana yardım edebilir. Dünyanın başımıza sardığı her sorun Pankow'da biter, Pankow'da çözülecektir." "Frank ne yapıyor şu anda?" diye sordum. "Ne yapsın, kaloriferin yanında oturuyor."

17 Aralık 1977

Checkpoint Charlie'de sınır polisi "Kimin için bu plaklar?" diye sordu bana. "Benim kız arkadaşım için." Beni uzun süre bekletti. "Bu plakları kız arkadaşınıza hediye etmek istiyorsunuz, ne alacaksınız karşılığında?" "Hiçbir şey, bunlar bir hediye." "Kullanılmış plaklar bunlar, eski malları sokamazsınız. Çıkış yaparken gene alabilirsiniz," diye açıkladı. DDR'de son zamanlarda sıkça bir söz duymuştum, şehir

düşmanı. “Şimdi ben bir şehir düşmanı mıyım?” Bana baktı, hiçbir şey demedi. Hikâyeyi Gabi’ye anlattım. “Şehir düşmanı değil, devlet düşmanı, devlet düşmanı demek istiyorsun.” Frank Castorf masada oturuyordu, kahve içtik, dışarda gökyüzü ansızın öyle bir karardı ki, bütün ışıkları yaktık. Frank doktora tezimi sordu. “Volksbühne ve sahneye konulmasında çalıştığım üç oyun hakkında yazmak istiyorum.” Frank şunu önerdi: “Yirmili yıllardaki halk sahneleri hareketi geleneginin bugünkü Volksbühne’nin çalışmalarında nasıl devam ettiğini gösterebilirsin.”

Ciddi bir çocuk gibiydi, Gabi’de bıraktığım daktilonun başına geçti hemen, tez için bana bir plan hazırladı. Gabi ve ben mutfağa oturduk, nane çayı içtik. Gabi’nin gözleri ışıldıyordu, kül sarısı saçları eskisinden daha çok bukleliydi. Dışarda yağmur yağıyor, Frank daktilonun tuşlarına basıyor, avludaki ağacın bütün yaprakları dökülmüştü, fırında iki tavuk kızarıyor, mum ışığı, gölgelerimiz duvarda büyüyor. “Paris’e gidince üstesinden gelirsin sen bu işin, Besson’a selamımı söyle.”

Frank dört sayfalık konseptin üzerinden benimle birlikte geçti. “Anlıyor musun, Emine, biliyor musun?” Gece yarısına az kala evden çıkarken kendimize Petersburg aynasında baktım. Gabi yalnız değil. Sınır polisi Frank’ın notlarını elimden alabilir korkusuyla onları gömleğimin içine soktum, nefes alırken hışırdıyordu, o yüzden sürekli numardan öksürdüm. Plakları sormadım, böylece Hollies ve Stones, Checkpoint Charlie’de kaldı.

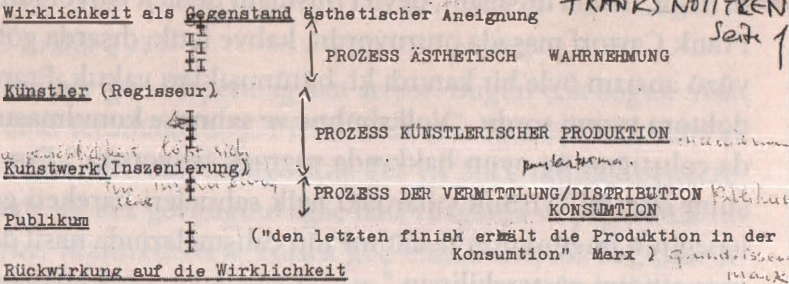
Gene Batı Berlin. Gömleğimin altındaki notlar beni rüzgâra karşı korudular. Babaannem eskiden kışın hep bir gazeteyi kazağımızın içine sokardı. Sınırın ötesinde, Batı tarafında, ansızın bir Batı Alman polisi nöbet kulübesinden çıktı, pasaportumu sordu. “Buraya kadarmış,” diye düşün-

~~Seite 25~~

~~SCHULZE~~

PARIS
DOKTORA

Schema künstlerischer Produktion:

FRANK'S NOTIZEN
Seite 1

seine gesellschaftl. Kraft nicht
Kunstwerk (Inszenierung)
für die Kunstbewegung

partikularis.

Pathe

max

realität estetik bewussten

1. Wirklichkeit als Gegenstand ästhetischer Aneignung

1.1. Die Tradition der Volksbühnenbewegung

KÄMPFE um die/in der Bewegung: für BEWUSSTHEIT in Form und Inhalt unter dem Aspekt der Klassenkämpfe. Kunst als 3. Front mit mobilisierendem Charakter.

Erwähnen der Auseinandersetzungen zwischen Linken und Rechten in der Volksbühnenbewegung: Franz Mehring (SPD-Bildungspolitik: relativ unkritische Übernahme bürgerlichen Kulturgutes, wichtig für Mehring und Co.: Kenntnisnahme der Goethe, Schiller usw. durch die Arbeiterklasse, dabei der ^{2. Front} ~~Kämpfe~~ ^{3. Front} ~~Kämpfe~~ Vermarktungspraktiken durch die kapital. Gesellschaft weitgehend außer Achtlassend.) und Gertrud Alexander contra Piscator, Grosz, Heartfield (siehe "Kunstlump"-Debatte). 19/9.

-Im Anhang möglich: Leistung und Verkommenheit einer deutschen Arbeiterbühnenorganisation: Legende-Analogie und Unterschied zu Frankreich: Mouchk

1.2. Rückgriff auf die kunsthafte, kämpferisch-operative Tradition der Volksbühnenbewegung in den späten 60iger Jahren durch Besson, Kasper/D., Marquardt

1.2.1. Die 60iger in der DDR zwischen Vietnam, ~~USA~~, Hallsteindoktrin usw. C.C.S.R. Auch in der DDR partielle Mobilisierung/Politisierung der Jugend (innenpolitisch: Bekenntnis zum eigenen Weg, unabhängig vom System der BRD). Zeit der Fluktuation, des sich-Veränderns. HOFFNUNG.

LANGHOF

1.2.2. Besson diesen Tendenzen durch Versuch eines "aktiven" Theaters folgend. "Kampf dem Etablierten": Institutionsveränderungen im Rahmen der grundsätzlichen sozial-politischen Gegenbenheiten der DDR (d.h. keine prinzipiell divergierenden Einschnitte). Internationalisierung. Spielplanbeweglichkeit. Probieren neuer theatral. Formen (analog / ausgehend von Erfahrungen der 20iger Jahre in SU, Westeuropa und den 60igern: Theater auf die "Straße", an die Massen-Theater und Genuß: Spektakel. Öffentlichkeit gegen museale Etabliertheit.

Bekenntnis zur Ästhetischen Provokation, zum Aufreißen gesellschaftlicher Widersprüche.

düm, “yarın beni gerisin geri Türkiye’ye gönderecekler.” “İyi akşamlar, burada da bütün gün yağmur yağdı mı? Doğu Berlin’deki oyunumdan şimdi çıktım, burada biraz dans etmek istiyordum.” “Karşının tiyatrosunda mı çalışıyorsunuz? Aylık ne kadar orada?” “Ayda beş yüz DDR markı.” “Çok değil. Bari yatıp kalkıp kendi aylığıma dua edeyim.” Pasaportumu geri verdi, hiç bakmasızın. “Büyük bir zevkti benim için.” Koch Sokağı’ndaki metro istasyonunda bir kez daha arkama döndüm, tek başına nöbet kulübesinde durmuş arkamdan bana bakıyordu.

20 Aralık 1977

Doktora tezim için şimdiden kitaplar satın aldım, bir ondan bir bundan okuyorum.

- + Bertolt Brecht, Tiyatro İçin Küçük Organon
Bertolt Brecht, Aristocu Olmayan Bir Dram Üzerine —
- + Louise Althusser, Marx İçin
- + Antonin Artaud, Tiyatro ve Onun Dublörü
Heiner Müller, Toplu Eserleri —
André Müller, Yönetmen Benno Besson —
Walter Benjamin, Alman Yas Oyununun Kökeni
Franz Mehring, Proleter Estetik
Dziga Vertov, Film Yazıları

21 Aralık 1977

Herkes ailelerin yanına gitti. Noel’in eli kulağında. Steve beni aradı: “Ne zaman geliyorsun baby?” “Yirmi beş Aralık’ta.”

23 Aralık 1977

Bu gece ortak evde bir odadan diğerine yürüdüm. Else Lasker-Schüler’in kitabını arıyordum, muhtemelen Peter beraberinde götürmüştü. Bütün odaları derledim toparladım, bulaşıkları yıkadım, üç ayaklı küveti temizledim, kirli ça-

maşırıları yıkadım, kurumaları için astım. İlk kez buraya geldiğimde Peter'in, karşısında tıraş olduğu aynayı da temizledim. Uzaklarda gene Doğu Berlin televizyonu kulesini görüyordum.

Demir renkli hasret kuyruklu

Alev alev kollarla sevgiyi arayan...

Tuhaf yıldızlar dünyaya bakıyorlar gözlerini kırpmadan

24 Aralık 1977

Batı Berlin'de son günüm, metrodan boş peronda tek tük birkaç DDR polisi gördüm. Fransız Sokağı. Trenler Fransız Sokağı'nda durmuyordu. Berlin bir film adı gibi. *Trenler Fransız Sokağı'nda durmuyordu.*

Eğer Berlin tek bir şehir olsaydı, çok büyük bir şehir olurdu. Taksi şoförleri de aynı İstanbul taksicileri gibi sokak isimlerini hatırlamakta güçlük çekerlerdi. Karl Marx Caddesi ve Hölderlin Sokağı. Langhoff, Hölderlin'i seviyor. Langhoff şimdi Hamburg'da, Besson Paris'te, Gabi Pankow'da, Fritz Marquardt Lichtenberg'de.

Gece Gabi'yi aradım. Telefon çaldı, bıraktım çalsın, evi gözlerimin önünde canlandırdım. Holdeki Petersburg aynasını gördüm, telefon çalmaya devam ediyordu, aynanın derinliklerinden Gabi'nin dayısı Gottfried Lessing genç bir adam olarak çıkıp geldi.

Öyle soğuk ki. AA-Komünü'nden kalma en sıcak uzun külotları dolaplardan alıp üst üste giydim.

25 Aralık 1977

Bu gece rüya gördüm. Büyük bir güneş, babaannem, en ortada duruyor ve hareket ediyordu.

28 Aralık 1977

Kopenhag.

Charlie Chaplin öldü. Bu gece Steve ve ben sinemaya gittik, Altına Hücum. Bacaklarım öyle hafif ki. Steve beni seviyor. Steve'in üç saatinin yanında yatıyoruz. Arkadaşı Henry bana Fransızca dersleri veriyor. Steve her gece bana bir çocuk gibi soruyor: "E şimdi yatağa gidilmiyor mu?"

Dün gemiyle İsveç'e gittik. İsveç'te binalar daha büyük, insanlar da, fiyatlar da, arabalar da, her şey daha büyük. Gezinirken bir yerde Berlin duvarına benzeyen bir duvar gördük. Berlin'de duvarı hiç düşünmemiştim, "Sen duvarı normalleştirmişsin," demişti Gabi.

İsveç'ten Danimarka'ya dönüş yolunda bir adam lale satıyordu. On iki lale on kron. Polisler görüldüğünde lale satıcısı bir avluya kaçtı, aynı İstanbul'daki işportacılar gibi. Ama burada polisler onu görmemiş gibi yaptılar. Steve bana laleler aldı. Benimle evlenmenin ve bir yıl Amerika'yı gezmenin hayalini kuruyor.

29 Aralık 1977

Besson'a sadık kalacağım.

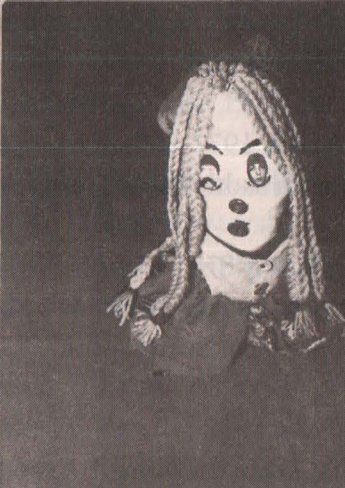
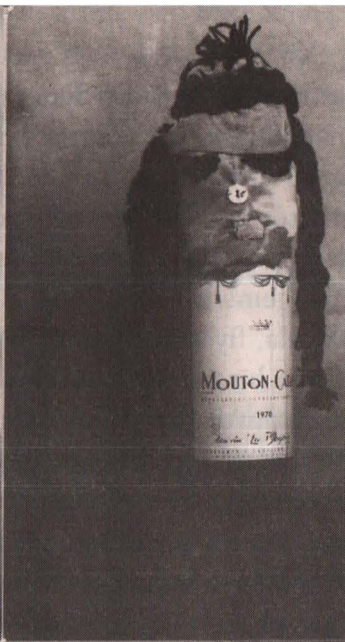
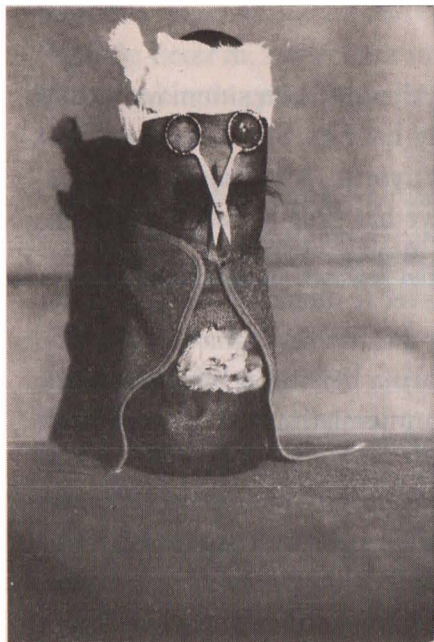
9 Ocak 1978

Yirmi boş şarap şişesinden *Kafkas Tebeşir Dairesi*'ndeki rolere göre kuklalar yaptım.

13 Ocak 1978

Paris, Gare du Nord.* Trenden indim. Şarap şişelerinden kuklalar poşette tıngırıyorlar. Öpüşmekten dudaklarım acıyor. Saak sekiz otuz yedi. Burada polisler komedyenler gibi görünüyor gözüme, Luis de Funes gibi. Paris'te ilk günüm. Yağmur yağıyor. Bir adam şemsiyesini üzerime tutu-

(*) Kuzey Garı – ç.n.

yor, ta ki ben taksiye bininceye dek. Benno'ya gidiyorum. Kız arkadaşı Coline Serreau'nun küçük evi bir avluda. Yeni stil banyo. Besson ve ben eklemek ve şarapla mutfak masasına oturduk. Ekmeği şaraba batırıyor, ha bire mavi paket Gauloises'a bakıyordum. Benno *Kafkas Tebeşir Dairesi*'ne ilişkin düşüncelerimi sordu. Mavi paketten bir sigara aldım ve içtim. Sonra kuklaları gösterdim, hemen bunlarla ilk sahneyi mutfak masasında oynadık. Ben metni okuyordum sesli sesli, Benno kuklaları oradan oraya sürüyordu.

*Eski bir zamanda, kanlı bir zamanda
"Lanetli" denen bu şehirde hüküm sürüyordu
Georgi Abaşvili adında bir vali
Krösus kadar zengindi
Güzeller güzeli bir karısı vardı
Sağlıklı bir çocuğu vardı
Gürcüstan'da başka hiçbir valinin
Ahırında bu kadar çok at yoktu
Ve eşiğinde bu kadar çok dilenci
Hizmetinde bu kadar çok asker
Ve avlusunda bu kadar çok dilekçi*

"Ben bu oyunda Berlin'de Brecht'in asistanıydım. Brecht'in sahneye koyduğu tabloları beni kaçırmalısın. Burada benim gölgem olup benim eski tablolara dönmemi engellemelisin," dedi Benno.

Benno beni bir otele götürdü ve bana beş yüz frank verdi. "Cebinde bulunsun." Öğlen bir lokantada kız arkadaşı Coline Serreau, sahne dekoratörü Ezio Toffolutti'yle beraber yemek yedik, beyaz şarap içtik. Coline o sırada bir film çekmişti, *Neden olmasın!* Dışarda lokantanın önünde garsonlar tezgâhtaki deniz ürünlerine su serpiyorlardı, tıpkı İstanbul'daki balıkçılar gibi.

Akşam Besson bir tiyatrodaki oyunculara bakmak istiyordu.

Ağına kadar tıka basa dolu metroda ayakta gidiyorduk. Siyah yüzler. Beyaz yüzler. Vietnamlılar. Cezayirliler. Gözlerimi kapadım, sesleri dinledim. Besson dedi ki: “Yolculuktan yorgunsun, başını omzuma koy, uyu biraz.”

“Kış Berlin’in iki tarafında da çok sertti. Sokaklar bir ayna gibi kaygandı, sabahları Mercedeslerin ve Trabantların camları kazınıyordu. Şehrin her iki kısmında da aynı sesleri duyuyordum. Doğu ve Batı Berlinlilerin kirpikleri karla kaplıydı, her iki Berlin’de de insanlar hapşırıyor, Batı Berlin’in donmuş gölleri ve Doğu Berlin’in Spree Nehri üzerinde ördekler yürüyor, soğuktan dolayı tek ayak üzerinde duruyorlardı.”

70’li yıllarda, Doğu Berlin’le Batı Berlin arasında mekik dokuyan, muzip, sevimli, deli dolu bir yaşam. “Emine” Sevgi Özdamar şiirlerle, oyunlarla duvarın iki yakasında kurduğu dünyayı anlatıyor.

“Çokça komik, bazen ironik... Ama hep sanatla ve hayatla dolu.”
Sigrid Scherers, Die Zeit

“Her şeyin politik olduğu, aşk açlığıyla, tartışma açlığıyla, yazama açlığıyla dolu 70’li yıllardan bir roman.”
Christoph Barmann, Süddeutsche Zeitung

ISBN-13: 978-975-05-1026-7

